JACK LONDON

Uçurum İnsanları

ÇEVİREN YİĞİT YAVUZ

iletişim

Uçurum İnsanları

Jack London

İletişim Yayınları (2013)

Derecelendirme:

Etiketler: Roman

Uçurum İnsanları üzerinde güneş batmayan ülke olarak bilinen İngiliz İmparatorluğu'nun karanlık yüzüne dair birinci elden bir tanıklık...
Jack London 1902 yılında, birkaç aylığına şehrin yoksul semtlerinden Doğu Yakası'nda yaşamak üzere Londra'ya gelir ve halktan biri gibi zaman geçirir. Burada, işçi hareketinin büyük bedeller pahasına kazandığı hakların hiçe sayıldığı bir ortamla, insan onuruna yakışmayan büyük bir fakirlik ve sefaletle karşılaşır. Karnını doyurmak için kaldırımda bulduğu meyve çöplerini yiyen aç insanlar, hastalıkların ve pisliğin kol gezdiği sokaklarda uyuyan evsizler, başıboş bırakılmış bitkin ve sahipsiz çocuklar, hepsi dehşet verici bir çukurun içine düşmüş gibidir. İlk sayfasından itibaren okuru içine çeken Uçurum İnsanları, zenginlik ve refahın gerisindeki yoksulluğu doğrudan ve çarpıcı gözlemlerle anlatıyor. "Başka hiçbir kitabım için yoksulların ekonomik açıdan aşağılanmasını inceleyen Uçurum İnsanları kadar kalp ağrısı çekip gözyaşı dökmedim."
Jack London

The People of the Abyss

İletişim Yayınları 1975 • Dünya Edebiyatı 219
ISBN-13: 978-975-05-1441-8

1. BASKI 2014, İstanbul

DİZİ YAYIN YÖNETMENİ Murat Belge
YAYINA HAZIRLAYAN Bahar Siber
KAPAK Suat Aysu
KAPAK RESMİ Gustave Doré, "A Couple and two children sleeping on a London Bridge"
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Aysun Kara
BASKI ve CİLT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11
Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721
Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

JACK LONDON

Uçurum İnsanları

The People of the Abyss

ÇEVİREN *Yiğit Yavuz*

JACK LONDON 12 Ocak 1876'da San Francisco'da doğdu. Gerçek adı John Griffith Chaney'dir. Evlilik dışı bir çocuk olarak dünyaya gelen Jack London, soyadını, henüz sekiz aylıkken annesinin evlendiği John London adlı savaş gazisinden aldı. Maddi sıkıntılar nedeniyle küçük yaşta okulu bırakıp gazete satıcılığı, tayfalık, balıkçılık, istiridye korsanlığı, gazetecilik, sahil koruma devriyeliği gibi çeşitli işlerde çalıştı ve Amerikan işçi sınıfını tanıdı. 1894'te serserilik suçlamasıyla otuz gün hapis yattı. Hapisten çıktıktan sonra hayatını değiştirmek arzusuyla liseye kayıt yaptırdı. Lise öğrenimini bir senede tamamlayarak 1896 yılında Kaliforniya Üniversitesi'ne girdi. Bir dönem okuyabildiği üniversiteden maddi zorluklar sebebiyle ayrıldı. 1897'de Klondike bölgesinde altın arayanlara katıldı ama bir yıl sonra yine yoksul ve işsiz olarak geri döndü. Yoğun bir çalışma programı hazırlayarak şansını yazarlıkta denemeye karar verdi. Soneler, baladlar, nükteli fıkralar, anekdotlar, korku ve serüven öyküleri yazmaya başladı. 1909'da yazdığı *Martin Eden* bu dönemi yansıtması bakımından otobiyografik izler taşır. İlk kitabı *Kurt Dölü* (1900) büyük ilgiyle karşılandı. Aynı yıl Elisabeth Maddern ile evlendi ve bu evlilikten iki kızı oldu. Ancak bu beraberlik uzun ömürlü olmadı ve 1904'te sona erdi. Charmian Kittredge ile ikinci evliliğin ardından 1910'da Kaliforniaya'daki çiftliğinde hayatını kaybetti. London yazarlık kariyeri boyunca elliye yakın kitap yazdı ve döneminin en çok okunan yazarlarından biri oldu. Yazdıkları, yaşadıkları etrafında şekillenmiş, sosyalizmin de etkisiyle toplumcu bir dünya görüşüne ulaşmıştır. Başlıca eserleri arasında *Beyaz Diş, Martin Eden, Uçurum İnsanları, Vahşetin Çağrısı* yer alır.

ÖNSÖZ

Bu kitapta anlattığım tecrübeler, 1902 yazında başımdan geçti. Londra'nın yeraltı dünyasına indiğim zamanki düşünce tarzım, bir kâşifin düşünce tarzına benzetilebilir en çok. Daha önce burayı görmemiş kişilerin öğretilerine ya da önceden gidip görmüş kişilerin sözlerine değil, kendi gözlerimin tanıklığına itibar etmeye hazır haldeydim. Ayrıca yeraltı dünyasındaki hayatı ölçüp biçmekte kullanacağım basit bir ölçüt almıştım yanıma. O da şuydu: Daha fazla yaşam, fiziksel ve ruhsal enerji için yapılmış her şey iyiydi; daha az yaşam için yapılmış, inciten, gelişimi kısıtlayan, hayatı tahrif eden her şey kötüydü.

Çoğunlukla kötü şeyler gördüğüm, okuyucuya malum olacaktır zaten. Ancak bahsettiğim günlerin İngiltere'de "iyi zamanlar" olarak kabul edildiği de unutulmamalıdır. Karşılaştığım açlık ve barınaksızlık, en büyük refah dönemlerinde bile ortadan kalkmamış müzmin bir sefalet hali teşkil ediyordu.

Söz konusu yaz mevsimini sert bir kış takip etti. Yığınla işsiz insan, her seferinde bir düzineyi bulan kafileler oluşturuyor, günbegün Londra sokaklarını arşınlayarak ekmek için bağrışıyorlardı. 1903'ün Ocak ayında New York *Independents* yazarı Justin McCarthy, durumu şöyle özetliyordu:

> "Düşkünevlerinde, her gün kapılarını aşındırıp yemek ve kalacak yer diye yalvaran aç kalabalıkları koyacak yer kalmamış. Londra'nın arka sokaklarındaki çatı katlarında, kilerlerde kıvranan insanlara yiyecek bulmaya

> çalışan hayır kurumları, tüm kaynaklarını tüketmişler. Selamet Ordusu'nun* Londra'nın değişik bölgelerindeki karargâhları gece gündüz işsizlerin, açların kuşatması altında; bunlara ne barınak ne de gıda sağlanabiliyor."

İngiltere'deki vaziyete dair eleştirilerimin fazla karamsar olduğunu ileri sürenler var. Kendimi mazur göstermek için iyimserler arasında en iyimser kişinin ben olduğumu söylemek zorundayım. Fakat ben insanlığı, bireylerden ziyade politik bileşimlerle değerlendiririm. Toplum büyür, politik makineler ise parçalanıp "hurda" olur. Erkekler, kadınlar, sağlık ve mutluluk söz konusu olduğunda İngilizler için ferah, güleç bir gelecek öngörüyorum. Ama şu anda çok kötü yönetilen politik mekanizmalar için, bir hurda yığınına dönüştürülmekten gayrisini öngöremiyorum.

JACK LONDON
Piedmont California

* Selamet Ordusu *(Salvation Army):* Hayır işleri görmek amacıyla kurulmuş Hıristiyan gönüllüler örgütü. Askeriyeyi örnek alan bir iç örgütlenmesi vardı -ç.n.

1. İNİŞ

"Fakat yapamazsın bunu, biliyorsun," diyordu, Londra'nın Doğu Yakası'na gitmek meselesinde yardımına başvurduğum arkadaşlarım. Aklını bir kenara koymuş halde onlara gelen bu delinin psikolojik süreçlerine uyum göstermeye çalışmanın sıkıntısı içinde, "Bir rehber bulmak için polise git en iyisi," diye ekliyorlardı.

"Polise gitmek istemiyorum," diyerek direndim. "İstediğim şey Doğu Yakası'na dalmak, olup biteni kendi gözlerimle görmek. Bu insanların nasıl yaşadıklarını, niçin orada yaşadıklarını ve ne için yaşadıklarını öğrenmek istiyorum. Kısacası, ben kendim de orada yaşayacağım."

Herkes büyük bir memnuniyetsizlikle, "Orada yaşamak istemezsin!" diyordu, "insan hayatının beş paralık değeri yokmuş o yerlerde."

"Ben tam da o yerleri görmek istiyorum," diye sözlerini kesiyordum.

"Ama yapamazsın, biliyorsun işte," deyip duruyorlardı.

Anlayışsızlıklarına hafiften sinirlenerek, "Bunun için gelmedim size," diyordum ters ters. "Burada yabancıyım; Doğu Yakası'na dair ne biliyorsanız bana anlatın ki nereden başlayacağımı bileyim."

"Doğu Yakası hakkında hiçbir şey bilmiyoruz. Oralarda bir yerde işte." Gün doğumunu arada bir görebileceğiniz yöne doğru ellerini sallıyorlardı.

"O zaman Cook's şirketine gideyim," dedim.

"Ah, tabii," dediler rahatlayarak. "Onlar bilir elbette."

Ama ey Cook, ey Thomas Cook & Son, dünyanın her yerini keşfeden, seyahat yolları açan, şaşkın seyyahlara ilkyardım hizmeti veren ayaklı yön

tabelaları; siz beni hemen tereddütsüzce, kolaylık ve süratle Afrika'nın en karanlık yerlerine ya da Tibet'in göbeğine gönderebilirken, Londra'nın Doğu Yakası'na, Ludgate Meydanı'ndan bir taş atımı mesafeye giden yolu bilmiyor musunuz!

Cook's şirketinin Cheapside bürosundaki seyahat danışmanı, "Bunu yapamazsınız, biliyorsunuz," dedi. "Hiç -öhö, şey- alışılmış bir istek değil."

Israr ettiğimde, "Polise başvurun," dedi yetkeli bir sesle. "Gezginleri Doğu Yakası'na götürmeye alışkın değiliz. Bizden bunu talep eden hiç olmadı; o mahalleyi hiç bilmiyoruz."

Bu karşı çıkış rüzgârıyla bürodan dışarı savrulmamak için, "Dert etmeyin," dedim, "benim için yapabileceğiniz bir şey var. Önce niyetimin ne olduğunu anlamanızı istiyorum; böylece başım derde girdiği takdirde kimliğimi teşhis edebilirsiniz."

"Ha, anlıyorum! Yani cinayete kurban giderseniz, cesedinizi biz teşhis edeceğiz."

Bunu öyle şen, öyle serinkanlı bir tavırla söylemişti ki, kaskatı kesilmiş, biçimi bozulmuş kadavramı bir levhaya yatırılmış halde gördüm; serin sular tıpır tıpır damlıyor, bu adam üzerime eğilmiş, üzüntü ve sabırla, Doğu Yakası'nı görmek isteyen kaçık Amerikalının vücudunu teşhis ediyordu.

"Yok yok," diye yanıtladım, "olur da 'aynasızlar'la başım derde girerse beni teşhis etmeniz için."

Bunu söylerken içim ürperdi; yerel argoya hâkim olmaya başlamıştım.

"Bu Merkez Büro'nun değerlendireceği bir konu," dedi.

Özür diler gibi, "Böyle bir şeyle hiç karşılaşmamıştık, anlarsınız ya," diye ekledi.

Merkez Büro'daki adam kem küm ederek, "Müşterilerimize dair hiçbir bilgi vermeme kuralımız var," diyordu.

"Ama şu durumda," diye üsteledim, "bu bilgileri vermenizi bizzat müşteriniz istiyor."

Adam hâlâ kem küm ediyordu.

“Tabii,” diye devam ettim, onun ne diyeceğini kestirerek, “böyle bir şeyle hiç karşılaşmadığınızı biliyorum, ama—”

Adam, “Ben de böyle bir şeyle hiç karşılaşmadığımızı söyleyecektim,” diye bildiğini okumayı sürdürdü. “Size yardımcı olabileceğimizi sanmıyorum.”

Bununla birlikte, oradan Doğu Yakası’ndaki bir dedektifin adresini alarak ayrıldım ve Amerikan Başkonsolosluğuna gittim. Burada nihayet “iş yapabileceğim” birini bulmuştum. Kem küm etmiyor, kaşlarını kaldırmıyor, şüpheyle ya da hayretle yüzüme bakmıyordu. Bir dakika içinde ne yapmak istediğimi açıkladım, o da bunu gayet olağan karşıladı. İkinci dakikada yaşımı, boyumu, ağırlığımı sordu ve beni şöyle bir süzdü. Üçüncü dakikada el sıkışıp ayrılırken şöyle dedi: “Tamamdır, Jack. Seni aklımda tutacağım ve izini kaybetmeyeceğim.”

Rahat bir nefes aldım. Gemileri yakmıştım artık; görünüşe göre kimsenin hakkında bir şey bilmediği bu insan ıssızlığına özgürce dalabilecek haldeydim. Fakat yeni bir zorluk olarak, karşıma arabacım çıktı bu kez; bu favorileri kırlaşmış pek terbiyeli şahsiyet, hiç istifini bozmadan beni birkaç saat boyunca “Şehir”de dolaştırmıştı.

Koltuğuma oturup “Doğu Yakası’na gidelim,” diye buyurdum.

Adam samimi bir şaşkınlıkla “Nereye beyim?” diye sordu.

“Doğu Yakası’na; neresi olursa. Haydi.”

Arabacı birkaç dakika boyunca amaçsızca yol aldı, sonra ne yapacağını bilemez halde durakladı. Kafamın üstü açıktı; arabacı zihni karışmış halde yukarıdan bana bakıyordu.

“Şey, nereye gitmek istiyordunuz?”

“Doğu Yakası,” diye tekrarladım. “Özel bir yer yok. Beni herhangi bir yerinde bırak.”

“Fakat adres nedir beyim?”

“Bana bak!” diye gürledim. “Beni hemen Doğu Yakası’na götür!”

Bir şey anlamadığı belliydi, ama kafasını geri çekti ve homurdanarak atını dehledi.

Londra’nın sokaklarında insan yoksulluğun sefil görüntülerinden

kaçamaz; herhangi bir noktadan beş dakika yürüdüğünüzde yoksul bir mahalleye varırsınız. Lakin arabamın şimdi girdiği yoksul mahalle, bitmek bilmiyordu. Sokaklarda yeni, farklı bir insan ırkı dolaşıyordu; bunlar meymenetsiz, perişan, içkici tiplere benziyorlardı. Kilometreler boyunca bakımsız tuğla evlerin yanından geçtik; her ara sokakta, bir sefil tuğla ev dizisi görülüyordu. Ötede beride yalpalayarak gezen sarhoş erkekler, kadınlar vardı; hava ağız dalaşlarının, atışmaların sesleriyle kirlenmişti. Bir pazar yerindeki ihtiyar kadınlar, erkekler çamura atılmış çöplerin içinde bozuk patates, fasulye, sebze arıyordu; çocuklarsa çürük bir meyve yığınının etrafına sinekler gibi toplanmışlar, kollarını omuzlarına kadar kokuşmuş sıvıların içine sokuyorlar, henüz tamamen bozulmamış parçaları alarak oracıkta mideye indiriyorlardı.

Yol boyunca tek bir at arabasına rastlamadım; bindiğim araba bundan daha güzel başka bir dünyadan bir görüntü gibiydi; yanımızda ve ardımızda çocuklar koşuyordu. Baktığım her yerde tuğladan duvarlar, çamurlu kaldırımlar, çığlık çığlığa sokaklar görüyordum; hayatımda ilk kez kalabalık korkusu çöktü içime. Deniz korkusuna benziyordu; bu sefil insan yığını ve üst üste sokaklar, çevremde çırpınan ve kabarıp üstüme boşanacak gibi görünen geniş, kötü kokulu bir deniz gibiydi.

“Stepney, beyim; Stepney İstasyonu,” diye seslendi arabacım.

Etrafa bakındım. Burası gerçekten bir tren istasyonuydu; arabacı çaresizce, bütün bu ıssızlık içinde adını duyup aşina olduğu tek noktaya getirmişti beni.

“Ya,” dedim.

Ağzından tükürük saçarak bir şeyler geveliyor ve pek zavallı görünüyordu. “Buranın yabancısıyım,” demeyi başardı. “Stepney İstasyonu’nu istemezseniz, lütfen söyleyin nereye gidelim.”

“Söyleyeceğim,” dedim. “Sürmeye devam et; gözünü dört aç da kullanılmış giysi satan bir mağaza bulalım. Böyle bir mağaza görürsen köşeyi dönünceye kadar sürmeye devam et, sonra durup beni indir.”

Adamın ücretinden yana kuşkulanmaya başladığını görebiliyordum, ama çok geçmeden atları dizginledi ve biraz geride kullanılmış giysiler

satan bir mağaza bulunduğunu bildirdi bana.

"Paramı verir misiniz?" diye yalvardı. "Borcunuz yedi şilin altı peni."

"Tabii," diyerek güldüm. "Ondan sonra seni bir daha bulamam."

"Allah canımı alsın, asıl paramı vermezseniz beni bir daha bulamazsınız."

Fakat arabanın etrafına paçavralar içinde bir sürü adam toplanmıştı bile; tekrar gülerek eski elbise mağazasına doğru yürüdüm.

Burada temel zorluğum, mağaza sahibine gerçekten eski elbiseler istediğimi izah etmek oldu. Fakat adam bana boşu boşuna yeni, giymeme olanak bulunmayan ceketler, pantolonlar dayatmaya çalıştıktan sonra, gizemli bir tavra bürünüp karanlık bakışlar atarak, yığınla eski elbiseyi gün yüzüne çıkarmaya başladı. Belli ki "planımı çakozladığını" anlamamı istiyordu; böylece gözümü korkutup aldığım mallar için bana yüklü bir bedel ödetecekti. Başı belada olan biri veya suyun öte yakasından üstsınıfa mensup bir suçlu olduğumu tahmin ediyordu - her halükârda polisten saklanmaya çalışan biriydim besbelli.

Fakat malların fiyatıyla asıl değerleri arasındaki korkunç fark yüzünden çekiştim onunla; sonunda fikrini değiştirip zorlu bir müşteriyle sıkı bir pazarlığa razı oldu. Nihayetinde epey giyilmiş ama dayanıklı bir pantolon, tek düğmesi kalmış bir ceket, kömür kürerken giyildiği belli olan bir çift kaba kundura, ince bir deri kemer ile çok kirli bir kasket seçtim. İç çamaşırlarımla çoraplarım yeniydi ve sıcak tutuyordu gerçi ama her bahtı kara, evsiz barksız Amerikalının olağan şartlarda edinebileceği türdendi.

Nihayet anlaştığımız üzere on şilini uzattığımda, mağaza sahibi yapmacık bir hayranlık gösterisiyle, "Valla pek sıkı pazarlık ettin," dedi. "Hele Petticut Lane'e* bir git de bak. Bu pantolonu en az beş şiline satarlar, herhangi bir rıhtım işçisi bu ayakkabılara iki buçuk öder. Ceketi, kasketi, yepyeni ateşçi fanilasını ve diğer şeyleri saymıyorum."

Birden "Peki sen kaça alırsın bunları?" diye sordum. "Hepsine on şilin ödedim, gel sekiz şiline tekrar sana satayım. Haydi, alıyor musun?"

Fakat adam sırıtarak başını iki yana salladı. Anladım ki, ne kadar iyi

pazarlık etmiş olsam da, yine o baskın çıkmıştı.

Arabacıyla bir polis memurunu kafa kafaya vermiş halde buldum. Polis bana keskin bir bakış fırlattıktan, bilhassa koltukaltımdaki bohçaya dikkatle baktıktan sonra dönüp gitti ve beni, artık sabrı tükenmiş haldeki arabacıyla başbaşa bıraktı. Borcum olan yedi şilin ve altı peniyi ödemeseydim, artık şuradan şuraya bir adım bile atmayacaktı. Parasını alınca, beni dünyanın öteki ucuna bile götürmeye hazır olduğunu söyleyip özür üstüne özür dileyerek, Londra'da çok tuhaf müşterilerle karşılaştığını açıkladı.

Ne var ki beni, ancak valizlerimin durduğu Kuzey Londra'daki Highbury Vale'e kadar götürdü. Ertesi gün burada ayakkabılarımı (hafiflikleri ve rahatlıklarından ötürü üzüntü duyarak) çıkardım; yumuşak, gri renkli seyahat elbisemi ve üstümdeki her şeyi de. Kim olduğunu asla kestiremeyeceğim başka adamların giysilerine büründüm. Bu paçavraları acıklı bir bedel karşılığı vermek zorunda kaldıklarına göre, hakikaten çok talihsiz olmalıydılar.

Bir altın parayı ateşçi fanilamın içerisine, koltukaltı kısmına dikişle tutturdum (acil durumlarda kullanacağım mütevazı bir tutardı bu); ardından fanilanın içine girdim. Sonra oturup, cildimi yumuşatan ve sinirlerimi yüzeye yaklaştıran rahat, gevşek yıllarımı düşündüm. Çünkü fanila, kıldan yapılma bir gömlek kadar sert ve tahriş ediciydi; sonraki yirmi dört saat boyunca çektiğim eziyeti, vallahi en çilekeş dervişler çekmemiştir.

Kostümün kalan kısmını giymek daha kolaydı, fakat kaba saba ayakkabılar hayli sorun çıkardı. O kadar sert ve katıydılar ki, ancak yüzlerini uzun uzun yumrukladıktan sonra, ayaklarım içlerine girdi. Sonra cebimde birkaç şilin, bir çakı, bir mendil, birkaç kahverengi kâğıt ve tütün tabakasıyla paldır küldür merdivenlerden indim, akıbetimi iyi görmeyen arkadaşlarıma veda ettim. Kapının önünde durakladığım sırada, orta yaşlı çekici bir kadın beni görünce, ister istemez hissettiği sempatiyle, dudaklarına yerleşen sırıtmaya hâkim olamadı, bu sırıtmayla ağzı gırtlağı görününceye kadar açıldı ve "kahkaha" diye tabir etmeye alıştığımız, kaba

saba hayvani sesler çıkardı.

Sokağa adım atar atmaz giysilerimin etkisiyle gerçekleşen statü değişikliğinden etkilenmiştim. Temasa geçtiğim sıradan insanlar hiç ezilip büzülmüyordu artık. Ne çabuk! Tabiri caizse, göz açık kapayıncaya dek onlardan biri oluvermiştim. Yırtık pırtık ceketim, mensup olduğum sınıfın nişanesiydi, ki bu onların da sınıfıydı aynı zamanda. Artık aynı türdendik ve şimdiye dek karşılaştığım yaltaklanmanın, saygılı davranışların yerini yoldaşlığımız almıştı. Şu fitilli kadife giymiş, atkısı kirli adam bana "beyim" ya da "efendim" demiyordu artık. Lakabım "arkadaş" olmuştu - diğer kelimede olmayan bir sıcaklık, memnuniyet vardı bunda. Efendim! Nasıl da üstünlük, iktidar, yüksek otorite kokan bir söz - alt seviyedeki adamın daha tepedekine hürmetini ifade ediyor; adam biraz aman versin, alttan alsın diye söylenmiş bir söz, bir nevi sadaka talebi.

Giydiğim çul çaput sayesinde tattığım, yurtdışındaki ortalama bir Amerikalının mahrum kaldığı hazlardan bahsedeyim size. Avrupa'ya gelmiş, Karun gibi zengin olmayan Amerikalı gezgin, sabahın köründen gecenin bir yarısına kadar ayağına dolanıp, cüzdanını bileşik faize taş çıkartacak şekilde boşaltan yaltakçı soyguncular sürüsü yüzünden, kendisini süreğen bir açgözlülük ortamına düşüvermiş gibi hisseder.

Çul çaputum sayesinde bahşiş verme belasından sıyrıldım ve insanlarla eşitlik temelinde karşı karşıya gelebildim. Yok, aslında gün bitmeden konumumu aşağı çektim ve atını tuttuğum için açık avucuma bir peni koyan beyefendiye minnettarlıkla "Teşekkür ederim, efendim," dedim.

Yeni giysilerimin durumuma başka türden değişiklikler de getirdiğini keşfettim. İşlek caddelerde karşıdan karşıya geçerken, araçlardan sakınmak için daha atak davranmam gerekiyordu; üzerimdeki elbiselerle birebir orantılı olarak, hayatımın ucuzlamış olduğu kafama dank etti. Daha önce bir polise yol sorduğumda, genellikle "Otobüsle mi, arabayla mı, efendim?" sualiyle karşılaşırdım. Şimdi ise, "Yürüyerek mi, araçla mı?" diye soruluyordu bana. Ayrıca tren istasyonlarında önüme doğrudan

üçüncü mevki bileti sürülüyordu.

Ama hepsinin telafisi vardı. İlk kez İngiltere'nin altsınıflarıyla yüz yüze geliyor, onları gerçek halleriyle tanıyordum. Köşe başlarında, meyhanelerde karşılaştığım aylaklar, işçiler benimle herkesle konuştukları gibi, doğal şekilde konuşuyorlardı. Bahsettikleri şeylerde ve bunlardan bahsediş şekillerinde, benden bir şey elde etme kaygısı yoktu.

Nihayet Doğu Yakası'na ulaştığımda, artık kalabalıklardan korkmadığımı görüp memnun oldum. Kalabalığın bir parçası olmuştum. Geniş, pis kokulu deniz kabarıp üstüme boşanmıştı ya da ben usulca içine girmiş, korkacak bir şey olmadığını görmüştüm - ateşçi fanilasını saymazsak eğer.

* Londra'nın Doğu Yakası'ndaki bir giysi pazarı - ç.n.

2. JOHNNY UPRIGHT

Size Johnny Upright'ın adresini vermeyeceğim. Doğu Yakası'nın en saygın sokağında yaşadığını söylesem yeter - Amerika'da çok sıradan kabul edilecek bu sokak, Londra'nın Doğu Yakası için gerçek bir vaha gibidir. Bu sokak her yandan kesif bir kirlilikle ve genç, rezil, pis bir neslin doldurduğu sokaklarla çevrilidir. Ama bu sokağın kendi kaldırımları, oynayacak başka yeri bulunmayan çocuklardan görece azadedir; burada bir terkedilmişlik havası olduğundan, sokağın geleni gideni de azdır.

Bu sokaktaki her bir ev, diğer sokaklarda olduğu gibi, komşu evlerle omuz omuzadır. Her evin tek girişi ön kapıdır. Beş buçuk metre genişliğindeki evlerin arkasında tuğla duvarlı, ufacık bir avlu bulunur; yağmur yağmadığı zamanlarda insan kül rengi göğe bakabilir. Ama şu anda Doğu Yakası'nın zenginliğinden bahsettiğimizi anlamanız lazım. Bu sokağın bazı sakinleri, hizmetçi tutacak kadar hali vakti yerinde kişilerdir. Johnny Upright'ın da bir hizmetçisi vardır, iyi biliyorum; dünyanın bu özel köşesinde ilk tanışım oydu.

Johnny Upright'ın evine vardım, kapıyı hizmetçi açtı. Şimdi dikkatinizi çekerim, bu hizmetçinin hayattaki konumu acınası, aşağılık bir konumdu ama bana acımayla, aşağılayarak baktı. Sohbeti kısa kesmek istediğini açıkça belli etti. Pazar günüydü, Johnny Upright evde değildi, yapacak bir şey yoktu. Fakat ben orada salınarak, gerçekten yapacak bir şey olup olmadığını tartıştım, ta ki Johnny Upright'ın eşi gelene kadar. Dikkatini bana vermeden önce, kapıyı örtmediği için kızı azarladı.

Hayır, Johnny Upright evde değildi ve zaten pazar günleri kimseyle

görüşmezdi. Çok yazık, dedim. İş mi arıyordum? Hayır, tam tersine; aslında Johnny Upright'ı kendisine kazanç sağlayabilecek bir iş münasebetiyle görmek istiyordum.

Her şey bir anda değişti. Bahsi geçen beyefendi kilisedeydi ama bir saat kadar sonra eve dönecekti; o zaman görüşebilirdik şüphesiz.

İçeri girmez miydim? - hayır, evin hanımı bana bunu sormadı. Köşedeki meyhanede bekleyeceğimi söyleyerek, beni davet etsin diye olta attığım halde. Gittim de, fakat kilise vakti olduğu için "pub" kapalıydı. Sinir bozucu bir çise başlamıştı, ben de oracıktaki eşiğe oturup beklemeye başladım.

Hizmetçi çok pasaklı ve hayli aklı karışmış halde yanıma gelip, hanımının mutfakta beklememe izin verdiğini söyledi.

Johnny Upright'ın hanımı, "Bir sürü insan buraya iş istemek için geliyor," diye özür yollu açıklamada bulundu. "İnşallah konuşma şeklimden ötürü kusuruma bakmadın."

"Asla, asla," diye cevapladım en asil tavrımla, üzerimdeki paçavraları vakarla taşıyarak. "Emin olun sizi çok iyi anlıyorum. İş arayan insanlar sizi canınızdan bezdirmişlerdir herhalde, değil mi?"

"Aynen öyle," diye yanıtladı, manalı bir bakışla; sonra da beni mutfağa değil, yemek odasına götürdü - asil tavrımın karşılığında yapılmış bir iyilik olarak gördüm bunu.

Mutfakla aynı kattaki yemek odası yer seviyesinin bir metre kadar aşağısındaydı ve öyle karanlıktı ki (öğle vaktindeydik) gözlerimin bu loşluğa alışması için beklemem gerekti. Üst kısmı kaldırımla aynı seviyedeki pencereden kirli bir ışık süzülüyordu; bu ışıkta gazete okumaya muvaffak oldum.

Johnny Upright'ı beklerken, size buraya geliş amacımı açıklayayım. Doğu Yakası'nın insanlarıyla yer, içer, uyurken, yakın bir yerde sığınacak bir limanım bulunsun, arada bir buraya kaçabileyim, hâlâ düzgün elbiselerin ve temizliğin var olduğunu bileyim istiyordum. Hem böyle bir limanda mektuplarımı alabilir, notlarımı yazabilir ve arada bir üstümü başımı değiştirip medeniyete karışabilirdim.

Ama burada bir ikilem söz konusuydu. Eşyalarımın güvende olduğu bir mesken, benim ikili bir hayat sürdüğümden şüphelenebilecek bir ev sahibesi demekti; öte yandan, ikili bir hayat süren kiracılarına başını kaldırıp da bakmayacak bir ev sahibesi, eşyalarımın güvende olmadığı bir mesken anlamına gelecekti. Beni Johnny Upright'a getiren, bu ikilemdi. Kendisi Doğu Yakası'nda aralıksız otuz yıl çalışmış bir dedektifti; hüküm giymiş bir rıhtım canisi tarafından ona takılan isimle tanınıyordu. Tam da bana dürüst bir ev sahibesi bulacak ve gidiş-gelişlerimdeki tuhaflıklar konusunda onun yüreğini ferahlatacak kişiydi.

Dedektifin iki kızı, ondan önce kiliseden döndüler. Pazar giysileri içinde tatlı kızlardı. Gelgelelim Doğu Yakası kızlarına özgü güçsüz ve narin bir tatlılık, uzun ömürlü olmayan bir vaatten ibaretti ve günbatımındaki semanın rengi gibi, kısa zamanda sönüp gitmeye mahkûmdu.

Bana samimi bir merakla, sanki bir tür acayip hayvanmışım gibi baktılar, sonra da bekleyişimin kalan kısmında beni tamamıyla görmezden geldiler. Derken Johnny Upright da arzıendam etti; kendisiyle görüşmek üzere üst kata davet edildim.

Ağzımdan çıkan ilk sözleri, "Yüksek sesle konuşun," diye kesti. "Çok kötü üşütmüşüm, iyi duyamıyorum." İhtiyar Sleuth ve Sherlock Holmes'un ruhları bizimleydi! Ağzımdan çıkacak bilgileri not etmekle görevli yardımcının nerede olduğunu merak etmiştim. Şu gün bile Johnny Upright'ı ne kadar düşünsem, yaşadığım hadiseye ne kadar kafa yorsam, gerçekten soğuk algınlığı var mıydı, yoksa yardımcısı yan odada mı mevzilenmişti, hâlâ karar veremiyorum. Ama bir tek şeyden eminim: Johnny Upright'a kendim ve projem hakkında bilgileri vermeme rağmen, kararını ertesi güne sakladı; o gün sokağa normal giysilerimi giyerek ve bir at arabasıyla geldim. O zaman beni daha candan karşıladı; yemek odasında aileyle beraber çay içtim.

"Mütevazı bir hayatımız var burada," dedi, "maddiyata önem vermiyoruz; siz de bizi olduğumuz gibi, bu mütevazı halimizle kabul ediniz."

Kızlar beni selamlarken yüzleri kızardı, utandılar. Babaları da onları rahatlatacak şekilde davranmıyordu.

“Ha! ha!” diye kahkahalar patlatıp avcunun içiyle masaya vurdu; vuruşunun şiddetinden masadaki tabaklar şıngırdadı. “Kızlar dün sizin bir lokma ekmek istemeye geldiğinizi sanmışlar! Ha! ha! ho! ho! ho!”

Kızlar buna öfkeyle, çakmak çakmak gözler ve kıpkırmızı yanaklarla karşı çıktılar. Sanki paçavralar içindeki adamın aslında böyle giyinmeye mecbur olmadığını çıkarsayabilmek, kibarlığın gereklerinden biriymiş gibi.

Ben marmelatlı ekmek yerken, iki taraflı bir oyun devam ediyordu; kızlar benim dilenci sanılmama bir hakaret gözüyle bakarken, babaları bunun ne kadar akıllı olduğuma delalet ettiğini söylüyordu. Tüm bunların, ekmeğin, marmeladın ve çayın tadını çıkarıyordum. Derken Johnny Upright’ın bana bir pansiyon bulma vakti geldi. Buldu da: kendi saygın ve zengin semtinde, sadece dört-beş kapı ötede, kendi yaşadıkları eve iki bezelye tanesi misali tıpatıp benzeyen bir binada.

3. KALDIĞIM YER VE DİĞER MEKÂNLAR

Doğu Londra'nın koşullarında, haftalığı altı şiline, yani bir buçuk dolara kiraladığım oda hayli rahat bir yerdi. Öte yandan Amerika'nın koşullarıyla kıyaslayınca hayli mobilya fakiri, rahatsız ve ufaktı. Buradaki yetersiz eşyaya sıradan bir daktilo ekleyince, olduğum yerde dönmem bile zorlaştı; büyük maharet ve zekâ gerektiren solucan misali hareketlerle kıvrılarak dolaşabiliyordum odada.

Yerleştikten, daha doğrusu eşyalarımı yerleştirdikten sonra, sokak elbiselerimi giyip yürüyüşe çıktım. Farklı meskenler görme fikrine kapılarak etrafa bakınmaya başladım; evli, geniş ailesi olan bir genç adam olduğumu varsayıyordum.

İlk keşfim, boş evlerin çok az sayıda bulunduğu ve bunların da değişik yerlere yayılmış olduğuydu. Öyle ki, geniş bir alanda rastgele daireler çizerek dolaştığım halde, ara yerde kaldım. Tek bir boş ev bile bulamadım - mahallenin "doygun" olduğunun açık deliliydi bu.

Aile sahibi yoksul bir genç olarak bu nahoş bölgede ev kiralayamayacağım belli olduğundan, bu kez eşimi, bebeklerimi ve eşyalarımı koyabileceğim mobilyasız evlere bakmaya koyuldum. Fazla sayıda olmasa da, genellikle tek göz olmak üzere böyle odalar buldum; zira fakir bir ailenin tek odada yemek pişirebileceği, yiyip içebileceği ve uyuyabileceği kabul ediliyordu galiba. İki oda talep ettiğimde, burayı kiraya verenler bana öyle bir baktılar ki, tahmin ederim Oliver Twist biraz daha fazlasını istediğinde roman karakteri de ona böyle bakmıştır.

Tek göz oda, yoksul bir adamla ailesine yeterli görülmekle kalmıyordu.

Öğrendiğime göre tek göz odada kalan birçok aile, bir ya da iki kiracı alabilecek kadar alanı boş bırakıyordu. Böyle odalar haftalığı üç ila altı şiline kiralanabilirken, iyi referanslara sahip bir kiracının sekiz peni ila bir şiline yer edinebileceği sonucuna varabiliriz. Birkaç şilin fazlasına diğer kiracılarla birlikte kalması bile mümkündür. Fakat bu hususu araştıramadım - varsayımsal bir aile temelinde çalıştığım düşünülürse, bu ayıplanması gereken bir hataydı.

İncelediğim evlerde banyo küveti olmadığı gibi, öğrendiğime göre çevredeki binlerce evde de yokmuş. Bu koşullar altında, karım, bebeklerim ve birkaç kiracıyla birlikte odanın muhteşem genişliğinden mustarip haldeyden, teneke leğen içinde banyo yapmak imkânsız bir girişim olacaktı. Ama galiba sabundan yaptığımız tasarruf, bu sıkıntıyı telafi edecekti; her şey yolundaydı o zaman, Tanrı hâlâ cennetindeydi.

Lakin oda falan kiralamadan Johnny Upright'ın sokağındaki odama döndüm. Karım, bebeklerim, kiracılar ve onları sığdırdığım çeşitli odacıklar yüzünden gözlerimin bakış açısı öylesine daralmıştı ki, odamın tümünü hemen göremedim. Büyüklüğü hayret vericiydi. Haftalığı altı şiline kiraladığım oda bu muydu? İmkânı yoktu! Ama rahatımın yerinde olup olmadığını öğrenmek için kapıyı tıklatan ev sahibem, kuşkularımı dağıttı.

Bir soruma yanıt olarak, "Ah, evet beyim," dedi. "Bir tek bu sokak kaldı. Sekiz-on yıl önce diğer tüm sokaklar bunun gibiydi, herkes çok saygın insanlardı. Fakat ötekiler bizim gibileri buradan dışarı attı. Tek bu sokaktakiler kaldı geriye. İnanılır şey değil beyim!"

Sonra doygunlaşma sürecini anlattı. Bu süreçte mahallenin kiraları yükselirken, genel kalite düşmüştü.

"Anlarsınız ya beyim, biz bunlar gibi tıkış tıkış yaşamaya alışık değiliz. Daha fazla alana ihtiyaç duyarız. Bizim tek aile olarak yaşadığımız şu eve diğerleri, yabancılar ve altsınıftan insanlar, beş-altı aile olarak yerleşebiliyorlar. Dolayısıyla eve bizim gücümüzün yetmeyeceği kadar çok kira ödüyorlar. İnanılır şey değil beyim. Düşünüyorum da, sadece birkaç yıl önce bu mahallenin her yeri ne kadar güzeldi."

Ona baktım. Karşımda İngiliz işçi sınıfının en yüksek mertebesinde, her halinden incelik akan bir kadın vardı; erk sahiplerinin Londra şehrinin dışına, doğu istikametine yönelttiği kirli, kokuşmuş akıntı yavaştan onu da içine çekiyordu. Bankalar, fabrikalar, oteller, ofis binaları yükselmek zorundaydı, şehirdeki fakirlerse göçmen bir ırktı. O yüzden dalga dalga doğuya göç ediyor, gittikleri mahallelerde doygunluk yaratıp seviyeyi düşürüyor, daha önce buralara gelmiş daha iyi nitelikli işçileri ürkütüp şehrin kenar yerlerine kaçırıyor yahut onların da seviyesini aşağı çekiyorlardı; birinci kuşakta değilse bile, mutlaka ikinci ve üçüncü kuşakta böyle oluyordu. Aylar sonra Johnny Upright'ın yaşadığı sokak da gidecekti. Bunu o da anlıyordu.

"Birkaç yıl sonra," diyordu, "Kira kontratımın süresi dolacak. Ev sahibim bizlerden biri. Sokaktaki hiçbir evinin kirasına zam yapmadı, böylece burada kalabildik. Ama her an burayı satabilir ya da ölebilir. Bizim açımızdan ikisi de aynı sonucu doğurur. Evi bir para babası satın alır, arkada üzüm asmalarımın olduğu iki karış yere bir dükkân kurup karın tokluğuna adam çalıştırır, evin her odasını bir aileye kiralar. Johnny Upright'a da kalkıp gitmek düşer!"

O sırada gerçekten de Johnny Upright'ı, aziz karısını, güzel kızlarını ve pasaklı hizmetçiyi, loşluğun içinde doğu istikametinde uçup giden hayaletler olarak gördüm; canavar şehir ayaklarının dibinde kükrüyordu.

Ama uçup giden sadece Johnny Upright değil. Uzaklarda, ötelerde, şehrin sınırlarında ufak işadamları, küçük yöneticiler, başarılı kâtipler yaşıyor. Küçük evlerde, birbirine bitişik villalarda oturuyorlar; çiçek bahçecikleri, hareket alanları, nefes alacak yerleri var. Gururla şişiniyor, kaçıp kurtuldukları Uçurum'a göğüslerini gererek bakıp, diğer insanlar gibi olmadıkları için Tanrı'ya şükrediyorlar. Derken, bakın hele! Johnny Upright ayaklarının dibindeki canavar şehirle birlikte üstlerine çullanıyor. Birden bir büyü yapılmış gibi apartmanlar peydahlanıyor, bahçelere binalar çıkılıyor, villalar kısım kısım bölünüp oturuma açılıyor, Londra'nın kara gecesi yağlı bir tabut örtüsü gibi buraya çöküveriyor.

4. BİR ADAM VE UÇURUM

"Kiralık yeriniz var mı?"

Bu soruyu tombul ve geçkince bir kadına, omzumun üstünden kaygısız bir edayla yöneltmiştim. Pool yakınlarındaki, Limehouse'a da fazla uzak olmayan pasaklı bir kafede onun hazırladığı yemeği yiyordum.

"Var ya," diye kısa yollu yanıtladı; görüntüm, muhtemelen evinin gerektirdiği varsıllık standardını yansıtmıyordu.

Başka bir şey söylemeyip, sessizce önümdeki domuz pastırmasını yemeye ve iç bulandırıcı kahvemi içmeye devam ettim. O da artık benimle ilgilenmedi; hesabımı ödemek üzere (dört peni tutmuştu) cebimden on şilinlik paramın hepsini çıkarana dek. İstediğim sonucu elde etmiştim.

"Evet beyim," dedi hemen. "Seveceğinizi düşündüğüm güzel yerlerim var. Seyahatten mi döndünüz beyim?"

"Bir oda için ne istiyorsunuz?" diye sordum, kadının meraklı sorusunu duymazdan gelerek.

Kadın bana samimi bir şaşkınlıkla baktı. "Sürekli kiracılara odaları tek tek kiralamıyorum. Hele geçici süre kalacaklara hiç olmaz."

"O zaman aramaya devam etmem gerekecek," dedim, hayal kırıklığına uğramış gibi.

Ama gördüğü on şilin iştahını kabartmıştı. "Başka iki adamla kalabilirsiniz," dedi. "İyi, saygın adamlar. Sakin tipler hem de."

"Fakat iki adamla birlikte uyumak istemiyorum," diye itiraz ettim.

"Öyle değil. Odada üç yatak var. Küçük bir oda sayılmaz üstelik."

"Kaça?" diye sordum.

"Haftada beş şilin; devamlı kalanlara iki şilin altı peni. Eminim adamları seversiniz. Biri ambarda çalışıyor, iki yıldır benimle. Diğeriyse altı yıldır benimle - altı yıl, beyim. Önümüzdeki cumartesi altı yıl iki ay olacak hatta. Dekor taşıyıcısıdır," diye devam etti. "Sakin, hürmetli bir adamdır. Benimle kaldığı süre içinde bir gece bile işe gitmediği olmadı. Evi de seviyor; bundan iyi kiralık yer bulamazdım deyip durur. Onu da diğer kiracıları da ben aldım buraya."

"Para biriktiriyor galiba," dedim, masumane.

"Yok canım! Parasıyla daha iyi bir yer bulamaz ki."

Batı Yakası'ndaki ferah mekânımı, bin Londra'ya yetecek gökyüzünün altındaki odamı düşündüm. Oysa bu adam, bu sakin ve güvenilir, bir gece dahi işine gitmemezlik etmemiş tutumlu adam, iki kişiyle paylaştığı oda için ayda iki buçuk dolar ödüyor ve tecrübelerine dayanarak bundan fazlasına gücünün yetmeyeceğine hükmediyor! Bense cebimdeki on şilinin kudreti sayesinde bu odaya dahil olup onun yanında yatabilirim. İnsan ruhen pek yalnızdır, ama bir odada üç yatak bulunduğu ve gelip geçici insanlara da kapılar açık olduğunda, söz konusu yalnızlık katmerlenir herhalde.

"Ne zamandır buradasınız?" diye sordum.

"On üç yıldır beyim. Ne diyorsunuz, tutmak istemez misiniz odayı?"

Benimle konuşurken bir yandan da ayaklarını sürte sürte küçük mutfakta geziyor, kiracılarının yemeğini hazırlıyordu. İlk geldiğimde hararetle çalışmaktaydı, konuşmamız süresince de çalışmaya hiç ara vermedi. Meşgul bir kadındı, besbelli. Her sabah beşte kalkmak, tüm işler bitmeden yatamamak, canı çıkana kadar çalışmak, on üç yılını böyle geçirmek ve karşılığında kırlaşmış saçlardan, pis elbiselerden, çökük omuzlardan, hırpani bir görünüşten, çirkin ve iç bulandırıcı bir sahil mahallesindeki şu dar sokak içinde, duvarlara üç metre mesafeye sıkışmış salaş bir kafede bitimsizce ter dökmekten gayrısı geçmemişti eline.

Ben çıkarken, "Sonra yine gelip bir bakmak ister misiniz?" diye içi giderek sordu.

Dönüp ona bakınca, şu eski ve hikmetli sözün temelinde yatan

hakikati daha iyi anladım: "Erdemli olmanın ödülü sadece erdemdir."

"Hiç tatile çıktınız mı?" dedim.

"Tatil mi!"

"Birkaç günlüğüne kırlara gidip temiz hava aldınız mı ya da bir günlük izin kullandınız mı mesela, dinlenmek için?"

"Yok daha neler!" diyerek güldü, ilk kez işine ara vererek. "Tatil ha? Benim gibilerin tatil neyine? Rüyamda görürüm anca! - Dikkat edin bastığınız yere!" Bu son sözü, ben çürük bir eşiğe takılıp tökezleyince söylemişti.

West India Rıhtımı'nda, bulanık sulara kederli kederli bakan bir delikanlıya rastladım. Taktığı ateşçi kasketini gözlerine indirmişti; elbiselerinin şekli şemaili, denizci olduğunu belli ediyordu.

"Merhaba arkadaş," diye selamladım onu, sohbete girmek için. "Wapping'e nasıl giderim?"

"Bir kargo gemisinde miydin?" diye karşılık verdi, tabiyetimi hemen teşhis ederek.

Bunun üzerine başladığımız sohbet meyhanede devam etti, birlikte birkaç tek attık. Böylece biraz daha kaynaştık; ben cebimden bir şilin tutarındaki bozuklukların hepsini (sözümona tüm paramı) çıkarıp altı peniyi yatak parası olarak, altı peniyi de kalan içkiler için ayırınca, adam paranın tümüyle içki içmemizi önerdi.

"Oda arkadaşım dün gece hırgür çıkardı," dedi. "Aynasızlar da onu içeri attılar. Yani benimle kalabilirsin. Ne dersin?"

Tamam dedim; bir şilinlik daha bira söyledik kendimize. O gece sefil bir delikte, sefil bir yatakta uyudum ve arkadaşımı daha iyi tanıdım. Sonradan anlayacağım üzere bu adam, bir bakıma, altsınıf Londra işçileri kitlesini temsil ediyordu.

Londra doğumluymuş. Babası bir ateşçi ve içki düşkünüymüş. Çocuk yaşında sokakları ve rıhtımları ev bellemiş. Okuma yazmayı hiç öğrenmemiş, ihtiyaç da hissetmemiş -ona göre bu, kendi konumundaki biri için nafile, lüzumsuz bir marifetmiş.

Annesi ve ciyak ciyak bağıran bir sürü kardeşi, birkaç odaya tıkılmış

halde yaşıyorlarmış ve kendisinin aşırıp yiyebileceği besinlerden daha kötüleriyle, daha azıyla yetinmek zorundalarmış. Aslında arkadaşım, kendi yiyeceğini temin edemediği zamanlar haricinde, eve gitmiyormuş bile. Sokaklarda, rıhtımlarda ufak tefek hırsızlıklar yapıp dilenmiş, kamarot ve kömür atıcı olarak bir iki defa denize açılmış, sonunda yükselebileceği yere kadar yükselip usta ateşçi olmuş.

Bu arada bir yaşam felsefesi oluşturmuştu kendisine; çirkin ve itici bir felsefe olsa da onun bakış açısından bakınca çok mantıklı ve akla yatkındı. Yaşam gayesini sorduğumda, “Kafayı çekmek,” diye yapıştırmıştı cevabı. Bir deniz yolculuğuna çıkar (çünkü insanın önce para kazanması gerekirdi), sonra ücretini alır, nihayetinde körkütük sarhoş olurmuş. Sonra meyhanelerde benim gibi cebinde üç-beş kuruşu kalmış arkadaşlara yamanır, yamanacak adam kalmayınca yine denize açılır, bu berbat döngü böyle sürüp gidermiş.

“Ama ya kadınlar,” dedim, adam kafa çekmeyi hayatın nihai hedefi ilan edince.

“Kadınlar!” deyip bardağını tezgâha vurdu ve belagatli bir nutuk çekmeye başladı. “Kadın, kendi haline bırakmayı öğrendiğim bir şey. İşe yaramaz arkadaş, hiçbir işe yaramaz. Benim gibi bir adam niye kadın istesin, söylesene. Anam mesela, ihtiyarı sefil ediyorlar diye çocuklarını döverdi. Adam o kadar az uğrardı ki eve. Niye peki? Anam yüzünden! Yuvasını mutlu bir yer kılmamıştı ki, buydu sebebi. Ya öteki kadınlar? Cebinde üç kuruşla gezen fakir bir ateşçiyi ne yapsınlar ki? Sarhoş bir adamın değeri, cebindeki parası kadardır; daha bir bardak içkiyi bitirmeden kadınlar onu soyup soğana çevirirler. Biliyorum bunu. Benim de düşüp kalktığım bir kadın vardı, bilirim bu işleri. Bak diyeyim sana, kadın olan yerde sorun vardır - bağırtı çağırtı, hırgür, kavga, yaralama, aynasızlar, hâkimler; ardından bir ay ağır işe mahkûm olur, çıkınca da işsiz kalırsın.”

“Ama karın, çocuğun olsa,” diye ısrar ettim. “Kendine ait bir ev, vesaire. Düşünsene, seyahatten dönmüşsün, küçük çocuklar dizlerine tırmanıyor, karın mutlu mutlu gülümsüyor, sofrayı kurarken sana öpücük veriyor, bebekler yatağa girince onları da öpüyor, ocakta çaydanlık

kaynıyor; sonra nerelere gittiğini, neler gördüğünü anlatıyorsun, karın da sen yokken evde neler olup bittiğini anlatıyor, sonra—"

"Anlat anlat!" diye bağırdı arkadaşım, yumruğunu şakayla omzuma vurarak. "Niyetin nedir, ha? Bir gemi bulduğum zaman ayda dört sterlin on şilin kazanıyorum, bulamazsam parasızım. Hal böyleyken çocukları öpen bir kadın, tırmanan çocuklar, kaynayan çay falan nasıl olacak? Ayda dört sterlin on şilinle olacağı söyleyim sana: dırdırcı bir kadın, ciyak ciyak bağıran veletler, kömür kalmadığı için kaynamayan eski püskü çaydanlık, işte olacağı bu. Adamı denize gittiğine sevindirir valla. Bir kadın! Ne için? Hayatın kaysın diye mi? Çocuklar? Lafıma güven arkadaş, çocuk falan yapma. Bana baksana! Ne zaman istersem bira içiyorum, ekmek diye ağlayan kadınım, çocuğum yok. Elimde biram, yanımda senin gibi arkadaşlarımla mutluyum ben. Güzel bir gemi gelir, yine denize açılırım. Haydi gel, bir tek daha atalım. Kafayı çekmek yeter bana."

Yirmi iki yaşındaki bu delikanlıyla sohbetimizi anlatmak yetişir; herhalde onun yaşam felsefesi ve bunun temelinde yatan ekonomik sebepler yeterince anlaşılmıştır. Ev hayatı diye bir şey görmemişti. "Ev" sözcüğü ona sadece tatsız şeyler çağrıştırıyordu. Babasının ve aynı statüdeki adamların düşük gelirine bakıp, eş ve çocukları bir yük, erkeğin sefaletinin müsebbipleri olarak görüyordu. Bilinçsiz bir haz düşkünü, gayet ahlâksız ve maddeci biri olmuş, kendisi için en büyük mutluluk kaynağını aramış ve bunu içkide bulmuştu.

Genç yaşta ayyaş olmak, vaktinden önce çökmek, ateşçilik yapamayacak denli güçsüzleşmek, bir düşkünlerevinde çürüyüp ölüp gitmek - bütün bunları o da benim kadar görüyor, ama hiç korkmuyordu. Doğduğu andan itibaren, tüm çevre koşulları onu sertleştirmişti; kaçınılmaz istikbaline, benim sarsamayacağım bir duyarsızlık ve umursamazlıkla bakıyordu.

Yine de fena bir adam değildi. Kötü niyet ve gaddarlık yoktu içinde. Normal bir zihin yapısına ve ortalamanın üzerinde bir fiziğe sahipti. Uzun kirpiklerin gölgelediği iri, yuvarlak, mavi gözleri vardı. Gülerek bakan gözlerdi bunlar; bir mizah duygusu saklıyorlardı gerilerinde. Alnı

ve yüz hatları güzel, ağzı ve dudakları şimdiden haşince kıvrılmaya başlamış olsalar da tatlıydı. Çenesi küçüktü, ama çok değil. Yüksek mevkilerde oturan daha küçük çeneli adamlar gördüm.

Kafası biçimliydi ve mükemmel bir boynun üzerinde o kadar zarif duruyordu ki, yatmak için soyunduğu zaman vücudunun görünüşüne şaşmadım. Spor salonlarında, antrenmanlarda soyunan bir sürü adam gördüm. İyi kan taşıyan, iyi yetişmiş adamlardı; ama hiçbiri çıplakken, yirmi iki yaşındaki bu delikanlı kadar, dört-beş yıl içinde harabeye dönmeye ve müthiş kalıtımını kimseye geçirmeden ölmeye mahkûm bu genç tanrı kadar avantajlı görünmüyordu.

Böyle bir bedeni ziyan etmek günahtı bence, fakat ayda dört sterlin on şilinle Londra'da evlenmediği için haklı olduğunu itiraf etmeliyim. Tıpkı dekor taşıyıcısının, gariban ailesini birkaç adamın kaldığı daha ucuz bir odaya taşıyıp yine de iki yakasını bir araya getirememektense, iki adamla aynı odayı paylaşarak geçinip gitmekten memnun olması gibi.

Gün geçtikçe, Uçurum'daki insanlar için evliliğin akıl kârı olmamaktan da öte, bir suç olduğuna kanaat getirdim. Onlar, duvarcının reddettiği taşlardı. Toplumun tüm güçleri onları çürüyüp gidene dek aşağı çekerken, sosyal dokuda kendilerine yer bulamıyorlardı. Uçurum'un dibinde en güçsüzler, sersemler, embesiller vardı. İnsan hayatı o kadar ucuzdu ki, bunlar çocuk sahibi oldukları takdirde, hepsi kendiliğinden çürüyüp gidiyordu. Tepelerinde dünyanın işleyişi aynen devam ediyor, onlarsa bunun bir parçası olmak istemiyorlardı; olamazlardı da zaten. Hem dünyanın işleyişi onlara ihtiyaç duymuyordu. Yukarıdakilerin sayısı çok fazlaydı, hem de onlardan daha iyi durumdaydılar; bu adamlar ise yokuşu tırmanıp duruyor ve aşağı kaymamak için çılgınca mücadele ediyorlardı.

Kısacası Londra Uçurumu koca bir mezbahaydı. Yıllar, on yıllar geçtikçe İngiltere kırsalından gelen güçlü insan seli burayı doldurmuştu. Şehir kendini yenilemediği gibi, üçüncü nesil tarafından çürütülüyordu. Yetkin ağızların bildirdiğine göre Londra'da, anne-babası ve ninesi-dedesi Londra doğumlu olan işçilerin sayısı o kadar azmış ki böylesini bulmak çok zormuş.

A.C. Pigou, yaşı ilerlemiş fakirlerin ve "batık durumdaki onda bir"i[*] oluşturan posanın Londra nüfusunun yüzde 71'ine tekabül ettiğini söylemişti. Bu demektir ki geçen yıl, dün, bugün ve içinde bulunduğumuz anda, bu mahlukların 450 bini "Londra" denen toplum çukurunun dibinde sefalet içinde ölüyor. Nasıl öldüklerini açıklamak için sabah gazetelerinden bir örnek vereceğim.

KENDİNİ İHMAL

Dr. Wynn Westcott, dün Shoreditch'te, geçtiğimiz çarşamba günü Holbom semtindeki East Street 32 numarada yetmiş yedi yaşında hayatını kaybeden Elizabeth Crews'la ilgili bir soruşturma yaptı. Alice Mathieson, müteveffanın yaşadığı evin sahibiydi. Tanık, Elizabeth Crews'u en son geçtiğimiz pazartesi canlı olarak görmüştü. Kendisi hayli yalnız bir hayat sürüyordu. Holborn bölgesinden bir sosyal yardım görevlisi olan Francis Birch, müteveffanın otuz beş yıldır aynı odada kaldığını belirtti. Ayın birinde bağlantı kurulan tanık geldiğinde, yaşlı kadını dehşet verici bir durumda bulmuş ve cesedin kaldırılmasından sonra hem ambulansın hem de arabacının dezenfekte edilmesi gerekmişti. Dr. Chase Fennell, ölüm sebebinin kendini ihmal etmekten ve ortam kirliliğinden kaynaklanan yatak yaralarına bağlı kan zehirlenmesi olduğunu söyledi. Jüri de aynı doğrultuda karar aldı.

Bu kadının ölümüyle ilgili en ürkütücü şey, resmî görevlilerin olaya bakış ve hükme varış şeklindeki kendini beğenmiş vurdumduymazlıktır. Yetmiş yedi yaşındaki bir kadının KENDİNİ İHMAL sonucunda öldüğünü söylemek, meseleye mümkün olan en iyimser şekilde bakmaktır. Kadın kendi hatası yüzünden ölmüştür ve mesuliyeti ona yıkan toplum, halinden memnun şekilde kendi işine bakmaya devam eder.

Pigou "batık durumdaki onda bir" hakkında şöyle demiş: "Beden güçlerinin, zekâlarının ya da kişiliklerinin, yahut her üçünün yetersizliğinden dolayı bunlar verimsiz, isteksiz işçilerdir ve kendilerini geçindiremezler…Çoğu zaman sağ elleriyle sol ellerini birbirinden ayıramayacak, kendi evlerinin numarasını akılda tutamayacak denli düşük zekâlıdırlar. Bedenleri cılız ve takatsizdir, çarpık duygular içindedirler ve aile hayatının ne olduğunu pek bilmezler."

450 bin insan çok büyük bir kalabalık. Genç ateşçi bunlardan biriydi sadece ve az zamanda söyleyeceği üç beş lafı söyledi. Hepsinin bir ağızdan konuştuğunu duymak istemezdim. Bilmem Tanrı onları duyuyor mudur?

* *The submerged tenth:* William Booth'un 1890 tarihli *In Darkest England and The Way Out* (İngiltere'nin En Karanlık Yerinde ve Buradan Çıkış Yolu) adı kitabında kullandığı ve nüfusun onda birinin sürekli olarak yoksulluk içinde yaşadığını hiçbir zaman durumunu düzeltemediğini kabul eden eski sosyolojik terim - ç.n.

5. UÇURUMUN KIYISINDAKİLER

Doğu Londra'ya dair ilk izlenimlerim, genel izlenimlerdi elbette. Sonra ayrıntılar belirmeye başladı ve sefaletin karmaşası içinde şurada burada, belli ölçüde mutluluğun hüküm sürdüğü küçük noktalar buldum - bazen ücra sokaklardaki zanaatkarların kaldığı, haşin bir aile hayatının varlığını sürdürdüğü dizi dizi evlerde. Akşamları erkekleri ağızlarında pipo, dizlerinde çocuklarıyla kapıya çıkmış halde görebilirsiniz; hanımlar dedikodu yapar, kahkahalar, eğlence gırla gider. Bu insanların hallerinden çok memnun oldukları bellidir, çünkü onları kuşatan sefaletle kıyaslanınca, varlıklı sayılırlar.

Fakat olsa olsa boş, hayvani bir mutluluktur bu; dolu midenin verdiği memnuniyettir. Maddiyatçılık baskındır hayatlarında. Aptal, ağırkanlı, hayal gücü yoksunudurlar. Uçurumdan insanı aptallaştıran bir uyuşukluk havası sızmaktadır sanki; bu insanları sarıp ruhlarını öldürmektedir. Dinî inanç onlara dokunmadan geçmiştir. Ne korkarlar ne de bir umarları vardır ahiretten. Ahiretin farkında değildirler; mideleri dolsun, akşam vakti pipolarını tüttürsünler, iki tek atsınlar, hayattan istemeyi tasavvur edebilecekleri o kadardır.

Bununla kalsa keşke. İçine gömüldükleri tatmin edici uyuşukluk, çözülmeden evvelki ölümcül atalettir. Hiç ilerleme yoktur ve onlar için ilerlememek, tekrar Uçurum'a düşmek demektir. Hayatta yapabilecekleri tek şey düşmeye başlamaktır; bu düşüşü çocukları ve onların çocuklarının çocukları tamamlar. İnsan her zaman hayattan talep ettiğinin daha azını alır. Talepleri zaten o kadar ufaktır ki, ellerine geçen daha da az şey onları

kurtaramaz.

Şehir hayatı zaten insana uygun olmayan gayri tabii bir hayattır; ama Londra'nın şehir hayatı öylesine gayri tabiidir ki, ortalama bir erkek ya da kadın işçi buna dayanamaz. Zihin ve beden, çalışmanın yıkıcı etkileriyle sürekli yıpranır. Manevi ve fiziksel takat tükenir. İyi bir toprak emekçisi, birinci nesil şehir işçisi olarak yetersiz kalır. İkinci nesil işçi de, güdülenme ve girişimcilik eksikliğinden, ayrıca fiziksel olarak da babası gibi çalışacak durumda olmadığından, Uçurum'un dibindeki mezbahalara doğru yol almaya başlar.

Soluduğu ve hiç kaçamadığı hava bile, tek başına onun zihnini ve bedenini zayıflatmak için yeterlidir. Böylece yok etmek ve yok olmak üzere kırsal bölgelerden Londra şehrine akan taze, güçlü insan topluluğuyla rekabet edemez hale gelir.

Doğu Yakası'nın havasına yayılmış hastalık yapıcı mikropları bir yana bırakıp, tek başına dumanı düşünün. Kew Bahçeleri'nin yöneticisi Sir William Thiselton-Dyer, bitki örtüsü üzerindeki duman birikimini incelemiş. Hesaplarına göre, Londra ve çevresinde haftalık olarak, her iki buçuk kilometre karelik alanın dörtte birinde, kurum ve katranlı hidrokarbondan oluşan en az altı ton katı madde birikiyor. Haftada yirmi dört, yılda 1248 ton demektir bu. Yakın zaman önce St. Paul Katedrali'nin kubbesinin altındaki saçak silmesinden, kristalize kalsiyum sülfat birikintisi temizlenmişti. Bu birikinti, atmosferdeki sülfürikasidin taşın içindeki kalsiyum sülfatla etkileşime girmesiyle oluşmuştu. Londra'daki işçiler hayatlarının her gününde, her gecesinde devamlı olarak bu sülfürik asidi soluyorlar.

Çocukların büyüyünce canlılıktan, dayanıklılıktan uzak, çürük yetişkinlere dönüşmeleri kaçınılmazdır; bu dizleri güçsüz, daracık göğüslü, dermansız nesil, kırsal bölgelerden gelen işgalcilerle girdiği yaşam mücadelesinde çöküp yıkılmaktadır. Demiryolu işçileri, hamallar, otobüs şoförleri, tahıl ve kereste taşıyıcılar, fiziksel dayanıklılığa sahip olması gereken herkes genellikle kırsal kesimdendir. Anakent polis gücündekilerin 12 bini taşra doğumluyken, sadece üç bini Londra

doğumludur.

Dolayısıyla insan, Uçurum'un koskoca bir insan öldürme makinesi olduğu sonucuna varıyor. Küçük, ücra sokaklardan, kapı önlerindeki göbekli zanaatkârların önünden geçerken, bunlar için, çukurun dibinde can veren 450 bin kayıp ve umutsuz garibandan daha fazla üzülüyorum. Onlar en azından ölüyorlar, bu da bir şey; oysa bunlar daha iki, hatta üç nesil boyunca devam edecek sancıların ön hazırlıklarından geçmek zorundalar.

Oysa buradaki hayatın vasfı iyi. İçinde her tür insani imkânı barındırıyor. Uygun koşullarda bu hayat asırlar boyunca devam edebilir; büyük adamlar, kahramanlar ve ustalar çıkarıp dünyayı daha iyi bir yer haline getirebilir.

Küçük, ücra sokağından çıkmak zorunda kalıp ölümcül bir düşüşle dibe doğru gidenlerin temsilcisi bir kadınla konuştum. Kocası makine tamircisiydi ve sendika üyesiydi. Mesleğinin erbabı olmadığı, sürekli bir işe girememesinden belliydi. Kalıcı bir iş bulup devam ettirecek enerji ve girişimcilik yoktu adamda.

Karı kocanın iki kızı vardı. Dördü birlikte, ayıp olmasın diye "oda" denilen bir çift delikte yaşıyorlar, bu delikler için haftada yedi şilin ödüyorlardı. Soba yoktu; yemeklerini tek bir gaz ocağının üzerinde pişirebiliyorlardı. Malı mülkü olmayan bu insanlar, sınırsız gaz kullanım hakkına sahip değilerdi, fakat onlar için akıllı bir makine yerleştirilmişti. Jeton deliğine bir peni atınca gaz gelmeye başlıyordu ve bir penilik gaz kullanıldıktan sonra akım otomatik olarak kesiliyordu. "Bir peninin süresi hemencecik bitiyor," diyordu kadın, "daha yemek pişmemiş oluyor."

Yıllardır paylarına hep yarı aç olmak düşmüştü. Her ay sofradan karınlarında boşlukla, biraz daha yeme isteğiyle kalkmışlardı. Bir kere dibe doğru kaymaya başladınız mı kronik gıdasızlık yaşama gücünü kesen ve düşüşü hızlandıran bir etmen halini alır.

Lakin bu kadın çok çalışkandı. Anlattığına göre sabahın dört buçuğundan gecenin son ışıklarına kadar, düzinesi yedi şiline, astarlı ve çift fırfırlı etekler dikermiş. Dikkatinizi çekerim, astarlı ve çift fırfırlı

etekler, düzinesi yedi şiline! 1,75 dolar demektir bu; ya da etek başına 14,75 sent.

Kocası iş bulabilmek için, ondan her hafta bir şilin altı peni kesen sendikaya üye olmaya mecbur kalmıştı. Ayrıca grevler düzenlendiği ve kendisi tesadüfen bir işte çalışıyor olduğu zamanlarda, bazen sendikanın yardım sandığına 17 şilin kadar para yatırmaya zorlanmıştı.

Büyük kızları bir elbise atölyesinde bir şilin altı peni haftalıkla çırak olarak çalışıyordu - haftada 37,5 sent ya da günde yaklaşık 5 sente. Gelgelelim durgun sezon geldiğinde onu işten çıkardılar; oysa işi öğrenip kendini geliştireceği bahanesiyle bu kadar düşük ücretle işe alınmıştı. Bundan sonra üç yıl bir bisiklet mağazasında çalıştı. Haftada beş şilin alıyor, her gün gidişgeliş altı buçuk kilometre yol yürüyor ve işe geç kaldığı için parası kesiliyordu.

Bu karı koca, oyunun sonuna gelmişlerdi. Artık tutunacak dalları kalmamış, çukura düşmeye başlamışlardı. Ama kızlarına ne olacaktı? Domuzlar gibi yaşarken, kronik yetersiz beslenmeden ötürü güçsüz düşmüşken, zihinsel, fiziksel ve manevi açıdan tükenmişken, içinde doğdukları Uçurum'dan çıkma şansları var mıydı acaba?

Ben bunları yazarken aradan bir saat geçmiş; bitişik avluda herkese açık, saç saça baş başa bir kavga çıktı, ortamın tadı kaçtı. İlk sesleri duyduğumda köpekler havlıyor, hırlaşıyor sandım. İnsan evlatlarının, hele kadınların böyle korkunç bir yaygara çıkarabileceklerine ikna olmam birkaç dakika sürdü.

Kavga eden sarhoş kadınlar! Düşünmesi kötü, dinlemesi daha da kötü. Şöyle bir şeydi:

Birkaç kadın, ciğerlerinin olanca gücüyle anlaşılmaz sözler haykırıyor; araya sessizlik giriyor, bir çocuğun ağladığı ve bir genç kızın gözyaşları içinde yalvardığı duyuluyor; bir kadının sert ve kulak tırmalayıcı sesi yükseliyor: "Vursana! Hadi vur da göreyim!" Sonra çat! Meydan okuma kabul edildi; kavga yeniden başlıyor.

Evin kavga alanını gören arka pencerelerine hevesli seyirciler dizilmiş. Darbe sesleri, insanın kanını donduran sövgüler geliyor kulaklarıma.

Alllahtan, dövüşenleri göremiyorum.

Bir duraklama; “Rahat bırak çocuğu!” Belli ki çok küçük yaşta olan çocuk, dehşet içinde haykırıyor. “Tamam,” deniyor üst üste yirmi kez, en üst perdeden. “Şu taşla kafanı patlatacağım!” Feryada bakılırsa taş gerçekten de kafaya iniyor.

Duraklama; belli ki kavgacılardan biri takatten düştü, onu diriltmeye çalışıyorlar; çocuğun yine duyulan sesinde bu kez dehşetten çok tükenmişlik hissediliyor.

Birbiri ardına yükselen sesler; şöyle bir şey:

“Evet?”

“Evet!”

“Evet?”

“Evet!”

“Evet?”

“Evet!”

“Evet?”

“Evet!”

Birbirlerini yeterince onayladılar, çatışma tekrar başladı. Taraflardan birinin ezici üstünlüğü var, diğeriyse hiddetle bağırıyor. Bu bağırış bir hırıltıya dönüşerek kesiliyor; rakibi boğazını sıkıyor besbelli.

Başka sesler duyuyorum; yan taraftan saldıranlar var; boynunu kurtaran kadın deminkinden yarım oktav daha yüksek bir bağırtı koparıyor. Ortalık karışıyor, herkes birbirine girmiş durumda.

Duraklama; yeni bir ses; bu kez genç kız, “Ben annemden yanayım,” diyor. Beş kez falan tekrarlanan bir diyalog: “Canım ne isterse onu yaparım…”, “Hele seni bir görelim…” sözlerin gerisi anlaşılmıyor. Yine çatışmaya başlıyorlar; anneler, kızlar, herkes…Derken ev sahibem arka merdivenden kızına sesleniyor. Duyduğu bunca şey kızcağızın manevi yapısını nasıl etkileyecek acaba?

6. FRYING PAN SOKAĞI VE CEHENNEME BİR BAKIŞ

Üçümüz Mile End Caddesi'nden iniyorduk; bir kahraman vardı aramızda. On dokuz yaşında incecik bir delikanlıydı kendisi. Aslında o kadar zayıf ve kırılgandı ki sert bir rüzgâr, Fra Lippo Lippi[1*] misali iki büklüm edip devirebilirdi onu. Tutkunun ilk çalkantılarını yaşayan, şehit olmaya hazır, ateşli bir sosyalistti. Açık ya da kapalı mekânlarda Boerleri desteklemek için düzenlenen, son birkaç yılda Mutlu İngiltere'nin huzurunu bozmuş nice toplantıda platform konuşmacısı ya da başkan olarak etkin ve tehlikeli şekilde yer almıştı. Birlikte yürüdüğümüz sırada bana kısa kısa bazı şeylerden bahsetti; parklarda, tramvaylarda saldırıya uğradığından; konuşmacı kardeşleri öfkeli kalabalık tarafından birbiri ardına aşağı sürüklenip zalimce dövülürken, umutsuzca platforma tırmandığından; üç kişiyle birlikte bir kiliseye sığındıklarında, polis müfrezeleri tarafından kurtarılıncaya dek uçuşan mermiler ve kırılan buzlu camlar arasında, binayı kuşatan çeteyi nasıl püskürttüklerinden; merdiven, geçit ve balkonlardaki baş döndürücü yakın dövüşlerden; dağılan pencerelerden, çöken merdivenlerden, harabeye dönen konferans salonlarından, kırılan kafalar ve kemiklerden - sonra yazıklanarak içini çekmiş, bana bakarak şöyle demişti: "Nasıl imreniyorum senin gibi iri, güçlü adamlara! Ben öyle ufak tefeğim ki, dövüşmek gerekince fazla bir şey yapamıyorum."

Ben de yanımdakilerden daha yüksek boyumla yürürken, Batı

diyarının sert koşullarını, hep imrendiğim güçlü kuvvetli adamları hatırladım. Öte yandan bu aslan yürekli ufak tefek gence bakınca onun, sokaklara barikatlar kurarak, insanların gereğince ölmeyi de bildiklerini dünyaya gösterenlerden biri olduğunu düşündüm.

Fakat söze diğer arkadaşım girdi. Ter akıttığı delikte kazandığı parayla kıt kanaat geçinen, yirmi sekiz yaşında bir adamdı bu.

"Sağlam adamımdır," dedi. "Bizim imalathanedeki diğer elemanlar gibi değilim. Örnek bir insan evladı sayarlar beni. Niye biliyor musun, altmış dört kiloyum da ondan."

Yetmiş altı kilodan fazla çektiğimi söylemeye utanıp, onu şöyle bir süzmekle yetindim. Zavallı, biçimsiz küçük adam! Cildi sağlıksız bir renk almış, vücudu iyiden iyiye şekilsizleşip boğum boğum olmuş, göğsü içeri çökmüş, omuzları uzun saatler boyunca ağır iş yapmaktan eğrilmiş, kafası tuhaf şekilde öne doğru çıkık duruyordu. Bak sen şu "sağlam" adama!

"Boyun kaç?"

"Bir metre elli sekiz," dedi gururla; "imalathanedeki elemanlar diyorlar ki…"

"Şu imalathaneyi göstersene bana," dedim.

O sırada imalathane boştu, ama ben yine de görmek istedim. Leman Caddesi'ni geçip sola saparak Spitalfields'a girdik ve Frying Pan Sokağı'na daldık. Bir sürü çocuk, suyu çekilmiş bir göletin dibindeki yeni kurbağa olmuş iribaşlar gibi dar kaldırıma yayılmıştı. Bir kapıdan içeri girerken, kapı aralığının darlığı yüzünden, oraya oturmuş genç bir kadının üstünden atlamak zorunda kaldık. Kadın göğsünü kaba bir tavırla açmış, anneliğin bütün kutsiyetini beş paralık ederek bebeğini emziriyordu. Onun arkasındaki dar ve siyah holde bir sürü genç insan vardı; iyice dar ve pis bir merdiveni tırmandık. Üç kat yukarı çıktık; yarım metreye bir metre büyüklüğündeki merdiven sahanlıklarının hepsinde çöp ve pislik yığılıydı.

Ev dedikleri bu iğrenç mekânda yedi oda vardı. Altısında her iki cinsiyetten ve her yaştan yirmi küsur insan yemek pişiriyor, uyuyor, çalışıyordu. Odaların alanı ortalama iki buçuğa iki buçuk, bilemedin iki

buçuğa üç metreydi. Yedinci oda bizim girdiğimizdi. Beş adamın “ter döktüğü” delik burasıydı işte. İkiye iki buçuk metre bir yerdi ve üzerinde çalışılan masa, alanın çoğunu kaplıyordu. Masada beş kundura kalıbı vardı ve adamlara ayakta duracak yer kalmamış gibiydi, çünkü boş alanlara mukavva, deri, tomar tomar ayakkabı yüzü ve bu yüzleri tabanlara tutturmakta kullanılan çeşitli malzemeler yığılmıştı.

Yan odada bir kadın, yedi çocuğuyla yaşıyordu. Bir diğer pis delikte, on altı yaşındaki oğlu veremden ölmekte olan bir dul kalmaktaydı. Bana söylediklerine göre kadın sokakta şekerleme satıyormuş ve çoğu zaman, oğluna günlük olarak gereken üç litre sütü alacak parayı kazanamıyormuş. Üstelik bu güçsüz, ölüm döşeğindeki çocuk haftada ancak bir kez et yiyebiliyormuş. Bu etin nasıl olduğunu da insanların domuzlar misali beslendiğine hiç tanık olmamış insanlar asla tahayyül edemez.

Arkadaşım, veremli çocuktan bahisle “Bazen öksürüğü dehşet verici oluyor,” dedi. “Çalışırken duyuyoruz öksürüğünü. Dehşet verici vallahi, dehşet verici!”

Öksürük ve şekerlemeler bir yana, kenar mahalle çocuklarının hasmane ortamına bir tehditin daha eklendiğini gördüm.

Arkadaşım iş zamanı gelince, ikiye iki buçuk metrelik odasında diğer dört adamla birlikte ter döküyordu. Kışın neredeyse gün boyu yanan kandil, zaten fazlasıyla ağırlaşmış havaya dumanını salıyor, bu hava tekrar tekrar solunuyordu.

Adamın söylediğine göre iyi zamanlarda, yani yoğun çalıştıklarında, “haftada otuz şilin” kazanabiliyorlarmış. Otuz şilin! Yedi buçuk dolar!

“Ama sadece en iyilerimiz yapabilir bunu,” diyordu. “Günde on iki, on üç, on dört saat, elimizden geldiğince hızlı çalışırız. Nasıl terleriz bir görsen! Su gibi akar terimiz! Bizi izleyebilsen, gözlerin kamaşırdı - çiviler ağzımızdan makine gibi fırlar. Baksana ağzıma.”

Baktım. Dişleri çivilerin devamlı olarak sürtünmesinden yıpranmış, kömür karasına dönmüş, çürümüştü.

“Dişlerimi temizliyorum,” diye ekledi. “Yoksa beter olurlar.”

İşçiler kendi aletlerini, çivilerini, bileyicilerini, mukavvalarını tedarik etmek zorundaymışlar; kira, aydınlatma ve diğer şeyler de onların üzerineymiş. Otuz şilinin hepsi işçiye kalmıyordu besbelli.

"Peki bu en yüksek ücreti, yani otuz şilini kazandığın yoğun dönem ne kadar sürüyor?" diye sordum. Dört ay sürüyormuş; yılın geri kalanında gelirlerinin ortalaması haftada yarım ila bir sterlinmiş, ki bu iki ila dört buçuk dolar eder. Haftanın ortasındaydık; dört şilin, yani bir dolar kazanmıştı. Yine de anladığıma göre, böyle ağır işler için iyi bir paraydı bu.

Çevredeki evlerin arka avlularını görüyor olması icap eden pencereden dışarı baktım. Lakin arka avlu falan yoktu; her yer tek katlı evciklerle, insanların yaşadığı ahır gibi meskenlerle doluydu. Çatılar, kimi yerde bir metre yüksekliğe varan pislik birikintileriyle kaplıydı - bunlar, ikinci ve üçüncü katların arka pencerelerinden atılmış şeylerdi: görebildiğim kadarıyla balık kılçıkları, kemikler, çöpler, hastalık taşıyan paçavralar, eski çizmeler, kırık çömlekler ve insanların yaşadığı bir ahırdan çıkabilecek her şey.

Göğsünü açıkta bırakmış kadının üzerinden atlayıp tekrar, ucuz işgücünü oluşturan çocukların arasına daldığımız sırada, "Bu yıl artık bu zanaat bitiyor, makineler satın alıp bizi gönderecekler," dedi arkadaşım yeisle.

Daha sonra Londra Şehir Konseyi'nin bir kenar mahalleye diktiği belediye konutlarını ziyaret ettik; Arthur Morrison'ın anlattığı "Jago'lu Çocuk"[2*] bu mahallede yaşıyordu. Binalar eskisinden daha fazla insanı barındırmakla beraber, çok daha sağlıklıydı. Ama bu konutlara daha vasıflı işçiler ve zanaatkârlar yerleşmişti. Mahalle halkı başka kenar mahalleleri doldurmak ya da yeni kenar mahalleler oluşturmak üzere buradan çıkarılmıştı.

"Şimdi," dedi arkadaşım, yani insanın gözlerini kamaştıracak denli hızlı çalışan sağlam yapılı adam, "Sana Londra'nın akciğerlerini göstereyim. Burası Spitalfields Bahçesi."

"Bahçe" derken, sesi hor görme tonuyla çıkmıştı.

Spitalfields'ın üstüne İsa Kilisesi'nin gölgesi düşmüştü ve bu gölgenin içinde, öğleden sonra saat üçte, bir daha asla görmeyi istemeyeceğim bir manzara gördüm. Benim evimdeki gül bahçesinden daha küçük olan bu bahçede hiç çiçek bulunmaz. Sadece ot biten bu park, Londra'daki tüm parklar gibi sivri uçlu demirlerle çevrilidir; evsiz erkekler ve kadınlar geceleyin gelip otların üzerinde yatmasınlar diye.

Biz bahçeye girerken, elli-altmış yaşlarında ihtiyar bir kadın hafifçe sallanarak ama sebatlı adımlarla yanımızdan geçti. Çuval bezinden iki koca çıkın yüklenmişti. Güçsüz bedenini düşkünlerevinin kapısına sürükleyemeyecek kadar başına buyruk bir gezgin serseri, sokaklarda yatan biriydi bu kadın. Evini bir salyangoz gibi sırtında taşıyordu. Çıkınlarında ev gereçleri, gardırobu, çarşafları ve kıymetli kadın eşyaları vardı.

Dar, taşlık yoldan yürüdük. İki yanımızdaki banklara sefil, çarpık insan gövdeleri serilmişti; Doré'yi,[3*] resmettiklerinden de şeytani tasavvurlara zorlayacak bir manzaraydı gördüğümüz. Paçavralar ve pislikler, her çeşit tiksindirici deri hastalığı, açık yara bereler, kaba davranışlar, münasebetsizlikler, kötücül bakışlar ve hayvani yüzler, bu karmaşanın içinde bir aradaydı. Soğuk, sert bir rüzgâr esiyor, bu mahluklar paçavraları içinde bir araya toplamış genellikle uyuyor ya da uyumaya çalışıyorlardı. Yaşlarıyirmiden yetmişe kadar değişen on-on iki kadın vardı. Muhtemelen dokuz aylık bir bebek, sert bankın üzerinde yatıyordu; ne yastığı vardı, ne üzerinde örtü, ne de onunla ilgilenen birisi. Beş-altı adam, dimdik oturmuş, birbirlerine yaslanarak uyuyorlardı. Bir aile topluluğunda, çocuk annesinin kollarında uyurken, kocası (ya da erkek arkadaşı) beceriksizce eski püskü bir ayakkabıyı onarmaya çalışıyordu. Başka bir banktaki kadın paçavralarının yıpranmış yerlerini bıçakla düzeltirken, bir diğer kadın iğne iplikle yırtıklarını dikiyordu. Yanıbaşındaki adam, uyuyan bir kadını kollarında tutuyordu. Az ileride elbisesi çamurlara bulanmış bir adam, başını bir kadının kucağına dayamış, uyuyordu; kadının yaşı yirmiden fazla değildi ve o da uykudaydı.

Beni şaşırtan, bu uyku haliydi. Niçin buradaki on kişiden dokuzu ya uyuyordu ya da uyumaya çalışıyordu? Bunun cevabını çok geçmeden öğrendim. *Erk sahiplerinin yasasına göre evsizler geceleri uyuyamazlar*. Kaldırımda, İsa Kilisesi'nin revakının yanında, sıra sıra taş sütunların haşmetle gökyüzüne uzandıkları yerde, bir sürü insan uyuklamaktaydı; bizim gelişimizi fark etmeyecek, niye geldik diye meraklanmayacak denli uyuşmuş haldeydiler.

"Londra'nın akciğeri," dedim; "hayır, bir çıban, çürüyen bir yara burası."

Ateşli genç sosyalist, "Ah, niçin getirdin beni buraya?" diye sordu. Ruhundaki ve midesindeki bulantı, narin yüzünü soldurmuştu.

"Şu kadınlar," dedi rehberimiz, "üç peni karşılığında satarlar kendilerini ya da iki peni, hatta bir somun bayat ekmek karşılığında."

Alaylı alaylı gülerek söylemişti bunu.

Daha neler söylerdi bilmiyorum, çünkü midesi bulanmış adam haykırdı: "Allah aşkına gidelim buradan."

1* Robert Browning'in 1855 tarihli şiirinin aynı adlı kahramanı - ç.n.

2* *A Child of the Jago* (1896): Zamanının çok satanlarından olan roman, Londra'nın Doğu Yakası'daki Old Nichol semtinden esinlenerek kurgulanmıştır ve Old Jago'da yaşayan Dickie Perrott'ın hayatını anlatır. London'ın bu bölümde bahsettiği kenar mahallenin Old Nichol olduğu anlaşılıyor - ç.n.

3* Gustave Doré (1882-1883): Resimlerinde Londra'daki yoksulluğu anlatan Fransız ressam - ç.n.

7. VICTORIA NİŞANI SAHİBİ ADAM

Düşkünlerevinin geçiciler koğuşuna yatmak kolay değilmiş meğer. Şu ana değin iki kez denedim, yakında üçüncü kez deneyeceğim. İlk seferinde akşamın yedisinde, cebimde dört şilinle yola düştüm. Böylece iki hata yapmış oldum. Öncelikle, koğuşa yatmak için başvuran kişinin muhtaç durumda olması gerekiyor ve üstü inceden inceye aranıyor. Gerçekten umutsuz olması gerek; üzerinden bırakın dört şilini, dört peni bile çıksa, bu geri çevrilmesi için yeterli bir servet sayılıyor. İkinci hatam, vaktinde gitmemekti. Akşamın yedisi, bir yoksulun kendine yatak bulması için çok geç bir saatmiş.

Güzel ortamlarda büyümüş masum kişilere, düşkünlerevindeki geçiciler koğuşunun ne olduğunu anlatayım. Burası evsiz, yatacak yersiz, beş parasız bir adamın, şanslıysa eğer *geçici* olarak yorgun kemiklerini dinlendirebildiği, ertesi gün de bunun bedelini ödemek için amele gibi çalıştığı bir binadır.[1*]

İkinci kez koğuşa yatma denemem, daha hayırlı şekilde başladı. Öğle vakti, yanımda ateşli genç sosyalist ve bir diğer arkadaşla yola düştük; cebimdeki tüm para üç peniydi. Beni Whitechapel Düşkünlerevi'ne götürdüler; sokağın köşesinde durup binaya baktım. Beşi beş dakika geçiyordu, ama şimdiden binanın köşesinden dolanan ve ucunu göremediğim uzun, kasvet verici bir sıra oluşmuştu.

İnsanların gün biterken bu soğuk, gri havada, geceleyin yatacak yer bulabilmek için kadınlı erkekli bekleşmesi son derece acıklı bir manzaraydı; itiraf edeyim, neredeyse cesaretim kırılıyordu. Dişçi

kapısındaki bir çocuk gibi, o sırada başka yerde olmak için bir sürü sebep buluverdim. İçimdeki mücadele yüzüme yansımış olmalı ki, arkadaşlarımdan biri şöyle dedi: “Korkma yahu; yapabilirsin.”

Elbette yapabilirdim ama cebimdeki üç peninin böyle bir kitle içinde muhteşem bir hazine sayılacağını ayırt edip, tüm haksızca ayrımları ortadan kaldırmak için bozuklukları çıkardım. Sonra arkadaşlarımla vedalaştım, kalbim tıpır tıpır atarak yürüyüp, kuyruğun sonunda yerimi aldım. Ölüme giden dik yokuşta ilerleyen bu zavallılar, ne acıklı manzaraydı; bu kadar acıklı olacağını hayal etmemiştim.

Arkama kısa boylu, sağlam yapılı bir adam gelip durdu. Yaşlı olmakta beraber dinç ve sağlıklı, hatları güçlü biriydi. Uzun yıllar güneşe ve rüzgâra maruz kalmaktan cildi sertleşmiş, köseleye dönmüştü; bir denizcinin yüzü ve gözleri vardı adamda. Aklıma hemen Kipling’in “Kürek Mahkûmu” şiirinden bir bölüm geldi:

Omuzumdaki şu damgayla, zincirlerin sızısıyla;
Yediğim onca kırbaçla, iyileşmeyen yaralarla;
Tuzlu suyun ışıltısına bakarak yaşlanan gözlerle,
Alıyorum hizmetimin karşılığını…

Tahminim ne kadar doğruymuş, bu dizeler duruma nasıl da uygun düşmüş, öğreneceksiniz.

Adam, “Dayanamayacağım artık buna, dayanamayacağım,” diye yakınıyordu diğer tarafında duran kişiye. “Şöyle kodaman birini döveceğim, iki haftalığına kodese atacaklar beni. O zaman yatacak düzgün bir yerim olacak, korkmayacağım, hem buradakinden daha iyi yemekler yiyeceğim. Gerçi tütünümü özleyeceğim, o ayrı.” Bu son cümleyi kendi kendine konuşur gibi, esef ve tevekkülle söylemişti.

“İki gecedir sokaklardayım,” diye devam etti; “geçen gece iliklerime kadar ıslandım, artık daha fazla dayanamayacağım. Yaşlanıyorum; bir sabah yerden ölümü kaldıracaklar.” Yakıcı bir kızgınlıkla bana döndü: “Sakın yaşlanayım deme, delikanlı. Henüz gençken öl, yoksa benim gibi olursun. Sözüme inan. Seksen yedi yaşındayım, ülkeme bir erkek gibi

hizmet ettim. Üç üstün başarı şeridi ve Victoria Nişanı; karşılığında elime geçene bak. Ölmüş olaydım keşke, ölmüş olaydım. Hiç umarım kalmadı artık."

Gözleri nemlendi, fakat daha diğer adam onu teselli etmeye girişemeden, oynak bir denizci şarkısı mırıldanmaya koyuldu; şu dünyada kalp kırıklığı diye bir şey yokmuş gibi.

İki gün sokaklarda kaldıktan sonra düşkünlerevi kuyruğuna giren adam, onu biraz teşvik edince bana ayaküstü şu hikâyeyi anlattı.

Çocuk yaşta İngiliz Deniz Kuvvetlerine yazılmış, kırk seneden fazla sadakatle ve iyi şekilde hizmet vermiş. İsimler, tarihler, komutanlar, limanlar, gemiler, çatışmalar ve savaşlar birbiri ardına dökülüyordu dudaklarından; fakat hepsini hatırlamam imkânsız, zira düşkünlerevinin kapısında not tutmak pek mümkün değildi. Kendi deyişiyle "Birinci Çin Savaşı"nda bulunmuştu; Doğu Hindistan Şirketi'ne katılıp on yıl Hindistan'da hizmet görmüştü; İsyan[2*] zamanında İngiliz donanmasıyla birlikte yine Hindistan'a gitmişti; Burma Savaşı'nda ve Kırım'da hizmet etmişti; dünyanın daha birçok yerinde İngiliz bayrağı için savaşmış, ter dökmüştü.

Sonra bir şey olmuştu. Küçük bir şeydi, acaba sebebi neydi: Belki teğmen kahvaltısını beğenmemişti, belki geçen akşam geç yatmıştı, belki borçları yüzünden sıkışmıştı yahut kumandanı onunla nezaketsizce konuşmuştu. Netice olarak, o gün teğmen asabiydi. Gemici, diğerleriyle birlikte ön yelkenle ilgilenmekteydi.

Şimdi dikkat edin, gemici kırk yıldan fazladır donanmada görev yapıyordu, üç üstün başarı şeridi vardı ve savaştaki seçkin hizmetlerinden dolayı Victoria Nişanı'na layık görülmüştü; demek hiç de fena bir denizci değildi. Teğmen asabiydi, ona seslenirken bir hitap kullandı - eh, pek hoş bir hitap değildi; ucu gemicinin annesine dokunuyordu. Ben çocukken, annemize hakaret edildiğinde küçük şeytanlar gibi dövüşmeyi düstur bellemiştik; dünyanın benim yaşadığım bölümünde, başkalarına öyle hitap ettiği için ölen bir sürü adam vardır.

Gelgelelim teğmen, gemiciye seslenirken bu hitabı kullandı. O esnada

tesadüfen, gemicinin elinde bir demir levye ya da çubuk vardı. Elindekini teğmenin kafasına indirip onu denize yuvarlayıverdi.

Ötesini, adamın kendisinden dinleyelim: "Ne yaptığımın farkındaydım. Kuralları biliyordum ve kendi kendime dedim ki "İşin bitti oğlum Jack, artık gideceği yere kadar gitsin." Ben de onun arkasından suya atladım; niyetim suda onunla birlikte boğulmaktı. Amiral Gemisi'nin filikası yetişmeseydi, bunu başaracaktım da. Bizi yukarı çektikleri sırada onu tutmuş yumrukluyordum. Bu da benim için her şeyi kesinleştirdi. Adamı yumruklamamış olsaydım, ne yaptığımın farkına varıp onu kurtarmak üzere suya atladığımı iddia edebilirdim."

Askeri mahkemeye yahut denizdeki davaların görüldüğü mahkeme hangi adla geçiyorsa oraya çıkarılmış. Verilen hükmü, sanki ezberleyip defalarca üzerinden geçmiş gibi kelime kelime okudu bana. İşte disiplin ve her zaman beyefendi olmayan subaylara saygı adına, bir erkek gibi davrandığı için suçlu olan adama verilmiş ceza: Düz denizci rütbesine indirilmek, ikramiyesinden men edilmek, emeklilik hakkını kaybetmek, Victoria Nişanı'ndan feragat etmek, ordudan şerefiyle ihraç edilmek (bu işlediği ilk suç olduğu için), elli kırbaç yemek ve iki yıl hapiste kalmak.

"Tanrı nasip etseydi de, o gün boğulup ölseydim keşke," diye bitirdi sözlerini, kuyrukta ilerleyerek köşeyi döndüğümüz sırada.

Sonunda kapıyı görebildik; yoksullar buradan grup grup içeri alınıyordu. Şaşırtıcı bir şey öğrendim: *bugün çarşamba olduğu için hiçbirimiz cuma sabahına dek dışarı salınmayacaktık*. Ayrıca, dikkat buyurun ey tütün kullananlar: *içeriye tütün sokma iznimiz yoktu*. Girerken tütünümüzü teslim edecektik. Bana söylendiğine göre, bazen ayrılırken geri veriliyormuş tütün, bazen de imha ediliyormuş.

İhtiyar denizci bana bir şey öğretti. Kesesini açıp içindeki tütünü (azıcık bir şeydi zaten) bir kâğıt parçasına boşalttı. Kâğıdı güzelce katlayıp çorabına, ayakkabısının içine soktu. Ben de aynını yaptım, çünkü tüm tiryakilerin bildiği gibi, kırk saati tütünsüz geçirmek kolay değildir.

Sıra tekrar tekrar ilerliyor, yavaş ama kesinlikli şekilde kapıya yaklaşıyorduk. Bir demir ızgaranın üstüne geldiğimiz sırada, ihtiyar

denizci aşağıda beliren adama seslendi:

"Kaç kişi daha istiyorlar?"

"Yirmi dört," yanıtı geldi.

Endişeyle önümüze bakıp saydık. Bizden önce otuz dört kişi vardı. Etrafımdaki yüzlerde hayal kırıklığı ve dehşet gördüm. Aç ve beş parasız halde geceyi sokakta geçirmek hoş bir şey değildi. Ama yine de umudumuzu kesmedik; ta ki dışarıda on kişi olarak kalmışken, bekçi bizi geri çevirene dek.

"Yerimiz kalmadı," deyip kapıyı çarparak kapattı.

İhtiyar denizci, seksen yedi yaşında olmasına rağmen müthiş bir hızla, çaresizlik içinde, başka bir barınak aramak üzere uzaklaştı. Ben de geçiciler koğuşlarına dair bilgi sahibi iki adamla, nereye gitmemiz gerektiğini tartışmaya başladım. Üç kilometre ötedeki Poplar Düşkünlerevi'ne gitme kararı aldılar, yola düştük.

Köşeyi döndüğümüz sırada adamlardan biri şöyle dedi: "Bugün buraya girebilirdim. Saat birde geldim; o sırada kuyruk daha yeni oluşuyordu - onların evcil hayvanları bunlar. Her gece aynı kişileri içeri alıyorlar."

1* Dilimize ancak "darülaceze" ya da "düşkünlerevi" olarak çevrilebilen "*workhouse*"un kelime karşılığı, "çalışma evi"dir - ç.n.

2* Hindistan'da 1857-1859 tarihleri arasında çıkan isyan. Hindistan'ın ilk bağımsızlık savaşı olarak kabul edilir. İsyanın sonunda *East India Company*'nin ülkedeki erki sona ermiş, yönetimi doğrudan İngiliz krallığı eline almıştı -ç.n.

8. ARABACI VE MARANGOZ

Amerika'da olsak düzgün yüzü, keçi sakalı ve traş edilmiş bıyığıyla Arabacı'yı bir ustabaşı ya da hali vakti yerinde bir çiftçi sanabilirdim. Marangoz'u ise - yok, onun marangoz olduğunu anlardım. İnce, kuvvetli bedeni, zeki ve gözlemci bakışları, kırk yedi yılını verdiği zanaatte kullandığı aletlerin eğrilttiği elleriyle, mesleğini belli ediyordu. Bu adamların zor durumda kalmasının temel sebebi yaşlı olmaları ve çocuklarının büyüyüp onlarla ilgilenmek yerine, ölüp gitmeleriydi. Zaman onların aleyhine işlemiş, yerlerini daha genç ve güçlü rakiplerine bırakarak sanayi çarkının dışına atılmışlardı.

Benimle birlikte Whitechapel Düşkünlerevi'nin kapısından çevrilen bu iki adam, şimdi yine benimle birlikte Poplar Düşkünlerevi'ne gidiyordu. Çok da parlak bir fikir değil, diye düşünüyorlardı ama bunu denemekten başka şansımız yoktu. Ya Poplar'da kalacaktık ya da gece vakti sokaklarda. İki adamın da bir yatakta yatmaya ihtiyacı vardı; kendi deyişleriyle ikisi de "bitik durumda"ydı. Elli yedi yaşındaki Arabacı, son üç geceyi sokakta, uykusuz geçirmişti; altmış beş yaşındaki Marangoz ise beş gecedir sokaklardaydı.

Fakat ah, sevgili karnı tok sırtı pek yumuşak insanlar, her gece sizi bekleyen beyaz çarşaflarınız ve havadar odalarınız varken, Londra sokaklarında yıldırıcı bir gece geçirmenin nasıl bir eziyet olduğunu size nasıl anlatayım! İnanın, güneşin doğudan yükselmesini beklerken saatler yüz yıl gibi gelir insana; soğuktan titrerken kaslarınızın sızısından ağlayacak gibi olursunuz, yine de hâlâ dayanabildiğinize, hayatta

kaldığınıza şaşarsınız. Bir banka yatıp yorgun gözlerinizi kapatacak olsanız, mutlaka polis gelip sizi uyandıracak ve sert bir sesle, "Yürü bakalım," diyecektir. Bankta dinlenebilirsiniz, az sayıda ve birbirinden uzaktır banklar; ama dinlenmek uyumak manasına geliyorsa, yorgun bedeninizi bitimsiz caddeler boyunca sürükleyerek yürüyüp gitmek zorundasınızdır. Çaresizlik içinde bir kurnazlık edip, ıssız sokaklarda, karanlık geçitlerde uzanmayı deneyecek olsanız, her yerde hazır ve nazır olan polis memuru sizi aynı şekilde yerinizden kaldıracaktır. Onun işi sizi kaldırmaktır. Erk sahiplerinin yasası, kaldırılmanızı gerektirir.

Ama şafak söküp de kâbus bitince kendinizi eve dar atar, dinlenip toparlanırsınız ve ölünceye kadar, başınızdan geçenleri sizi gıptayla dinleyen arkadaşlarınıza anlatır durursunuz. Anlattıklarınız muazzam bir hikâye halini alır. Sokaklarda geçirdiğiniz sekiz saat bir *Odysseia*'ya dönüşür, siz de bir Homeros oluverirsiniz.

Benimle beraber Poplar Düşkünlerevi'ne yürüyen evsizler için durum böyle değil. Bu gece Londra'da bunlar gibi otuz beş bin erkek ve kadın var. Lütfen yatağa girerken bunu hatırlamayın; çünkü düşündüğüm kadar yumuşaksanız, her zamanki kadar rahat uyuyamayabilirsiniz. Ama eti kanı çekilmiş altmış, yetmiş, seksen yaşındaki ihtiyarlar için şafak vaktini hiç dinlenemeden karşılamak, bütün gün bir lokma kuru ekmek arayarak dolaşmak, sonra gecenin tekrar insafsızca çökmesi ve beş gün beş gece aynı şeyi yaşamak - Ah sevgili, yumuşak, karnı tok sırtı pek insanlar, bunu nasıl anlayacaksınız ki?

Arabacı ile Marangoz'un arasında, Mile End Caddesi boyunca yürüdüm. Mile End Caddesi, Doğu Londra'nın ortasından geçen işlek bir caddedir; sokakta kalmış on binlerce insan vardı caddede. Bir sonraki paragrafta anlatacaklarımı iyi anlayasınız diye söylüyorum bunu. Dediğim gibi, yürüyorduk; onlar öfkelenip memleketin haline küfrederken, ben de yabancı ve korkunç bir memlekette beş parasız kalmış bir Amerikalı serseri olarak kendi küfürlerimle onlara eşlik ediyordum. Onları bir denizci olduğuma, sefih bir yaşantı içinde paramı yiyip bitirdiğime, elbiselerimi kaybettiğime (karaya çıkan denizcilerin başına sık sık gelen bir şeydi bu)

ve kendime gemi ararken bir süreliğine parasızlık yaşadığıma inandırmayı başarmıştım. Bu genel olarak İngilizlerin yol ve yordamlarına, bilhassa da geçiciler koğuşlarına dair cehaletimi açıklıyordu; bu hususlardaki merakımı da.

Arabacı bizim yürüme hızımıza yetişmekte zorlanıyordu (o gün hiçbir şey yemediğini söylemişti bana), ama zayıf ve aç Marangoz, eski gri paltosunu rüzgârda hazin hazin savurarak, bana stepteki kurtları ya da çakalları hatırlatan uzun ve dinç adımlarla ilerlemekteydi. İkisi de gözlerini kaldırımdan ayırmaksızın yürüyor ve konuşuyorlar, arada bir eğilip yerden bir şey alıyor, bu arada yürüyüşlerinin hızını hiç kesmiyorlardı. Sigara ya da puro izmariti topladıklarını düşündüm ve bir müddet yerden ne aldıklarına hiç dikkat etmedim. Sonra gördüm.

Çamurlu, balgam dolu kaldırımda gördükleri portakal ve elma kabuğu parçalarını, üzüm çöplerini alıp yiyorlardı. Erik çekirdeklerini dişleriyle kırıyor, içlerini çıkarıyorlardı. Bezelye büyüklüğündeki ekmek kırıntılarım, ne olduğu anlaşılmayacak denli kirlenip kararmış elma koçanlarını toplayıp ağızlarına atıyorlar çiğneyip yutuyorlardı. Bunlar Tanrı'nın senesi 1902'de, 20 Ağustos gününün akşamı saat altıyla sekiz arasında dünyanın gördüğü en büyük en zengin ve en güçlü *imparatorluğun merkezinde yaşanıyordu.*

Bu iki adam konuşuyordu. Budala değillerdi, yaşlıydılar sadece. Ve elbette, bağırsakları kaldırım süprüntüleriyle dolu olarak, kahrolası devrimden söz ediyorlardı. Anarşistler, fanatikler, deliler gibi konuşuyorlardı. Kim suçlayabilirdi onları? O gün yediğim üç güzel öğüne, istesem uzanabileceğim rahat yatağa, toplum felsefeme, gelişimin yavaşlığına ve eşyanın dönüşümüne olan evrimci inancıma rağmen, ben de mecburen ya onlar gibi saçma sapan konuşacak ya da çenemi tutacaktım. Zavallı budalalar! Devrimi böyle insanlar yapamaz ki. Onlar yakında ölüp toprağa karışınca, Poplar Düşkünlerevi'ne çıkan Mile End Caddesi'nin balgam dolu kaldırımlarındaki süprüntüleri başka budalalar toplayacak, bir yandan da devrimden söz edecekler.

Ülkenin yabancısı ve genç bir adam olduğum için, Arabacı ile

Marangoz bana açıklamalar yapıyor, tavsiyede bulunuyorlardı. Tavsiyeleri kısa ve isabetliydi: Bu ülkeden çıkmam lazımdı. "Mümkün olduğunca çabuk çıkacağım, Tanrı'nın izniyle," dedim. "Adımlarımı öyle yüksekten atacağım ki, kaldırdığım tozu bile göremeyeceksiniz." Kullandığım mecazları anlamasalar da, bunların gücünü hissederek onaylar şekilde başlarını sallıyorlardı.

"İnsanı suç işlemeye zorluyorlar," dedi Marangoz. "Yaşlı bir adamım, gençler işimi elimden alıyor, giysilerim giderek eskiyor, iş bulmak her gün biraz daha zorlaşıyor. Yatacak yer bulmak için düşkünlerevine gidiyorum. Öğleden sonra ikide-üçte orada olmazsan yer bulamıyorsun. Bugün ne olduğunu gördün. Peki nasıl iş arayacağım? Haydi diyelim geçiciler koğuşuna yattım. Yarın beni gün boyu içeride tutarlar, ertesi günün sabahı salarlar. Sonra ne yapacağım Kanun diyor ki, aynı gece on beş kilometreden yakın yerdeki başka bir düşkünlerevinde kalamazsın. Demek acele edip, vaktinde orada olmak için yürümeliyim. Peki nasıl iş arayacağım? Diyelim yürümedim. Diyelim iş aradım. Vakit geçip karanlık çökecek, yatacak yerim olmayacak. Gece boyu uyumazsam, bir şey yemezsem, sabahleyin nasıl iş ararım? Bir şekilde parkta uykumu almak (Spitalfield'daki İsa Kilisesi'nin görüntüsü capcanlı aklımdaydı) ve bir şeyler yemek zorundayım, işte bu haldeyim. Yaşlıyım, düşmüşüm ve ayağa kalkma şansım hiç yok."

"Burada bir ücretli geçiş vardı," dedi Arabacı. "Araba işlettiğim günlerde kaç defa ücret ödedim burada."

Marangoz epeyce sustuktan sonra, "İki günde sadece üç tane yarım penilik ekmek somunu yedim," dedi. Yine sustuktan sonra, "İkisini dün yedim, üçüncüyü de bugün," diye sözünü tamamladı.

"Ben bugün hiçbir şey yemedim," dedi Arabacı. "Bitmiş durumdayım. Bacaklarım korkunç ağrıyor."

Marangoz beni bilgilendirmek için, "Çivi'de verdikleri ekmek somunu o kadar serttir ki, yarım litre su içmeden çiğneyemezsin," dedi. "Çivi"nin ne olduğunu sorduğumda, "Geçiciler koğuşu," diye yanıtladı. "Argo bir laf işte."

Ama benim şaştığım, adamın sözcük dağarcığında “argo”nun yer almasıydı. Yollarımız ayrılana kadar, sözcük dağarcığının hiç de fena olmadığını anlayacaktım.

Poplar Düşkünlerevi’ne girmeyi başardığımız takdirde nasıl bir muamele beklememiz gerektiğini sorduğumda, bana bir sürü bilgi verdiler. Girdikten sonra soğuk suyla yapacağım banyonun ardından, bana akşam yemeği niyetine yüz elli gram ekmek ve “üç parça yulaf unu çorbası” verilecekti. “Üç parça”, bir litrenin sekizde altısına tekabül ediyordu; yulaf unu çorbası da, üç litre yulaf ununu üç buçuk kova sıcak suya katıp karıştırmak suretiyle hazırlanıyordu.

“Süt ve şeker de vardır herhalde? Ya gümüş kaşık?” diye sordum.

“Hiç korkma. Sana yalnızca tuz verirler; bazı yerlerde kaşık bile bulunmaz. Çanağı kaldırıp boğazından aşağı yollarsın. Herkes öyle yapıyor.”

Arabacı, “Hackney’de güzel yaparlar yulaf unu çorbasını,” dedi.

“Harika yaparlar gerçekten,” diye yanıtladı Marangoz ve anlamlı anlamlı baktılar birbirlerine.

“Ya St. George’un unuyla suyu,” dedi Arabacı.

Marangoz başıyla onayladı. Her yeri denemişti.

“Ya sonra?” diye sordum.

Sonra hemen yatağa gönderiliyormuşum. “Sabah beş buçukta kaldırırlar seni, bir çorba içersin - çorba varsa eğer. Sonra kahvaltı; tıpkı akşam yemeğindeki gibi üç parça yulaf unu çorbası ve yüz elli gram ekmek.”

Arabacı, “Her zaman yüz elli gram olmaz,” diye düzeltti.

“Olmayabilir, doğru. Hem çoğu zaman öyle ekşidir ki zor yersin. İlk defasında ne yulaf unu çorbasını ne de ekmeği yiyebilmiştim. Ama şimdi kendi öğünüme ek olarak, bir adamın öğününü daha yiyebilirim.”

“Ben üç adamın öğününü yiyebilirim,” dedi Arabacı. “Bütün gün bir lokma girmedi ağzıma.”

“Peki sonra?”

“Sonra çalışman gerekir. İki kilo üstüpü hazırlaman, temizlik yapman

ya da dört yüz-beş yüz kiloluk taş kırman gerekir.* Benden taş kırmamı istemiyorlar, altmışımı devirdiğim için. Ama sana yaptırırlar. Gençsin, güçlüsün."

Arabacı, "Hoşuma gitmeyen şey," dedi, "üstüpü hazırlamak için bir hücreye tıkılmak. Tıpkı hapishane gibi."

"Diyelim gece uyuduktan sonra üstüpü hazırlamayı da, taş kırmayı da, herhangi bir iş yapmayı da reddettin, ne olur?" diye sordum.

Marangoz, "Bunu ikinci kez yapamazsın. Seni içeri atarlar," diye yanıtladı.

"Denemeni tavsiye etmem, delikanlı."

"Sonra yemek gelir," diye devam etti, "iki yüz elli gram ekmek, elli gram peynir ve soğuk su. Sonra işini bitirip akşam yemeğini yersin. Evvelki gibi, üç parça yulaf unu çorbası ve yüz elli gram ekmek. Sonra yatağa girersin, saat altı olur, ertesi sabah da işini bitirdiğin için salıverilirsin."

Mile End Caddesi'nden epey önce ayrılmış; dar, labirent gibi dolambaçlı ve kasvetli sokaklardan geçip Poplar Düşkünlerevi'ne gelmiştik. Alçak bir taş duvarın üzerine mendillerimizi yaydık, herkes kendi mendiline cebinde ne varsa koydu; çorabımıza sakladığımız "tütüncük" haricinde. Sarımsı kurşuni gökten ışık çekilip, rüzgâr sevimsizce soğuk soğuk esmeye başlamışken bizler, umutsuz bir grup olarak, elimizde zavallı çıkınlarımızla düşkünlerevinin kapısında bekleşiyorduk.

Karşıdan üç işçi kız geliyordu, içlerinden biri bana acıyarak baktı; geçerken onu gözlerimle takip ettim, o da bana acıyarak bakmayı sürdürdü. İhtiyarların farkına varmadı bile. İsa aşkına; genç, güçlü kuvvetli olduğum halde bana acıyordu da, yanıbaşımda duran iki ihtiyara hiç acımıyordu. O genç bir kadındı, ben de genç bir erkek; bana acımasına yol açan belli belirsiz cinsel dürtüler, en alt düzeyde bir hassasiyet uyandırmıştı onda. Zira yaşlılara acımak diğerkâm bir duygudur, düşkünlerevi kapısında bekleyen ihtiyarlar da alışılmış bir görüntüdür. Dolayısıyla kız onlara değil, acınmayı en az hak eden bana acımıştı. Saçı

ağarmış kişiler, şan şerefle konulmazlar Londra'nın mezarlarına.

Kapıda bir çan, yan tarafta da bir düğme vardı.

"Çanı çal," dedi arabacı.

Herhangi bir kapıyı çalar gibi, olağan şekilde zinciri çektim.

"Ah! Ah!" diye bağrıştılar korkuyla. "O kadar sert çekmeseydin!"

İş işten geçmişti. Yatak ve yemek bulma şanslarını tehlikeye sokmuşum gibi, suçlayarak bakıyorlardı bana. Gelen giden olmadı. Demek yanlış seçim yapmıştık; kendimi daha iyi hissettim.

"Düğmeye bas," dedim Marangoza.

Arabacı telaşla "Yok, yok, bekle biraz," diye müdahale etti.

Bütün bunlardan çıkardığım netice, yedi ila dokuz sterlin arasında ücret alan bir düşkünlerevi bekçisinin kılı kırk yaran çok önemli bir kişi olduğu, yoksulların onu fazla sıkboğaz etmemesi gerektiğiydi.

Böylece makul sürenin on katı falan bekledik. Nihayet Arabacı işaret parmağını çekinerek uzattı, mümkün olduğunca hafif ve kısa şekilde düğmeye bastı. Canları tehlikede olan insanların yüzünü görmüşlüğüm vardır; ama onların yüzündeki endişe, bekçinin gelmesini bekleyen bu iki adamın yüzündeki endişe kadar belirgin değildi.

Bekçi geldi. Bize doğru dürüst bakmadı bile. "Doluyuz," deyip kapıyı kapattı.

"Bu gece de sokaktayız," diye homurdandı Marangoz. Loş ışıkta Arabacı solgun, kül rengi görünüyordu.

İnsan ayrımı gözetmeden yardımda bulunmak yanlıştır, diyor hayırseverler. Eh, ben yanlışı seçecektim.

Arabacıyı karanlık bir sokağa götürerek, "Baksana, bıçağını çıkar da yanıma gel," dedim.

Bana korkuyla bakıp, geri çekilmeye yeltendi. Belki, ihtiyar yoksulları avlayan yeni bir Karındeşen Jack olduğumu sanmıştı. Onu umutsuz bir suçun içine çekmek istediğimi sanmış da olabilir. Her ne sandıysa, korkmuştu.

Başlangıçta, ateşçi fanilamın koltukaltı kısmına dikişle bir sterlin tutturduğumu hatırlarsınız. Acil durumlar içindi bu para; ilk kez şimdi

kullanacaktım.

Vücudumu bir canbaz gibi eğip bükerek fanilama dikili parayı gösterene değin, Arabacı bana yardım etmeye yanaşmadı. O zaman bile, dikişler yerine benim etimi keseceğinden korkarak eli titrediğinden, bıçağı alarak bu işi kendim yapmak zorunda kaldım. Çıkardığım altın para, iki aç adamın nazarında bir servetti. Hemen en yakındaki kafeye yöneldik.

Elbette onlara, toplumun diğer yarısının nasıl yaşadığını ortaya çıkarmaya çalışan bir araştırmacı, bir sosyal bilim öğrencisi olduğumu açıklamak zorunda kaldım. Hemen kendilerini kapatıverdiler. Onlardan biri değildim; konuşma şeklim değişmişti, sesimin tonlamaları farklıydı, kısacası onların üstüydüm ve ikisi de sınıf farkımızın mükemmelen ayırdındaydılar.

Garson sipariş için gelince, “Ne alırsınız?” diye sordum.

“İki dilim ve bir fincan çay,” dedi Arabacı.

“İki dilim ve bir fincan çay,” dedi Marangoz.

Bir an durup vaziyeti değerlendirin. İki adamı kafede ağırlıyorum. Altın paramı görmüşler, fakir olmadığımı anlamışlar. Biri o gün yarım penilik ekmek somunu yemiş, diğeri hiçbir şey yememiş. Hal böyleyken “iki dilim ve bir fincan çay” istiyorlar. Her birinin siparişi iki peni tutuyor. Bu arada, “iki dilim”den kasıt, iki dilim tereyağlı ekmektir.

Düşkünlerevinin bekçisine yaklaşımlarını belirleyen de, aynı aşırı tevazuydu. Fakat bunu kabul edemezdim. Adım adım yeni siparişler verdim - yumurta, jambon, biraz daha yumurta, biraz daha jambon, biraz daha çay, biraz daha jambon ve böyle devam etti. Her defasında karşı çıkarak daha fazla yiyemeyeceklerini söylüyorlar, sipariş masaya gelir gelmez de aç kurtlar gibi hepsini mideye indiriyorlardı.

Arabacı, “On beş gündür çay içmemiştim,” dedi.

“Çay da harikaymış,” dedi Marangoz.

En az birer litre çay içtiler ve sizi temin ederim, çay bulaşık suyundan farksızdı. Bira şampanyaya ne kadar benziyorsa, bu sıvı da çaya ancak o kadar benziyordu. Boyalı su gibi bir şeydi, çayla uzaktan yakından alakası yoktu.

Yaşadıkları ilk şaşkınlığın ardından, yedikleri yemeğin üzerlerindeki etkisini fark etmek ilgi çekiciydi. İlkin hüzünlenerek, intihar etmeyi tasarladıkları anlardan bahsettiler. Arabacı daha bir hafta önce köprüde durup suya bakarak, aklından bunu geçirmiş. Marangoz'a kalırsa, suda ölmek iyi bir yöntem değilmiş. Kendisi mutlaka mücadele edermiş çünkü. Bir mermi daha "kullanışlı"ymış ama tabancayı nereden bulacak, asıl sorun buymuş.

Sıcak "çay"ı hazmettikçe keyifleri yerine geldi, biraz daha kendilerinden bahsettiler. Arabacı karısını ve bir oğlu dışında tüm çocuklarını kaybetmiş; yetişkinliğe eren oğlu babasına işlerinde yardım ediyormuş. Sonra kötü bir şey olmuş. Otuz bir yaşındaki oğlu çiçek hastalığından ölmüş. Çok geçmeden babası da ateşlenmiş ve üç ay hastanede yatmış. O zaman hapı yutmuş işte. Hastaneden çıktığında güçsüz, dermansızmış; onu destekleyecek oğlu yokmuş yanında. İşsiz, beş parasız kalmış. Artık bütün kapılar kapalıymış ona. İhtiyarın her şeye yeniden başlamasının imkânı yokmuş. Tüm arkadaşları fakir, ona yardım edemez haldelermiş. Taç Giyme Töreni için tribün yapımında çalışmak istemiş. "Verdikleri tek yanıt: 'Hayır! hayır! hayır!' oldu. Gece uyumaya çalışırken hep bu yanıt kulaklarımda çınlıyordu: 'Hayır! hayır! hayır!'" Daha geçen hafta Hackney'deki bir iş ilanına başvurmuş, yaşını söylediğinde "A, bu iş için çok yaşlısın," demişler ona.

Marangoz, babasının yirmi iki sene hizmet ettiği ordunun içinde doğmuş. İki erkek kardeşi de orduya katılmışlar; biri Yedinci Hussars süvari bölüğünde başçavuşmuş, Hindistan'daki İsyan sonrasında ölmüş. Diğeri, doğudaki Roberts bölüğünde dokuz yıl görev yaptıktan sonra Mısır'da kaybolmuş. Marangoz orduya katılmadığı için hâlâ burada, aramızdaydı.

"Elini ver hele," dedi, lime lime olmuş gömleğinin önünü yırtıp açarak. "Artık sadece anatomistlerin işine yararım. Gıdasızlıktan çürüyüp gidiyorum, beyim. Kaburgalarıma dokun da anla."

Elimi gömleğinin altına sokup dediğini yaptım. Parşömen gibi gerilmiş derinin altından kemikleri hissediliyordu; bir çamaşır tahtasının

üzerinde elimi gezdirmekten pek farkı yoktu.

"Yedi yıl boyunca mutlu yaşadım," dedi. "İyi bir karım, üç güzel kızım vardı. Ama hepsi öldü. Kızıl hastalığı on beş günde aldı kızlarımı."

Lafın gidişini takip eden Arabacı, sohbeti daha neşeli bir tarafa çekmek için, "Bundan sonra, beyim," dedi, "bundan sonra düşkünlerevindeki kahvaltı zor geçer boğazımdan."

"Benim de," diye yanıtladı Marangoz ve damak tatlarından, eşlerinin eski güzel günlerde pişirdiği lezzetli yemeklerden bahsetmeye başladılar.

"Üç gün aç gezdiğim olmuştur," dedi Arabacı.

"Benim beş gün," diye cevapladı karşısındaki, bunu hatırladıkça hüzünlenerek. "Beş gün boyunca bir parça portakal kabuğundan gayrı bir şey yememiştim. Hiç kimse dayanamaz buna beyim, ölüyordum az kalsın. Bazen gece sokakta yürürken o kadar çaresiz kalıyordum ki, artık işin ucu nereye varırsa varsın dedim kendi kendime. Ne demek istediğimi anladın ya, beyim. Büyük bir soygun yapacaktım. Fakat sabah olduğunda açlıktan öyle bitkin haldeydim ki, bir fareyi bile incitmeye gücüm yoktu."

Zavallı organları yediklerini özümsedikçe, iyice açılıp böbürlenmelere ve siyasetten konuşmaya başladılar. Şu kadarını söyleyebilirim ki herhangi bir ortasınıf mensubu kadar, hatta tanıdığım bazı ortasınıf mensubu adamlardan daha iyi siyaset konuşuyorlardı. Dünyaya, coğrafyaya ve insanlara, yakın zaman ve günümüz tarihine ilişkin kavrayışları beni şaşırtmıştı. Dediğim gibi, budala değildi bu iki adam. Sadece yaşlıydılar ve çocukları büyüyüp de onlara şöminenin başında bir yer hazır edememişti.

Son olarak, onları sokağın köşesinde, ceplerindeki birkaç şilinden ötürü mutlu halde ve yatacak yer bulma beklentisi içinde uğurlarken yaşadıklarımı anlatayım. Sigaramı yakmış, yanan kibriti atmak üzereydim ki Arabacı kibrite uzandı. Ona paketi teklif ettim ama "Boşver, ziyan etme paketi beyim," dedi. O verdiğim sigarayı yakarken, piposunu dolduran Marangoz da aynı kibriti kullanmak üzere aceleyle yanaştı.

"Müsrif olmamak lazım," dedi.

"Evet," diye yanıtlarken, üzerinde ellerimi gezdirdiğim çamaşır tahtası

misali kaburgaları düşünüyordum.

* Düşkünlerevindeki erkeklerin başlıca vazifesi granit kırmak yahut üstüpü didiklemek, yani kendirden yapılma atık urganları üreticilere satılmak üzere lif lif ayırmaktı. İmalathanelerde ziftle karıştırılan bu lifler, ahşap tekneleri kalafatlamakta kullanılırdı - ç.n.

9. ÇİVİ

Öncelikle vücudumdan, onu bulaştırdığım rezillikten ötürü, midemden de ona soktuğum rezil şeylerden ötürü af dilemeliyim. "Çivi"ye gittim, "çivi"de uyudum, "çivi"de yemek yedim; sonra da "çivi"den kaçtım.

Whitehouse geçiciler koğuşuna girmeyi iki kez deneyip başaramadıktan sonra, bu kez erkenden yola çıktım ve öğleden sonra saat üç olmadan kuyruktaki perişanların arasında yerimi aldım. Saat altıya kadar içeriye kimseyi almıyorlardı ama bu kadar erken saatte bile sıra numaram yirmiydi ve sadece yirmi iki adam alınacağı duyulmuştu. Saat dört olduğunda otuz dört kişi vardı kuyrukta; en sondaki on adam, belki bir mucize olur diye ufacık bir umutla salınıp duruyordu. Başka birçok adam geldi, kuyruğa bakınca "çivi"de "yer kalmayacağı"nı anlayarak çekip gittiler.

Ayaküstü sohbet gevşek başladı; ta ki benden bir sıra önceki adamla arkamdaki adam, çiçek hastanesine aynı zamanda yattıklarını anlayana kadar. Aslında bin altı yüz hastayla dolu binada, insanların birbiriyle yakınlaşma şansı pek yoktu. Ama iki adam bunu telafi ederek, hastalıklarının en tiksindirici taraflarını son derece soğukkanlı, ciddi bir havada tartışıp karşılaştırdılar. Çiçek hastalığından dolayı ölüm nispeti ortalama olarak altıda birmiş, bu adamlardan biri hastanede üç ay, diğeri üç buçuk ay kalmış ve ikisi de hastalıktan ötürü "kokuşmuş halde"lermiş. Tüylerim diken diken olmuş halde, ne zaman hastaneden çıktıklarını sordum. Biri iki hafta, diğeri üç hafta önce çıkmış. Suratları delik deşik olmuştu (öyle olmadığına birbirlerini ikna etmeye çalıştılarsa da). Dahası,

bana ellerini ve tırnaklarının altında hâlâ duran çiçek hastalığı "tohumlarım" gösterdiler. Aslında şöyle oldu: Adamlardan biri bilgim görgüm artsın diye tohumları sıkıp patlattı, içindekiler aynen etinden havaya karıştı. Elbiselerimin içinde büzüşüp kaldım; sesimi çıkarmadıysam da, tohumların üzerime gelmemesini dilediğim, her halimden belli olmuştur.

Öğrendiğime göre her iki adam da çiçek hastalığı yüzünden gezgin serseri durumuna düşmüş. Hastalığa tutuldukları esnada ikisi de çalışıyormuş ve ikisi de hastaneden beş parasız çıkmışlar; ne yazık ki tekrar iş bulmak zorundalarmış. Şimdiye kadar bulamamışlar ve üç gün üç gece sokakta kaldıktan sonra, biraz dinlenmek üzere "çivi"ye gelmişler.

Görünen o ki, kadersizliği sebebiyle cezalandırılan tek kesim yaşlılar değil; hastalığa yakalanan veya kazaya uğrayanlar da cezalandırılıyor. Daha sonra kuyruğun başında duran -besbelli saat birden beri buradaydı- başka bir adamla konuştum; ona "Kızılsaçlı" diyorduk. Bir yıl önce, bir balık satıcısının yanında çalışırken, kendisi için fazla ağır bir balık kasası taşımış. Sonuç: "Bir şey kırıldı." Kasa yere, kendisi de kasanın yanına düşmüş.

Onu hemen kaldırdıkları ilk hastanede bunun bel fıtığı olduğunu söylemişler, şişkinliği azaltmışlar, incinen yeri ovalasın diye biraz vazelin verip yollamışlar onu. Fakat sokağa çıkalı iki-üç saat anca geçmişken, bizimki yine yerlere serilmiş. Bu kez başka bir hastaneye götürülüp üstünkörü tedavi edilmiş. Fakat asıl mesele şu ki işveren, emri altında çalışırken sakatlanan bu adam için hiç ama hiçbir şey yapmamış, hastaneden çıktıktan sonra arada bir ona "hafif bir iş" bile önermemiş. Kızılsaçlı artık beli kırık bir adam. Hayatını ancak ağır iş yapmak suretiyle kazanabiliyormuş. Bundan sonra ağır iş yapamaz; artık ölünceye dek, yemek ve barınak bulmak için "çivi"den, "mandal"dan[1*] ve sokaklardan başka uman yok. Kötü bir şey geldi başına; hepsi o kadar. Taşıyamayacağı kadar çok balık yüklendi ve hayatta mutlu olma şansı silinip gitti.

Kuyruktaki adamlardan birkaçının Amerika'ya gitmişliği vardı; keşke orada kalsaydık diyorlar, akılsızlık edip döndükleri için kendilerine lanet

ediyorlardı. İngiltere onlar için bir hapishane olmuştu artık; kaçış umudunun bulunmadığı bir hapishane. Çekip gitmeleri imkânsızdı. Bu seyahat için gereken parayı biriktirmeleri de, gidişlerini ayarlamaları da mümkün değildi. Bunun için uğraşan o kadar çok yoksul vardı ki memlekette.

Ben elbiselerini ve parasını kaybetmiş bir denizciydim; hepsi acımı paylaşıyor, bana çok makul tavsiyelerde bulunuyorlardı. Tavsiyeleri kısaca şuydu: "Çivi" gibi yerlerden uzak durmalıydım. Buralardan bana hiçbir hayır gelmezdi. Doğruca sahile gidip, bir gemiye kapağı atmak için elimden geleni yapmalıydım. Mümkünse bir işe girip birkaç sterlin kazanmalıydım; bu seyahati yapmamı sağlayacak bir kamarota falan rüşvet yedirebilirdim belki. Er ya da geç bu ülkeden ayrılmamı sağlayacak olan gençliğime, gücüme gıpta ediyorlardı. Yaşları ve İngiltere'de çektikleri zorluklar yüzünden harap haldeydiler; onlar için her şey olup bitmişti artık.

Lakin aralarında henüz genç olan ve sonunda bu işi başaracağına emin olduğum biri vardı. Yaşı daha gençken Amerika'ya gitmiş, orada kaldığı on dört yıl boyunca işsiz kaldığı en uzun süre on iki saatmiş. Para biriktirmiş, iyice zenginleyip anavatanına dönmüş. Şimdi "çivi" kuyruğundaydı.

Bana anlattığına göre son iki yıl aşçı olarak çalışmış. Sabahın yedisinden gecenin on buçuğuna kadar çalışıyormuş -yani haftada doksan beş saat; ücreti yirmi şilin, yani beş dolarmış.

"Ama yaptığım iş ve uzun çalışma saatleri canımı çıkarıyordu," dedi. "Ayrılmak zorunda kaldım. Azıcık para biriktirmiştim, fakat başka bir yer ararken onu da tükettim."

Bu "çivi"de kalacağı ilk geceydi; niyeti sadece biraz dinlenmekti. Çıkar çıkmaz, yüz seksen kilometre mesafedeki Bristol'a doğru yürüyecekti. Oradan, eninde sonunda, Amerika'ya giden bir gemiye binebileceğini düşünüyordu.

Ama kuyruktaki diğer adamlar onun çapında değillerdi. Bazıları pek zavallı, çökük, kendini ifade edemeyen, kaba saba hayvanlara benziyordu;

yine de birçok bakımdan tavırları gayet insaniydi. İşini bitirmiş olarak evine döndüğü belli olan bir arabacıyı anımsıyorum; kendisini karşılamak için koşan küçük çocuğu arabaya tırmanıp binsin diye önümüzde durmuştu. Fakat araba pek büyük, çocuk pek küçüktü ve birkaç kez denemesine rağmen tırmanmayı başaramadı. Bunun üzerine en düşkün görünümlü adamlardan biri kuyruktan ayrılarak çocuğu tutup kaldırdı, arabaya koydu. Bu eylem çıkar için değil sevgiyle yapıldığından, erdemli ve memnuniyet vericiydi. Arabacı fakirdi, adam bunu biliyordu; adam "çivi" kuyruğunda duruyordu, arabacı da bunu biliyordu; adamın bu küçük eylemi üzerine arabacı, ona tıpkı sizin ve benim yapacağımız gibi teşekkür etti.

Bir başka güzel hareketi, "Hopper"[2*] ile "yaşlı kadın"ından gördük. "Yaşlı kadın" (eşi) ona doğru geldiği sırada, adam kuyruğa gireli yarım saat olmuştu. Kadın sınıfına göre güzel giyimliydi; başında güneşten rengi solmuş bir başlık, kucağında çuval bezinden bir bohça vardı. Konuştukları esnada adam uzanıp, kadının rüzgârda savrulan bir demet saçını yakaladı, parmaklarının arasında maharetle büküp kadının kulağının arkasına sokuverdi. Bütün bunlara bakıp pek çok şey çıkarsıyorum. Adam kadından hoşlanıyor, onun düzgün ve derli toplu görünmesini istiyordu. Orada, "çivi" kuyruğunda bekleyen adam ayrıca bu kadınla gurur duyuyor, kuyruktaki diğer bahtsızlara güzel görünmesini arzu ediyordu. Ama en önemli ve her şeyin temelinde yatan şey, adamın kadına duyduğu güçlü sevgiydi; zira insan önem vermediği bir kadının ne düzgünlüğünü, derli topluluğunu umursar, ne de onunla gurur duyar.

O vakit, çok ağır işlerde çalıştıklarını konuşmalarından anladığım bu adamla eşinin niçin bir düşkünlerevine başvurmak zorunda kaldıklarını sorgulamaya başladım. Adam gururluydu; yaşlı kadınıyla ve kendisiyle gurur duyuyordu. Benim gibi bir aceminin şerbetçiotu toplayarak ne kadar para kazanabileceğini sorduğumda, gözüyle beni tartıp, bunun çeşitli şeylere bağlı olduğunu söyledi. Birçok kişi şerbetçiotu toplarken çok yavaş kaldıkları için bu işi başaramazmış. Başarılı olmak için insanın

kafasını kullanması ve parmaklarının son derece hızlı olması gerekirmiş. Kadınıyla birlikte bu işi çok iyi yapabilir, aynı seleyi şerbetçiotuyla doldurur da yine durmazlarmış; ama tabii, yıllarca çalışmışlar bu işte.

Bir adam, “Geçen sene bir arkadaşım bu işte çalıştıydı,” dedi. “İlk defa deniyordu, ama bir ay sonra cebinde iki sterlin on şilinle döndü.”

“Ya işte, gördün mü,” dedi adam, övgüyle. “Arkadaşın eline çabukmuş. Doğuştan yetenekliymiş besbelli.”

Demek insan “doğuştan yetenekli” olunca bir aylık çalışmanın sonunda bu işten iki sterlin on şilin -on iki buçuk dolar- kazanabiliyordu! Hem de üzerinde battaniye olmadan, kimbilir ne şartlarda yatarak. Hiçbir şeye, hatta şerbetçiotu toplamaya “doğuştan yetenekli” olmadığıma şükrettiğim anlar oluyor.

Bu iş için gereken teçhizatı sorduğumda, adam bana çok değerli tavsiyelerde bulundu. Kulak verin ey yumuşak, nazik insanlar; olur a, bir gün Londra’da müşkül durumda kalırsınız.

“Yemek pişirmek için konserve kutun falan yoksa, peynir ekmeğe kalırsın. Bu da hiç iyi olmaz! Doğru dürüst çalışabilmek için sıcak çay içmen, sebze, arada bir de et yemen lazım. Soğuk abur cuburla olmaz. Ne yapacaksın biliyor musun, delikanlı. Sabahları dolanıp faraşların içine bak. Yemek pişirecek bir sürü konserve kutusu bulursun. Güzel, harika kutular. Kadınımla ben öyle yaptık.” (Onun tuttuğu bohçayı işaret etti. Gözleri parlayan kadın, başarıya ve refaha ulaşmış gibi gururla başını salladı.) “Şu palto battaniye kadar iyidir,” diye sözüne devam etti. Kalınlığını hissedeyim diye paltonun eteğini çekiştiriyordu. “Kim bilir, yakında bir battaniye de bulurum belki.”

Yaşlı kadın yine gözleri parlayarak başıyla onayladı; adamın çok geçmeden kesinlikle bir battaniye bulacağına inanıyordu.

Adam coşkuya kapılmış halde, “Biz şerbetçiotu toplamayı tatil bellemişiz,” dedi. “İki-üç kuruşu bir araya getirip kış için hazırlık yapmanın bir yolu. Sevmediğim tek şey,” -bu işin de sıkıntısı vardı işte- “habire taban tepip durmak.”

Geçen yılların bu enerjik çifti yorduğu belliydi; parmaklarıyla hızlı

hızlı çalışmayı seviyorlardı, ama “taban tepmek”, yani yürümek onlara ağır gelmeye başlamıştı. Kırlaşmış saçlarına bakıp, onları bekleyen yılları düşündüm; başlarına neler geleceğini merak ettim.

Başka bir adamla yanındaki yaşlı kadının sıraya girdiğini fark ettim; ikisi de ellisini geçkindi. Kadın, cinsiyetinden ötürü “çivi”ye kabul edildi, fakat adam çok geç kalmıştı; eşinden ayrılıp, bütün gece arşınlayacağı sokaklara döndü.

Durduğumuz sokağın genişliği, duvardan duvara sadece altı metreydi. Kaldırımlar bir metre genişliğindeydi. Konutların bulunduğu bir sokaktı burası. En azından işçilerle aileleri iki yanımızdaki evlerde bir şekilde yaşamlarım sürdermekteydi. Her gün saat birden altıya kadar bu evlerin ön kapı ve pencerelerinden görünen manzaranın ana unsuru, bizim oluşurduğumuz perişan kuyruktu. Bir işçi, gün boyu çalışıp yorulduktan sonra biraz dinlenip hava almak için, tam karşımızdaki evin kapı eşiğine oturmuştu. Karısı onunla sohbet etmeye geldi. Kapı ağzı ikisi için çok dar olduğundan, kadın ayakta kalmıştı. Bebecikleri çevrelerini sardı. “Çivi” kuyruğu sadece bir-iki metre ötelerindeydi - ne işçinin ne de fakirin bir mahremiyeti kalmıştı. Mahallenin çocukları ayağımızın dibinde oynuyorlardı. Varlığımız bu çocukların gözünde gayet olağandı. Onların alanına tecavüz etmiş değildik. Bu çevrenin tuğladan duvarları, kaldırım taşları kadar doğal ve sıradandık. Doğdukları günden beri her gün “çivi” kuyruğunu görüyorlardı.

Saat altıda kuyruk ilerlemeye başladı ve üçer üçer içeri alındık. Görevli memur ismimizi, yaşımızı, mesleğimizi, doğum yerimizi, ne kadar muhtaç durumda olduğumuzu ve dün gece nerede yattığımızı yıldırım hızıyla not ediyordu. Arkamı dönmüştüm ki adamın biri elime tuğla gibi bir şey tutuşturup kulağıma, “Bıçak, kibrit ya da tütün var mı üzerinde?” diye bağırdı. İçeri girenlerin hepsi gibi ben de yalan söyleyip “Hayır efendim,” dedim. Merdivenlerden inip mahzene geçerken elimdeki tuğlaya baktım ve buna “ekmek” demeye bin şahit gerekeceğini gördüm. Ağırlığına ve sertliğine bakılırsa, mayasız hazırlanmış olmalıydı.

Çok loş olan mahzende, ben daha ne olduğunu anlayamadan başka

biri elime bir maşrapa tutuşturdu. Tökezleye tökezleye daha da karanlık bir odaya girdim; birtakım adamlar, masaların başındaki sıralara oturmuştu. İçerideki iğrenç koku, kasvetli loşluk ve nereden geldiği belli olmayan uğultu yüzünden burası, daha kötü bölgelere gitmeden önce uğranılan bir bekleme odasına benzemişti.

Adamların çoğunun yorgunluktan ayakları sızlıyordu. Bunlar yemeğe başlamadan önce pabuçlarını çıkarıp, ayaklarına sardıkları kirli paçavraları çözüyorlardı. Bu da ortamın iğrençliğine iğrençlik katıp iştahımı kaçırıyordu.

Aslında bir hata yaptığımı fark etmiştim. Beş saat önce oturaklı bir yemek yemiştim, oysa önümdekileri yiyebilmek için birkaç gün oruç tutmam gerekirdi. Maşrapada mısır unu, üç litre yulaf unu ve sıcak su karışımı bir çorba vardı. Adamlar, ekmeklerini pis masalara dökülmüş öbek öbek tuzlara banıyorlardı. Ben de aynını yapmaya çalıştım, fakat ekmek ağzıma yapışıyordu adeta. O zaman Marangoz'un sözlerini hatırladım: "Verdikleri ekmek somunu o kadar serttir ki, yarım litre su içmeden çiğneyemezsin."

Diğer adamların gidip su aldığını gözlemlediğim karanlık bir köşeye yöneldim. Sonra dönüp çorbaya giriştim. İri taneli, kötü lezzetli, mide bulandırıcı, acı bir şeydi. Hele çorba boğazdan geçtikten sonra ağızda kalan acılık iyiden iyiye iğrençti. Yiğitçe mücadele ettiysem de iç bulantıma yenilerek, beş-altı lokmada kaldım. Yanımdaki adam kendi payını, ardından benimkini bitirdi, maşrapanın dibini sıyırdıktan sonra hâlâ doymamış gözlerle baktı.

"Şehirli[3*] biriyle tanıştım, bana iyi bir yemek ısmarladı," diye açıklamada bulundum.

"Bense dün sabahtan beri hiçbir şey yemedim," diye yanıtladı.

"Ya tütün?" diye sordum. "Görevli sorun çıkarır mı dersin?"

"Yok, hayır," diye yanıtladı. "En rahat 'çivi' burasıdır. Diğerlerini görmelisin. Bazılarında didik didik ararlar seni."

Maşrapalar iyice sıyrılıp temizlenince sohbet koyulaşmaya başladı. "Görevli habire kâğıtlara hakkımızda bir şeyler yazıyor," dedi diğer

tarafımdaki adam.

"Ne yazıyor?" diye sordum.

"Bizim işe yaramaz bir it sürüsü olduğumuzu, çalışmaktan kaçtığımızı falan yazıyor. Yirmi senedir dinlediğim, ama buradakilerin hiçbirinin yaptığını görmediğim eski hilelerden bahsediyor. Sözümona en son, herifin birinin 'çivi'den cebinde bir parça kuru ekmekle çıktığını görmüş. Herif karşıdan yaşlı bir beyefendinin geldiğini görünce ekmeği su yoluna atıvermiş, sonra ekmeği oradan almak için yaşlı beyefendinin bastonunu kullanmış. Ondan sonra da yaşlı bey, herife azıcık sadaka vermiş."

Çok iyi bilinen bu eskimiş hikâye gürültüyle alkışlandı. Koyu karanlığın içinden bir başka öfkeli ses yükseldi:

"Memlekette yiyecek çokmuş; bir bilsem neredeymiş o yiyecekler. Dover'dan yeni geldim, o kadar az yemek bulabildim ki. Bırakın yemeği, içecek su bile vermiyorlar adama."

"Kent'ten hiç çıkmayan adamlar var," dedi bir ikinci ses. "Karınları iyi doyuyormuş."

Birinci ses daha da büyük bir öfkeyle, "Kent'e gitmişliğim var," diye devam etti. "Yemek yüzü gördüysem kahrolayım. O adamlar hep ellerine ne kadar geçtiğini anlatıp durur, sonra 'çivi'ye gelince önlerine konanı siler süpürür, üstüne bir de benim yemeğimi yerler."

Masanın karşı tarafından bir adam, "Londra'da öyle adamlar var ki," dedi, "karınları güzel doyuyor, hiç taşraya gitmeyi düşünmüyorlar. Yıl boyunca Londra'da kalıyorlar. Gecenin dokuzuna, onuna kadar yatacak yer aramayı da düşünmüyorlar."

Yükselen sesler, bu sözleri onayladı.

Biri takdir eder şekilde, "Ama acayip akıllı adamlar bunlar," dedi.

"Öyleler tabii," dedi başka bir ses. "Ama benim gibiler beceremez bunu. Bu adamlar doğdukları günden beri öyle. Doğdukları günden başlayarak araba işletip gazete satıyorlar; anaları babalan gibi aynı. Eğitim meselesi bunlar, biz denesek aç kalırız."

Bu sözleri de herkes onayladı. "Yılın on iki ayında 'çivi'nin etrafında gezinip, buradaki çorbayla ekmek dışında bir lokma yemek bulamayan

adamlar" olduğu da, aynı şekilde herkes tarafından onaylandı.

"Bir keresinde çok güzel para geçmişti elime," dedi başka bir ses. Ortalığa sessizlik çöktü, herkes bu harika hikâyeye kulak kesildi. "Üç adam taş kırıyorduk. Kış vaktiydi, acı soğuk vardı. Diğer ikisi bu işi hayatta yapmayacaklarını söylediler, yapmadılar da. Bense ısınmak için kendi işime iyice sarıldım, anlarsınız ya. Gardiyanlar gelince adamları iki hafta kodese attılar, yaptığım işi görünce beş gardiyanın her biri altışar peni verdi bana."

Bu adamların çoğunun, hayır, aslında hiçbirinin "çivi"yi sevmediğini, sadece mecbur kaldıkları için buraya geldiklerini anlamıştım. Bir dinlenmeden sonra iki-üç gün sokakta durumu idare ediyorlar, sonra tekrar dinlenmek için yine 'çivi'ye geliyorlardı. Elbette bitmek bilmez zorluklar kısa zamanda beden yapılarını bozuyordu ve adamlar yarım yamalak da olsa fark ediyorlardı bunu. Ancak işlerin böyle yürümesini o kadar kanıksamışlardı ki, durumlarını pek kafaya taktıkları yoktu.

Burada, serserilik etmeye "sağda solda yatmak" diyorlar. Yüz yüze kaldıkları en büyük sorunun yatacak, uyuyacak yer bulmak olduğunda herkes hemfikir. Bunun temel sorumlusu hava şartlarının insafsızlığı ve sert yasalar olmakla birlikte, adamlar evsiz kalmalarını ülkenin göç almasına, düşük ücretlerle onların yerine geçen ve ağır çalışma koşulları sistemini kuran Polonyalı ve Rus Yahudilere bağlıyorlar.

Saat yedide banyo yapıp yatmamız buyuruldu. Giysilerimizi çıkarıp ceketlerimizin içine koyduk, etrafını kemerimizle sıkıladık, tıkış tıkış raflara ve yere yığdık - bitlerin, pirelerin yayılması için pek güzel bir tertipti gerçekten. Sonra ikişerli olarak banyoya girdik. İki adet banyo küveti vardı ve şunu biliyordum: Bizden önce giren iki adam bu suda yıkanmıştı, biz de bu suda yıkandık, bizden sonraki adamlar için de aynı şey söz konusuydu. Bildiğim bu kadar, ama yirmi iki kişinin hep aynı suda yıkandığına eminim.

Göstermelik olarak, bu ne idüğü belirsiz sıvının birazını üzerime serpip, diğer adamların vücudunun ıslattığı havluyla şöyle bir siliniverdim. Nitekim zavallı adamlardan birinin sırtını böcek

ısırmalarından ve kaşınmaktan kanlar içinde kalmış halde gördüm.

Bana bir gömlek uzattılar; bu gömleği benden önce kaç kişinin giydiğini merak ettim ister istemez. Kolumun altında birkaç battaniyeyle, yorgun argın yatakhaneye geçtim. İçine boylu boyunca iki parmaklık döşenmiş, uzun, dar bir odaydı burası. Bu parmaklıkların arasına hamak niyetine bir seksen uzunluğunda, yarım metre genişliğinde branda bezleri gerilmişti. Yataklar bunlardı işte; aralarında on beş santimetre vardı, yerden yükseklikleriyse yirmi santimetreydi. En büyük zorluk başımızın ayağımızdan biraz daha yüksekte kalmasıydı; insanın vücudu habire aşağı kayıyordu. Aynı parmaklığa bağlı olduğumuzdan, adamlardan biri azıcık bile kıpırdansa hepimiz sallanmaya başlıyorduk. Ne zaman uykuya dalacak olsam, aşağı kayan biri tekrar yukarı çıkmak için mücadele ederken beni uyandırıyordu.

Ben uykuya yenik düşene dek çok saatler geçti. Akşamın yedisiydi daha; sokakta oynayan çocukların tiz çığlıkları neredeyse geceyarısına kadar kesilmedi. İçerisi korkunç, iğrenç kokuyordu. Hayal gücüm harekete geçmişti, tepeden tırnağa ürperen, adeta çılgına dönmüş bir haldeydim. Deniz canavarlarının sesine benzer hırıltılar, iniltiler, horlamalar ve ara sıra da gördüğü kâbus yüzünden bağıran biri bölüyordu uykumuzu. Beni sabaha doğru, göğsüme çıkan sıçan yahut benzeri bir hayvan uyandırdı. Böyle aniden uyanınca, daha tam kendime gelemeden, ölüleri uyandıracak bir çığlık attım. Ölüleri değilse de yaşayanları uyandırmayı başarmıştım; bu münasebetsizliğimden ötürü galiz küfürler işittim.

Ama saat altıda sabah oldu. Ekmekle yulaf unu çorbasından müteşekkil kahvaltıyı yemek istemedim. Ardından çeşitli görevler verildi bize. Kimimiz temizlik işine, kimimiz üstüpü didiklemeye gönderildi, sekizimiz de çöpleri toplamak üzere sokağın karşı tarafındaki Whitechapel Reviri'ne yollandık. Yediğimiz şeylerin ve yattığımız yerin bedelini böyle ödeyecektik; ben kendi adıma, bu bedeli defalarca ödediğimi biliyorum.

Son derece tiksindirici görevlerimiz olmasına rağmen, payımıza düşen işler bunların en iyisi kabul ediliyordu ve diğer adamlar bu yüzden

kendilerini şanslı görüyordu.

Açtığım torbaya çöp kutusunu boşaltan çalışma arkadaşım, "Aman dokunma ahbap, hemşirenin dediğine göre bunlar ölümcülmüş," diye uyardı beni.

Bu çöp kutusu hasta koğuşlarından geliyordu; ne dokunmaya ne de bana temas etmesine izin vermeye niyetim vardı. Bununla birlikte elimdeki torbayı ve başka torbaları beş kat merdivenden indirip, bir konteynere boşaltmak zorunda kaldım; boşaltılan pisliğin üzerine güçlü bir antiseptik serpiliyordu.

Belki bu bir lütuftur. "Çivi"deki, "mandal"daki, sokaktaki bu adamlar yükten başka bir şey değil. Hiç kimseye, kendilerine dahi faydaları yok. Mevcudiyetleriyle yeryüzünü karıştırıyorlar, bir kenara çekilmeleri en iyisi. Çektikleri zorluklar, yetersiz ve kötü beslenme yüzünden hastalıklar önce onları vuruyor ve en çabuk ölen onlar oluyor.

Cemiyetteki güçler yok olup gitmelerini istiyor; bunu onlar da hissediyorlar. Ölülerin gömülmeden önce bekletildiği bölüme antiseptik serpiyorduk ki, arabayı yukarı çıkarıp içine beş ceset yüklediler. "Beyaz şurup"tan ve "kara oğlan"dan konuşulmaya başlandı; gördüğüm kadarıyla hepsi, Revir'dekilere fazla sorun çıkaran veya durumu kötüye giden yoksulların, kadın olsun erkek olsun, "temize havale edildiği"nde hemfikirdiler. Yani tedavisi mümkün olmayanlar ve yaygaracılar, bir doz "kara oğlan" ya da "beyaz şurup" verilerek öteki tarafa gönderiliyormuş. Asıl mesele bunun doğru olup olmadığı değildi. Asıl mesele, onların böyle olduğunu hissetmesiydi ve bu hislerini ifade etmek için özel bir dil yaratmışlardı - "kara oğlan", "beyaz şurup", "temize havale etmek".

Saat sekizde revirin altındaki mahzene indik, bize çay ve hastanenin yemek artıkları verildi. Bunlar tarifi imkânsız bir pislik yığını halinde koca bir tabağın üstünde duruyordu - ekmek ufakları, kocaman içyağı parçaları, kızartılmış mafsalların üstündeki yanık deriler, kemikler, kısacası türlü hastalıklardan mustarip insanların elinin ve ağzının değdiği her tür artık. Adamlar bu yığını ellerini daldırıp eşeliyor, bulduklarını evire çevire inceliyor, bazı parçaları beğenmeyip atıyor, bazılarını almak

için mücadele ediyorlardı. Hoş bir manzara değildi. Domuzlardan beterdiler. Ama karnı açtı zavallıların; tıka basa yiyorlar, artık yiyemez hale geldiklerindeyse, kalanları mendillerine sarıp gömleklerinin içine tıkıştırıyorlardı.

Kızılsaçlı, "Bir keresinde buradayken, orada bir sürü domuz pirzolası bulmuştum," dedi. "Orada" derken kastettiği, atıkların boşaltılıp üzerlerine güçlü antiseptiklerin serpildiği yerdi. "Bir sürüydüler, dünya kadar et vardı üstlerinde; etleri kucaklayıp kapıdan çıktım, verecek birini aradım. Hiç kimse yoktu ortalıkta. Buradaki herif benim deli gibi sağa sola koşturduğumu görünce, kirişi kırmaya çalıştığımı sanmış. Ama o beni yakalamadan, yaşlı bir kadın bulup kucağımdakileri önlüğüne döküverdim."

Ey yardımseverler, iyilikseverler, "çivi"ye gelin de Kızılsaçlı'dan ders alın. Uçurum'un dibindeyken, sanki Uçurum'un dışındaymışçasına son derece özverili bir harekette bulunmuştu. Kızılsaçlı iyi bir şey yapmıştı; üzerinde "dünya kadar et" bulunan pirzolalardan yaşlı kadın bir hastalık kapmışsa bile iyi bir şeydi bu, çok iyi olmasa da. Fakat bana göre bu olayda en dikkat çekici şey, gariban Kızılsaçlı'nın onca yiyecek ziyan olmasın diye "deli gibi" koşturmasıydı.

Kural olarak, geçiciler koğuşuna giren her adam iki gece ve bir gün içeride kalmak zorundadır; ama ben hedeflediğimi elde etmiş, yediklerimin ve yattığım yerin bedelini ödemiştim. Artık fark edilmeden tüymeye hazırlanıyordum.

Arkadaşlarımdan birine, ölüleri taşıyan arabanın girdiği açık kapıyı göstererek "Haydi gel, sıvışalım," dedim.

"İki hafta hapis yatmak için mi?"

"Hayır, kaçıp gitmek için."

Umursamaz bir tavırla, "Ben buraya dinlenmek için geldim," diye yanıtladı. "Bir gece daha yatacak yerim olsun, fena mı."

Adamların hepsi aynı fikirde olduğundan, tek başıma "tüymek" zorunda kaldım.

"Bir daha burada geceleyemezsin ha," diye uyardılar beni.

"Umurumda değil," dedim, hiç anlam veremedikleri bir coşkuyla. Kapıdan çıktım, sokak aşağı hızla kaçıp gittim.

Hemen odama yollanıp elbiselerimi değiştirdim ve daha firarımın üzerinden bir saat geçmeden, derime nüfuz etmiş bakterileri ve diğer her tür şeyi terle dışarı atmak için bir Türk hamamına gittim. Yüz derecelik değil, iki yüz derecelik sıcaklığa dayanabilseydim keşke, diye düşündüm kendi kendime.

1* Sonraki sayfalarda açıklanacağı üzere, parasız yemek dağıtılan Selamet Ordusu kışlasının argodaki ismi buydu - ç.n.

2* Şerbetçiotu toplayıcısı anlamında. Bu bitki bilhassa bira üretiminde kullanılıyordu - ç.n.

3* Özgün metindeki terim "towny"; Londra'da Doğu Yakası dışında oturanlara verilen isim - ç.n.

10. BAYRAĞI TAŞIMAK

"Bayrağı taşımak", gece boyunca sokakları arşınlamak anlamına geliyor; ben de mecazi olarak sancağı çekip, gözlem yapmak üzere sokağa çıktım. İnsanlar geceleyin bu koca kentin her tarafında, kadınlı-erkekli yürüyüp duruyorlar; ama ben Batı Yakası'nı seçip, Leicester Meydanı'nı üs belledim ve Thames Rıhtımı'yla Hyde Park arasındaki bölgede keşfe çıktım.

İnsanların tiyatrolardan çıktığı saatte yoğun yağış vardı; eğlence yerlerinden sokağa akan kalabalık, binecek araba bulmakta zorlanıyordu. Caddeler at arabalarının aktığı coşkun nehirler gibiydi, ama bu arabaların çoğu doluydu. Paçavralar içindeki erkeklerin ve çocukların, yaya kalmış hanımlara-beylere araba bulmak için çaresizce uğraşıp durduklarını gördüm. Bilhassa "çaresizce" diyorum, çünkü bu perişan evsizler yatacak yer bulma umuduyla yağmurun altında sırılsıklam olmaktaydı; gördüğüm kadarıyla çoğu sırılsıklam olduklarıyla kalıp, yatacak yer bulma şansını kaçırdılar. Fırtınalı bir geceyi ıslak elbiselerle geçirmek, üstüne üstlük doğru dürüst beslenememek, bir haftadır yahut bir aydır et yiyememiş olmak, insanın yaşayabileceği en büyük sıkıntılardan biri olsa gerek. Karnı tok, güzelce giyinmiş halde, eksi elli dokuz derece soğukta gün boyu yürümüşlüğüm vardır;[1*] epey zorlanmıştım gerçi, fakat aç karnına, incecik giysilerle ve sırılsıklam halde bütün gece sokakları arşınlamanın yanında, bu hiçbir şey sayılmaz.

Tiyatrodan çıkanlar evlerine gidince, sokaklar iyiden iyiye sakinleşip ıssızlaştı. Sadece koyu renkli fenerlerini kapı aralıklarına ve dar sokaklara tutan, her yerde hazır ve nazır polislerle, rüzgârdan ve yağmurdan

korunmak için binaların kuytuluğuna sığınmış erkekler, kadınlar vardı görünürde. Lakin Piccadilly Caddesi pek o kadar ıssız değildi. Orada kaldırımları, refakatçisi olmayan güzel giyimli kadınlar aydınlatıyordu ve refakatçi bulma sürecine bağlı olarak, bu caddede başka yerlerdekinden daha fazla yaşam ve hareketlilik hüküm sürüyordu.[2*] Saat üç olduğunda bu kadınların sonuncusu da ortadan kayboldu; artık cadde gerçekten ıssızdı.

Durmaksızın yağan sağanak saat bir buçukta kesildi, ondan sonra sadece kısa süreli yağışlar düştü. Evsizler sığındıkları bina kuytuluklarından çıktılar, vücut dolaşımlarını hızlandırarak kendilerini sıcak tutmak için her tarafta aylak aylak yürümeye başladılar.

Gecenin daha erken saatlerinde Piccadilly Caddesi'nde, ellili-altmışlı yaşlarda, son derece perişan görünümlü bir kadın gözüme çarpmıştı. Ne yağmurdan kaçacak ne de yürümeye devam edecek hali vardı sanki; her fırsatta öylece aptal aptal duruyor, herhalde genç olduğu, kanının hızlı aktığı geçmiş günleri düşünüyordu. Ama bu fırsatı da pek yakalayamıyordu. Polislerin hepsi ona yürümeye devam etmesini söylüyor, bir adamdan diğerine doğru titrek titrek ilerlemesi için ortalama altı kez dürtülmesi gerekiyordu. Saat üç olduğunda kadın St. James Caddesi'ne kadar ilerlemişti ve saat dörtte onu Green Park'ın demir parmaklıklarına yaslanmış, derin bir uykuya dalmış halde gördüm. O sırada sert bir yağmur düşmeye başlamıştı; kadın iliğine kadar ıslanmış olmalıydı.

Saat birde kendi kendime şöyle dedim; Londra'da yaşayan beş parasız bir genç adam olduğunu ve yarın iş aramaya çıkmak zorunda bulunduğunu farz et. Biraz uyuman lazım ki, iş arayabilmek ve iş bulduğun takdirde çalışabilmek için gereken gücü toplayabilesin.

Bir binanın taş merdivenine oturdum. Beş dakika sonra bir polis gelip bana baktı. Gözlerim sonuna kadar açıktı, dolayısıyla polis sadece homurdanarak yürüyüp gitti. On dakika sonra başımı dizlerime koyup uyuklamaya başladım; aynı polis sertçe seslendi bana: "Hey, bana bak, çekil bakayım oradan!"

Çekildim. Ve tıpkı yaşlı kadın gibi, çekilmeye devam ettim; çünkü ne vakit uyuklasam, bir polis beni yürümeye zorlamak için tepemde bitiveriyordu. Az sonra bundan vazgeçip, genç bir Londralıyla yürümeye başladım (sömürge ülkelerinde bulunmuşluğu vardı ve yine oralara gitmeyi arzu ediyordu). Binalardan birinin altına doğru uzanıp karanlığa gömülen bir geçit dikkatimi çekti. Geçidin girişini bir demir kapıyla kapatmışlardı.

"Haydi," dedim. "Şu kapının üstünden atlayalım da, iyi bir uyku çekelim."

"Ne?" diye yanıtlayıp geri çekildi. "Üç ay kodeste mi yatayım? Hayatta olmaz!"

Daha sonra, on dört-on beş yaşlarında, son derece perişan görünümlü, sıska ve gözleri çökmüş bir oğlanla Hyde Park'tan geçtim.

"Haydi çitten atlayalım," diye teklifte bulundum, "çalıların arasına sokulup uyuyalım. Aynasızlar bizi orada bulamaz."

"Hiç merak etme," diye cevapladı. "Park muhafızları vardır, seni altı ay içeri atarlar."

Ne yazık, zaman değişmiş! Gençliğimde okuduğum kitaplarda, kapı aralıklarında uyuyan evsiz çocuklar vardı. Bu bir gelenek haline gelmişti. Bir klişe olarak şüphesiz bir asır daha edebiyatta tekrarlanıp duracaktır, ama acı bir gerçek olarak artık ortadan kalkmış durumda. İşte kapı aralıkları ve işte çocuklar, ama ikisinin mutlu birlikteliğine rastlanmıyor. Kapı aralıkları boş kalırken, çocuklar uyumayıp sokakları arşınlıyorlar.

Bir başka genç adam, "Kemerlerin altına girmiştim," diye yakındı. "Kemerler" dediği, Thames Nehri'nin üzerine kurulu köprülerin başladığı kıyı kemerleriydi. "Şakır şakır yağmur yağarken kemerlerin altına girmiştim, bir aynasız gelip beni oradan çıkardı. Fakat geri gittim, o da peşimden geldi. 'Bana bak,' dedi, 'Ne yapıyorsun burada?' Ben de oradan çıktım, ama çıkarken dedim ki, 'Kahrolası köprüyü çalacak mıyız yahu!'"

Green Park, kapılarını diğer parklardan daha erken saatte, sabahleyin dördü çeyrek geçe açtığı için, sokakları arşınlayanlar arasında ünlenmiş. O yüzden ben ve birçok kişi, Green Park'a gittik. Yine yağmur yağıyordu

ama bu insanlar gece boyunca yürümekten bitkin düştüklerinden, banklara yatıp hemen uykuya daldılar. Birçok adam sırılsıklam haldeki otların üzerine sereserpe uzanıp, yağmur hiç durmadan üstlerine yağarken, tükenmişliğin etkisiyle uyumaya koyuldu.

Şimdi, erk sahiplerini tenkit etmek istiyorum. Erk onların elinde, dolayısıyla canlarının istediğini buyurabilirler; o yüzden ben buyruklarının abesliğini tenkit etmeye cüret etmekle yetineceğim. Evsizleri bütün gece bir o yana, bir bu yana yürümek zorunda bırakıyorlar. Onları kapılardan, geçitlerden çıkarıyor, parklardan atıyorlar. Bunun açık gayesi, evsizlerin uyumasını önlemek. Pekala, erk sahiplerinin evsizlerin uyumasını engellemeye ya da benzeri bir şeye yetecek gücü var; peki Allah aşkına niçin parkların kapısını sabahın beşinde açarak, evsizlerin içeri girip uyumasına izin veriyorlar? Amaçları evsizlerin uyumasını engellemekse, niçin sabahın beşinden sonra uyumalarına izin veriyorlar? Yok, amaçları onların uyumasını engellemek değilse, niçin gecenin daha erken saatlerinde uyumalarına izin vermiyorlar?

Bu bağlamda şunu söyleyeyim, aynı gün öğlen saat birde Green Park'a gittiğimde, otların üzerinde paçavralar içindeki bir sürü adamın uyuduğunu gördüm. Pazar günüydü, güneş bir görünüp bir kayboluyordu ve binlerce güzel giyimli Batı Yakası sakini, eşleri ve çocuklarıyla dışarı çıkmış hava alıyorlardı. Bu korkunç, hırpani, uyuyan serseriler hiç de hoş bir manzara değildi; biliyorum ki serserilerin kendileri de, uykularını gece vakti uyumuş olmayı tercih ederlerdi.

O halde sevgili yumuşak insanlar, Londra şehrini ziyaret edip de bu adamları bankların, çimenlerin üzerinde uyurken görürseniz, onların uyumayı çalışmaya tercih eden tembel mahluklar olduklarını düşünmeyiniz lütfen. Biliniz ki erk sahipleri onları bütün gece yürümek zorunda bırakmıştır ve gündüz saatlerinde uyuyacak başka yerleri yoktur.

1 * Bu dediğim, Klondike'taydı - J.L.

2 * London burada, ücreti biraz daha yüksek fahişeleri kastediyor - ç.n.

11. MANDAL

Fakat ben, bütün gece sokakları arşınladıktan sonra, sabah vakti Green Park'ta uyumadım. İliklerime kadar ıslanmıştım gerçi, yirmi dört saattir de uyumuyordum ama hâlâ iş arayan beş parasız bir adammışım gibi davrandığımdan, etrafa bakınmak zorundaydım; önce kahvaltı bulmalıydım, sonra da iş.

Geceleyin, Thames Nehri'nin Surrey yakasındaki bir yerden bahsedildiğini duymuştum; burada Selamet Ordusu, pazar sabahları halka parasız kahvaltı verirmiş (Bu arada, geceleri sokakları arşınlayan insanlar sabahları yıkanmamış haldedir ve eğer yağmur yağmazsa, yıkanıp arınmaya pek fırsatları olmaz).[1*] İşte tam da bu, diye düşündüm - sabah kahvaltısı ve ardından gün boyunca iş aramak.

Yürümekten usanmıştım. Yorgun bacaklarımı St. James Caddesi boyunca sürükleyerek Pall Mall'dan Trafalgar Meydanı'na, oradan da Strand Caddesi'ne vardım. Waterloo Köprüsü'nden Surrey yakasına geçtim, Blackfriars Caddesi üzerinden Surrey Tiyatrosu'nun yakınına çıkıp, saat yediden önce Selamet Ordusu kışlasına vardım. "Mandal" burasıydı işte. Argoda, parasız yemek bulunan yerlere "mandal" deniyor.

Geceyi yağmur altında geçirmiş perişan bir güruh vardı burada. Ne müthiş bir sefaletti! Hem de ne çok insan bu sefaletin içindeydi! Gençler, ihtiyarlar, her türlü adam. Ayrıca erkek çocuklar; her türlü erkek çocuk. Bazıları ayakta uyukluyordu; dokuz-on tanesi son derece rahatsız şekilde taş merdivene yayılmışlardı. Hepsi derin uykudayken, üstlerindeki paçavraların sökük ve deliklerinden kırmızı tenleri görünüyordu.

Caddenin aşağısında, yukarısında ve yolun karşı tarafındaki sağlı-sollu iki blok boyunca, her kapı eşiğinde, kafasını dizlerine dayamış halde uyuyan iki-üç kişi vardı. Unutmayın, bunlar İngiltere'nin zor zamanları değildi. Her şey bildik şekilde sürüp gidiyordu; şartlar ne kolay ne de zordu.

Sonra polis geldi. "Uzaklaşın oradan, domuzlar sizi! Hey! hey! Uzaklaşın çabuk!" Ve hepsini domuzlar gibi kapı ağızlarından sürüp, dört bir tarafa dağıttı. Ama merdivenlerde uyuyan kalabalığı görünce hayretler içinde kaldı. "Hayret verici!" diye bağırdı. "Hayret verici! Hem de pazar sabahı! Aman ne güzel! Hey! hey! Uzaklaşın oradan, baş belaları sizi!"

Elbette hayret verici bir görüntüydü; ben de hayret etmiştim. Öz kızım böyle bir şeyi görüp de gözleri kirlensin istemem; aman yarım kilometre bile yaklaşmasın böyle bir yere. Ama - oradaydık işte. Şu durumda "ama"dan gayrı söyleyecek söz yok.

Polis uzaklaşınca, bal kavanozunun etrafındaki sinekler gibi tekrar toplaşıverdik. Ne de olsa bizi harika bir şey, yani kahvaltı beklemiyor muydu? Milyon dolarlık banknotlar dağıtılacak olsa, bundan daha ısrarlı, daha umutsuz şekilde bekleşmezdik. Bazılarımız şimdiden uykuya dalmıştı. Polis geri gelince dağılıverdik ve tehlike geçer geçmez tekrar yerimize döndük.

Saat yedi buçukta küçük bir kapı açıldı, Selamet Ordusu'nun askerlerinden biri başını dışarı uzattı. "Yolu böyle kapatmanızın hiç anlamı yok," dedi. "Bileti olanlar şimdi içeri gelsin. Bileti olmayanlar saat dokuza kadar giremez."

Ah o kahvaltı! Saat dokuz! Daha bir buçuk saat vardı! Bileti olanlara nasıl imreniyorduk. Onların içeri girerek yıkanıp arınmaya, kahvaltıdan önce oturup dinlenmeye müsaadeleri vardı; bizlerse aynı kahvaltı için sokakta bekleşecektik. Biletler geceleyin sokaklarda ve Rıhtım bölgesinde dağıtılmıştı; bilet sahibi olmak marifet değil, şans meselesiydi.

Saat sekiz buçukta daha fazla biletli adam içeri alındı ve saat dokuzda küçük kapı bizler için açıldı. İçeri yığılınca, kendimizi bir avluda sardalyalar misali sıkıştırılmış olarak bulduk. Amerika'nın kuzey topraklarında gezgin serserilik ettiğim günlerde defalarca, kahvaltı için

çalışmak zorunda kalmıştım; ama hiçbir kahvaltı için bu kadar çok çalışmam gerekmemişti. Dışarıda iki saatten fazla beklemiştim, bir saat de bu tıklım tıklım avluda bekledim. Gece boyunca hiçbir şey yememiştim, zayıf ve güçsüzdüm. Pis elbiselerden, avluya hayvanlar gibi tıkılan bu yıkanmamış bedenlerden yükselen koku her yanımı sarıyordu; neredeyse kusacaktım. Öylesine sıkışık haldeydik ki, bazı adamlar bundan yararlanıp, ayaküzeri derin bir uykuya daldılar.

Selamet Ordusu hakkında genel anlamda pek bir şey bilmiyorum, o yüzden burada yapacağım eleştiriler, Selamet Ordusu'nun Blackfriars Caddesi'nde, Surrey Tiyatrosu yakınında çalışan bölümü hakkında olacaktır. Bir kere, gece boyunca ayakta kalmış bu adamları tekrar saatlerce ayakta durmaya zorlamak, gereksiz olduğu kadar zalimceydi de. Zor bir gecenin, uykusuzluğun etkisiyle güçsüz düşmüştük, karnımız zil çalıyordu; buna rağmen mantıksızca ayakta bekletilmiş, bekletilmiş, bekletilmiştik.

Kalabalığın arasında bir sürü denizci vardı. Dört adamdan biri binecek gemi arıyordu galiba; en az on-on iki kişi de Amerikalı denizcilerdi. "Kıyıda" olma sebeplerini konuştuğumuzda her birinden aynı hikâyeyi dinledim. Denizcilikte işlerin nasıl yürüdüğünü bildiğim için, bu hikâye inandırıcı geldi bana. İngiliz gemileri, denizcileri yolculuk boyunca görev yapmak üzere işe alır, bu yolculuk da bazen üç yıla kadar uzar. Denizciler ana limana, yani İngiltere'ye dönünceye kadar işi bırakıp paralarını alamazlar. Ücretleri düşük, yemekleri kötü, gördükleri muamele daha da beterdir. Sıklıkla, kaptanları tarafından Kuzey ya da Güney Amerika kıyılarında gemiden inmeye zorlanıp, epey bir ücretten feragat etmek mecburiyetinde kalırlar - kaptan, gemi sahipleri ya da her ikisi için önemli bir kazançtır bu. Fakat sadece bu sebeple olsun ya da olmasın, birçok denizci gemilerini terk eder. Ondan sonra gemi, dönüş yolculuğu için, kıyıda bulabildiği denizcileri işe alır. Bu adamlar, dünyanın diğer bölgelerinde geçerli olanın biraz üzerindeki ücretlerle, İngiltere'ye vardıklarında akitlerinin fesholması koşuluyla işe alınırlar. Bunun sebebi açıktır; onları daha uzun bir süre için işe almak ekonomik değildir, zira

İngiltere'de gemicilerin ücreti düşüktür ve bu ülkede her zaman, kıyıya çıkmış bir sürü denizci vardır. Selamet Ordusu kışlasındaki Amerikalı denizcilerin durumu buydu işte. Yaban ellerden kurtulmak için İngiltere'ye gelip, kendilerini yabanın da yabanı bir yerde bulmuşlardı.

Güruhun içinde tam yirmi Amerikalı vardı. Bunların denizci olmayanları "muhteşem avareler"di; "dünyayı gezen rüzgârı yoldaş bellemiş" adamlardı. Hepsi neşeliydi, temel nitelikleri olan ve görünüşe bakılırsa onları hiç terk etmeyen bir cesaretle yüzleşiyorlardı dünyayla; bununla beraber ülkeye parlak mecazlarla sövüyorlardı. Bir aydır dinlediğim, yaratıcılıktan uzak, tekdüze Doğu Yakası küfürlerinden sonra bu mecazlar bana hayli ferahlatıcı geliyordu. Doğu Yakası'nda yaşayanların tek bir sövgüleri vardır, dillerinde mevcut en edepsizce söz odur, her durumda o sövgüyü kullanırlar. Edepsizlikten ziyade kutsal şeylere saygısızlığa kaçan parlak ve çeşit çeşit Batı küfürleri, çok farklıdır. Nihayetinde erkekler nasıl olsa küfredeceğine göre, galiba kutsal şeylere saygısızlığı, edepsizliğe yeğliyorum. Burada bir küstahlık, maceraperestlik ve cüret var ki, bu açık bir müstehcenlikten iyidir.

Amerikalı gezgin serserilerin birinden bilhassa hoşlanmıştım. Onu önce sokakta, bir kapı ağzında başını dizlerine dayamış halde uyurken fark etmiştim; başındaki şapka, okyanusun bu tarafında giyilenlere benzemiyordu. Polis oradan çıkmasını söylediğinde adam inadına yavaşça kalktı, esneyip gerindi; polise tekrar, onun dediğini yapıp yapmamaya karar veremiyormuş gibi baktı ve sonra hiç acele etmeden kaldırım boyunca ilerledi. Başlangıçta şapkadan yana emindim, ama şimdi şapkayı takan kişiden yana da emin olmuştum.

İçerideki sıkışıklıkta onun yanına düştüm, epey sohbet ettik. İspanya'da, İtalya'da, İsviçre'de, Fransa'da bulunmuştu. İmkânsızı başararak bir Fransız treninde beş yüz kilometre seyahat etmiş, varış noktasında da yakalanmamıştı. Nerelerde takıldığımı sordu. Uyuyacak yer bulabilmiş miydim? Etrafı gezebilmiş miydim? Memleket "dandik"ti, şehirler "bok gibi"ydi, ama kendisi yine de durumu idare ediyordu. Her şey nasıl berbattı, değil mi? Polise enselenmeden dilencilik bile

edemiyordun burada. Ama pes etmeyecekti. Yakında Buffalo Bill'in gösterisi geliyordu; sekiz atı sürebilen bir adama her zaman iş vardı. Buradaki enayiler sürücülüğü falan şu kadarcık bilmiyorlardı. Ben de onunla birlikte Buffalo Bill'i bekleseydim ya? Orada bana bir iş bulunurdu mutlaka.

Ne de olsa et tırnaktan ayrılmazmış. Aynı ülkedendik ve yaban elde yabancı kalmıştık. Adama şekli bozulmuş şapkasını görür görmez ısınmıştım, o da benim çıkarımı, sanki kan kardeşiymişiz gibi kollamaya başlamıştı. Ülkeye, insanların davranışlarına, yemek ve barınak bulma yöntemlerine, aklımıza gelen her şeye dair faydalı bilgiler paylaştıktan sonra, veda ettiğimize samimi şekilde üzülerek birbirimizden ayrıldık.

Bu güruhta bilhassa, insanların kısa boyluluğu dikkat çekiyordu. Ben orta boylu olduğum halde, on kişiden dokuzuna tepeden bakıyordum. Buralılar da yabancı denizciler de hep kısa boyluydu. Kalabalığın içinde epey uzun denebilecek sadece beş-altı kişi vardı, onlar da İskandinavlar ve Amerikalılardı. Ama en uzun boylu adam, bir istisnaydı. Londralı değilse de, İngilizdi bu adam. "Kraliyet Muhafızı olabilirdin," dedim ona. "Tam üstüne bastın arkadaşım," diye yanıt verdi. "Orada bir süreliğine hizmet etmişliğim var. Böyle giderse çok geçmeden aynı yere döneceğim."

Bir saat boyunca sessizce bu tıklım tıklım avluda bekledik. Sonra adamlar huzursuzlanmaya başladı. Öne doğru itelemeler başladı, hafif bir uğultu yükseldi. Lakin sert bir davranış ya da şiddet yoktu; bu sadece yorgun ve aç insanların huzursuzluğuydu. O sırada emir subayı göründü. Onu sevmemiştim. Gözleri iyi bakmıyordu. Nasıralı İsa'nın tevazusundan eser yoktu bu adamda; şöyle diyen Romalı komutana benziyordu daha çok: "Ben de buyruk altında bir adamım, benim de buyruğumda askerlerim var. Birine 'Git,' derim, gider; bir diğerine 'Gel,' derim, gelir; köleme 'Şunu yap,' derim, yapar."[2*]

İşte bize tam da öyle bakıyordu; en yakınındakiler ürktü. Sonra sesini yükselterek bize seslendi:

"Rahat durun bakalım, yoksa hepinizi geri döndürüp dışarı çıkarırım, kahvaltı falan da alamazsınız."

Bunu ne kadar çekilmez bir edayla söylediğini yazarak anlatmam imkânsız. Yetke sahibi olmaktan, paçavralar içindeki beş yüz zavallıya "karnınızın doyması da aç kalmanız da benim elimde," diyebilmekten büyük zevk alır gibiydi.

Saatlerce bekledikten sonra kahvaltı alamamak mı! Korkunç bir tehditti bu; zaten ortama hemen çöken acıklı, utanç verici sessizlik, tehditin ne kadar korkunç olduğuna delalet ediyordu. Ödlekçe bir tehditti aynı zamanda. Karşılık veremezdik, zira açlıktan kıvranıyorduk; bu dünyada başka birini doyuran kişi, onun efendisidir. Ama komutan -yani emir subayı- tatmin olmamıştı. Kimseden çıt çıkmazken bir kez daha sesini yükselterek, tehditini daha güçlü şekilde yineledi.

Nihayet ziyafet salonuna girmemize izin verildi; içeride "biletliler"i yıkanıp arınmış, ama karınları doymamış vaziyette bulduk. Burada oturan toplam yedi yüz kişiydik galiba - yemek için değil; konuşmalar, şarkılar, dualar için. Bu cehennemi bölgelerde, Tantalos'un çok değişik kılıklar içinde acı çekmeye devam ettiğine kaniyim artık. Duayı emir subayı etti ama ona dikkatimi vermedim, çünkü önümdeki kitlesel sefalet tablosuna dalıp gitmiştim. Fakat konuşma şöyle bir şeydi: "Cennet'te ziyafetler bekliyor sizi. Burada ne kadar açlık, ne kadar ıstırap çekerseniz çekin, Cennet'te sizi ziyafetler bekliyor. Talimatları izlediğiniz takdirde elbet." Bu şekilde sürüp gidiyordu. Akıllıca bir propagandaydı bence, fakat iki sebeple işe yaramayacaktı. Birincisi, bu propagandayı dinleyen adamlar hayal gücü yoksunu ve maddeciydiler; göze görünmeyen şeylerin varlığından haberleri yoktu ve onları bekleyen cehennemden korkmayacak denli, yeryüzündeki cehennemi kanıksamışlardı. Ve ikincisi, gece boyunca çektikleri uykusuzluk ve zorluktan ötürü bitip tükenmiş, uzun süre ayakta bekletilmekten mustarip, açlıktan başı dönen bu adamlar, kurtuluşa değil yemeğe hasrettiler. "Ruh avcıları" (bu adamlar dinî propaganda yapanlara böyle diyorlar) çabalarının daha etkili olmasını istiyorlarsa, psikolojinin fizyolojik temelini biraz araştırmalılar.

Kahvaltı tam zamanında, saat on bir civarında geldi. Tabaklarda değil, kâğıt paketlerde gelmişti kahvaltı. İstediğim kadar alamadım; eminim

oradaki hiçbir adam istediği kadarını, hatta istediğinin yarısını bile alamamıştır. Kendi ekmeğimi Buffalo Bill'i bekleyen gezgin serseriye verdim; kahvaltısını bitirdiğinde hâlâ başlangıçtaki kadar açtı. Kahvaltı şunlardan ibaretti: iki dilim ekmek, "kek" diye isimlendirdikleri, küçük bir dilim üzüm taneli ekmek, incecik bir peynir ve bir bardak sulandırılmış punç. Bir sürü adam saat beşten beri bunu bekliyordu; tümümüz en azından dört saat beklemiştik. Dahası domuzlar gibi oradan oraya itilmiş, sardalyalar gibi sıkıştırılmış, itler gibi muamele görmüş, vaazlar, şarkılar dinlemiştik; bir de bizim için dualar edilmişti. Hepsi bu kadar değilmiş meğer.

Kahvaltı henüz bitmişti ki (göz açıp kapayana kadar bitivermişti zaten) yorgun kafalar öne düşmeye başladı. Beş dakika sonra yarımız derin uykuya dalmıştı. Bizi göndereceklerine dair bir emare yoktu, bir toplantı için hazırlık yaptıkları belli oluyordu. Duvardaki ufak saate baktım. On ikiye yirmi beş vardı. Vay canına, diye düşündüm, zaman nasıl da geçmiş; yine de iş aramam lazım.

Uykudan uyanmış birkaç adama, "Gitmek istiyorum," dedim.

"Ayine katılmak zorundasın," cevabını aldım.

"Siz kalmak istiyor musunuz?" diye sordum.

Başlarını iki yana salladılar.

"O zaman gidelim de şunlara dışarı çıkmak istediğimizi söyleyelim. Haydi."

Zavallı mahlukların ödü kopmuştu. Ben de onları kaderleriyle baş başa bırakıp, en yakındaki Selamet Ordusu görevlisine yöneldim.

"Gitmek istiyorum," dedim. "Buraya kahvaltı etmek için gelmiştim, iş arayacak takatim olsun diye. Kahvaltının bu kadar gecikeceğini düşünmemiştim. Stepney'de bir iş bulma şansını yakaladım galiba. Oraya ne kadar erken gidersem, işi kapma şansım o kadar fazla olur."

İsteğim karşısında ürkmesine karşın, gerçekten iyi bir adamdı. "Ama," dedi, "şimdi ayin başlayacak, kalsan iyi olur."

"Ama o zaman iş bulma şansım ortadan kalkar," diye bastırdım. "Şu anda benim için en önemli şey, iş bulmak."

Ama bu adam sadece bir er olduğundan beni emir subayına gönderdi. Niçin gitmek istediğimi emir subayına da açıkladım ve kibarca bana izin vermesini talep ettim.

"Bunu yapamayız," dedi. "Fikir!" diye burnundan soludu. "Fikir!"

"Yani buradan çıkamam mı?" diye sordum. "Beni zorla mı alıkoyacaksınız?"

Yine burnundan soluyarak, "Evet," dedi.

Neler olabilirdi bilmiyorum, çünkü ben de öfkelenmeye başlamıştım; ama yapılacak toplantı, işleri kolaylaştırdı. Emir subayı beni odanın bir köşesine, sonra da başka bir odaya çekti. Orada tekrar, niçin gitmek istediğimi sordu.

"Gitmek istiyorum, çünkü Stepney'de iş aramak arzusundayım. Geçen her saat, işe girme şansımı azaltıyor. Şu an on ikiye yirmi beş var. Buraya geldiğimde, kahvaltının bu kadar gecikeceğini düşünmemiştim."

"Demek işin var öyle mi?" dedi alaylı alaylı. "İşi gücü olan bir adamsın demek. O halde niçin buraya geldin?"

"Bütün gece sokaklardaydım. İş arayabilecek takati toplamak için kahvaltıya ihtiyacım vardı. O yüzden buraya geldim."

Adam, "Aman ne güzel," diye aynı alaycılıkla devam etti. "İşi gücü olan biri buraya gelmemeli. Bu sabah burada bir fakirin kahvaltısını aldın. Budur yaptığın."

Yalan söylüyordu; çünkü dışarıda bekleyen her insan evladı içeri alınmıştı.

Peki, sorarım; Hıristiyanca, hatta dürüstçe miydi bu? - evsiz ve aç olduğumu, iş aramayı arzu ettiğimi açıkça ifade ettikten sonra benim "iş güç sahibi", yani işadamı olduğumu söylemek; hali vakti yerinde bir işadamının hayır için verilen kahvaltıya ihtiyaç duymayacağını, bu kahvaltıyı yapmakla, işadamı olmayan aç bir evsizin hakkını yediğimi iddia etmek.

Ama sinirlerime hâkim olarak durumu tekrar açıkladım; onun ne kadar haksız olduğunu, gerçekleri nasıl çarpıttığını açık ve özlü şekilde ispatladım. Geri adım atmayacağımı belli ettiğimden (eminim ki gözlerim

çakmak çakmak olmuştu) beni binanın yan tarafında yer alan, çadır kurulmuş avluya götürdü. Orada duran birkaç ere aynı alaycı tonla "yanında iş güç sahibi bir adam bulunduğunu ve kendisinin ayinden önce ayrılmak istediğini" bildirdi.

Onlar da şaşkına döndüler tabii; emir subayı binbaşıyı çağırmak üzere çadıra girerken, anlatılmaz bir korku vardı yüzlerinde. Emir subayı yine aynı alaycı tavırla, "iş" terimini bilhassa vurgulayarak, komutanına açıklamada bulundu. Binbaşı farklı karakterde bir insandı. Onu görür görmez sevmiştim ve durumu ona aynen az önceki gibi ifade ettim.

"Ayine katılmak zorunda olduğunu bilmiyor muydun?" diye sordu.

"Bilmiyordum tabii," dedim, "yoksa kahvaltı etmeden ayrıldım. Açıklayıcı yazılar asmamışsınız, hiç kimse de içeri girerken bana bunu söylemedi."

Binbaşı bir an düşündü. "Gidebilirsin," dedi.

Sokağa çıktığımda saat on iki olmuştu; Selamet Ordusu'nun mekânına mı gitmiştim, yoksa hapiste miydim, bilemedim. Günün yarısı geçip gitmişti, Stepney'ye epey yol vardı. Ayrıca pazar günündeydik; aç bir adam niçin pazar günü iş arasındı ki? Ayrıca bütün gece sokaklarda dolaşarak ve sabah kahvaltı için mücadele ederek epey yorulduğuma karar verdim. Böylece, iş arayan aç bir delikanlı olduğum kabulünden vazgeçerek, bir otobüsü el edip durdurdum ve kendimi içine atıverdim.

Tıraş olup yıkandıktan sonra, elbiselerimin tümünü çıkarmış vaziyette, bembeyaz temiz çarşafların içine girip uyudum. Gözlerimi yumduğumda saat akşamın altısıydı. Tekrar gözlerimi açtığımda, saatler sabahın dokuzunu gösteriyordu. Tam on beş saat uyumuştum. Mahmur mahmur yatarken, aklım ayini bekler halde bıraktığım yedi yüz talihsiz adama takıldı. Onlar ne yıkanabilir, ne tıraş olabilir, ne de giysilerini çıkarıp bembeyaz temiz çarşaflara sarınarak on beş saat uyuyabilirlerdi. Ayin bitince yine usandırıcı sokaklara inecekler, gece boyunca bir parça ekmeğin peşinde koşacaklar, uzun geceyi sokaklarda uykusuz geçirecekler, şafak söktüğünde yine nereden bir parça ekmek bulacaklarını düşünmeye başlayacaklardı.

1* Özgün metinde kullanılan "unwashed" terimi, hem "yıkanmamış" olmayı anlatır hem de "sıradan insanlar" manasına gelir. Yazar burada "yıkanmak" terimini mecazi olarak, arınıp fazilet kazanmak anlamında kullanıyor - ç.n.

2* İncil'den; Matta 8:9. Kitap boyunca İncil'den yapılmış tüm alıntılarda "Yeni Yaşam Yayınları"nın çevirisi kullanılmıştır - ç.n.

12. TAÇ GİYME GÜNÜ

Seni deniz duvarları ayırır
Denizin duvarlarını yıktığı ülkelerden!
Milton'ın İngiltere'si dayanabilecek misin
Bütün bunlara ebediyen?
Sen ki onun cumhuriyetiydin
Kapanacak mısın bunların dizlerine?
O asiller ki paslanmış her yerleri
Bu yalanlar artık kurtlanmış
Başında deli rüzgârlar eser
Ve önü kesilmiş göklerin en üstünden
Güçlü bakışlar güneş misali seni izler!

– SWINBURNE

Vivat Rex Eduardus![1*] Bugün bir krala taç giydirdiler, ortalık bayram yerine döndü, ahmaklıkların bini bir paraydı.[2*] Kafam karışmış, üzgün bir haldeyim. Kuzey Amerika sirklerini, Alhambra balelerini[3*] saymazsak, hiç böyle bir gösteri izlememiştim; bu kadar acınası, bu kadar trajik bir şey de hiç görmemiştim.

Taç giyme törenini izlemek için, Amerika'dan dosdoğru Hotel Cecil'e gelmeli, sonra da Hotel Cecil'den çıkıp pirüpak vatandaşlar arasındaki yirmi bir şilinlik koltuğuma kurulmalıydım. Benim hatam, Doğu Yakası'ndakilerin arasından çıkıp gelmekti. O bölgeden gelmiş pek kimse yoktu. Doğu Yakası, bir bütün olarak, Doğu Yakası'nda kalıp sarhoş oldu.

Sosyalistler, Demokratlar ve Cumhuriyetçiler dört yüz milyon insanın taçlandırılmış ve kutsanmış bir hükümdar ediniyor olmasına hiç aldırış etmeksizin, biraz temiz hava almak üzere kırlara çıktılar. Altı bin beş yüz rahip, din adamı, prens ve savaşçı, taç giyme ve kutsanmayı görebildi; kalanlar ise kralın geçişini izlediler.

Ben Trafalgar Meydanı'nda, "Avrupa'nın en görkemli yeri"nde, imparatorluğun tam kalbindeydim. Muhteşem bir askerî güç bizi denetliyor, düzeni muhafaza ediyordu. Tören yolunun kenarına askerler iki sıra halinde dizilmişlerdi. Nelson Sütunu'nun kaidesini üç sıra mavi ceketli kuşatmıştı. Doğu yönünde, meydanın girişinde Kraliyet Bahriye Topçuları duruyordu. Pall Mall ile Cockspur Caddesi üçgeninde, Üçüncü George'un heykelinin iki tarafını süvariler takviye etmişti. Batı istikametinde kırmızı ceketli bahriye askerleri vardı; Union Club'dan Whitehall Caddesi'nin başına kadar, koskoca Birinci Kraliyet Muhafızları Alayı'nın parıltılı askerleri yerlerini almıştı - devasa savaş atlarına binmiş bu devasa adamların çelik göğüslükleri, çelik miğferleri, çelik koşum takımları vardı; muhteşem çelik kılıçlarım, erk sahipleri adına çekmeye hazırdılar. Ayrıca insan kalabalığı boyunca Londra polisi uzun hatlar oluşturmuştu; yedek kuvvetler de kenarda bekliyordu - gerektiğinde kaslarını ve silahlarını kullanmaya hazır, uzun boylu, besili adamlardı bunlar da.

Yalnız Trafalgar Meydanı'nda değil, yürüyüş hattı boyunca her yerde böyleydi - güç, lüzumsuz bir güç. Bir sürü adam; muhteşem, seçme adamlar; hayattaki yegâne işlevleri itaat etmek, körlemesine öldürmek, yakıp yıkmak olan insanlar. Onların iyi beslenmeleri, iyi giyinmeleri, iyi silahlanmaları ve gemilerle dünyanın öteki ucuna gönderilmeleri için, Londra'nın Doğu Yakası ve tüm İngiltere'nin "Doğu Yakası" ölesiye çalışıyor, çürüyüp ölüyor.

Bir Çin atasözü der ki, bir adam tembelce yaşarsa bir diğeri açlıktan ölürmüş. Montesquieu de şöyle demiş: "Çok sayıda insanın bir tek kişiye elbise dikmek için çalışması yüzünden, bunca insan elbisesiz kalıyor." Bir taraftaki durumu, diğer tarafa bakarak açıklayabiliriz. Doğu Yakası'nın aç

ve çelimsiz işçisini (ki ailesiyle beraber tek odalı bir delikte yaşamakta ve aynı delikte başka aç ve çelimsiz işçilere de yer kiralamaktadır), Batı Yakası'ndaki gürbüz Kraliyet Muhafızlarına bakmadan ve bunlardan birinin diğerini besleyip giydirmek zorunda olduğunu bilmeden anlayamayız.

Westminister Manastırı'nda insanlar krallarına kavuşurken, bense Trafalgar Meydanı'nda Kraliyet Muhafızlarıyla polisler arasında sıkışmış vaziyette, İsrail halkının ilk kez bir krala kavuştuğu zamanları düşünüyordum. Hikâye nasıldır, bilirsiniz.[4*] Memleketin büyükleri Samuel'e gidip dediler ki: "Öteki uluslarda olduğu gibi, bizi yönetecek bir kral ata."

> Rab Samuel'e şöyle dedi: Şimdi onları dinle. Ancak onları açıkça uyar ve kendilerine krallık yapacak kişinin onları nasıl yöneteceğini söyle.
>
> Samuel kendisinden kral isteyen halka Rabbin bütün söylediklerini bildirdi:
>
> Size krallık yapacak kişinin yönetimi şöyle olacak: Oğullarınızı alıp savaş arabalarında ve atlı birliklerinde görevlendirecek. Onun savaş arabalarının önünde koşacaklar.
>
> Bazılarını biner, bazılarını ellişer kişilik birliklere komutan atayacak. Kimisini toprağını sürüp ekinini biçmek, kimisini de silahların ve savaş arabalarının donatımını yapmak için görevlendirecek.
>
> Kızlarınızı ıtriyatçı, aşçı, fırıncı olmak üzere alacak.
>
> Seçkin tarlalarınızı, bağlarınızı, zeytinliklerinizi alıp hizmetkârlarına verecek.
>
> Kadın erkek kölelerinizi, en iyi erkeklerinizi, eşeklerinizi alıp kendi işinde çalıştıracak. Sürülerinizin de ondalığını alacak. Sizler ise onun köleleri olacaksınız.
>
> Bunlar gerçekleştiğinde, seçtiğiniz kral yüzünden feryat edeceksiniz. Ama Rab o gün size karşılık vermeyecek.
>
> Bütün bu söylenenler olduktan sonra gerçekten de halk Samuel'e gelip "Yok olmayalım diye, biz kulların için Tanrın Rabb'e yakar," dediler, "Çünkü bütün günahlarımıza kendimize bir kral istemek kötülüğünü de ekledik."[5*]

Şaul, Davut ve Süleyman'ın ardından gelen Revaham, halka sert bir

dille şunları söyledi: "Babam size ağır bir boyunduruk yüklediyse, ben boyunduruğunuzu daha da ağırlaştıracağım. Babam sizi kırbaçla yola getirdiyse, ben sizi akreplerle yola getireceğim."[6*]

Günümüze gelirsek, şimdi beş yüz bin mirasyedi asilzade, İngiltere'nin beşte birine sahip. Bunlar, Kral'ın hizmetindeki subaylarla memurlar ve diğer erk sahipleriyle birlikte, yıllık olarak 1.850.000.000 dolar ya da 370.000.000 sterlin gibi bir parayı israfkârca harcama lüksüne sahipler. Bu, ülkedeki tüm çalışanlar tarafından yaratılan servetin yüzde otuz ikisidir.

Harika altın elbiselere bürünmüş Kral, manastırda trompet sesleri ve gürültülü bir müzik eşliğinde, rahiplerin, lordların ve yöneticilerin parıltılı kalabalığının ortasında, hükümdarlığının nişanlarıyla donatılmaktaydı. Topuklarına mahmuzlarını Lord Great Chamberlain taktı, Canterbury Başpiskoposu da ona mor bir kın içinde kraliyet kılıcını takdim ederek şöyle dedi:

> "Tanrı'nın sunağından alınıp piskoposlar ve Tanrı'nın hizmetkârları tarafından size getirilen bu kraliyet kılıcını alınız, aslında kıymetsiz olsa da."

Ardından kılıcı kuşanan kral, Başpiskopos'un uyarılarını dinledi:

> "Bu kılıçla adaleti sağlayın, haksızlıkları durdurun, Tanrı'nın Kutsal Kilisesi'ni koruyun, dulları ve yetimleri savunun, bozulmaya başlamış şeyleri onarın, onardıklarınızı muhafaza edin, yanlış davrananları cezalandırıp ıslah edin, doğru davranışları destekleyin."

Fakat dinleyin! Whitehall'dan tezahürat sesleri yükseliyor; kalabalık dalgalanıyor, iki sıra halinde dizilmiş askerler hazırola geçiyor, fantastik ortaçağ kıyafetlerine bürünmüş kraliyet kayıkçıları görüş alanına giriyor, zira tüm dünya bir sirk gösterisine dönmüş. Sonra hanımefendilerle, beyefendilerle dolu bir kraliyet arabası; muhteşem şekilde süslenmiş yüzü pudralı uşaklar, arabacılar. Başka arabalar, lordlar, mabeyinciler, vikontlar, bir sürü hizmetçi. Ardından savaşçılar, gerçekten krallara layık

refakatçiler, tenleri bronzlaşıp yıpranmış generaller, dünyanın öteki ucundan Londra'ya gelmiş gönüllü subaylar, milis ve düzenli ordu subayları; Spens ve Plumer, Ookiep'i kurtaran Broadwood ve Cooper, Dargai'den Mathias, Vlakfontein'den Dixon; Çin'den General Gaselee ve Amiral Seymour; Hartum'dan Kitchener; Hindistan'dan Roberts ve tüm dünyadan askerler[7*] - İngiltere'nin savaş adamları, yıkım ustaları, ölüm mühendisleri! İmalathanelerin ve fakir mahallelerin halkından farklı, tamamen başka bir insan ırkı.

Ama geliyorlar işte, sahip oldukları gücün olanca debdebesi ve katiyeti içinde; bu çelikten adamlar, savaş lordları, dünyayı parmağında oynatan adamlar geliyor da geliyorlar. Soylular ve avam, prensler ve mihraceler, süslü tören birlikleri geçiyor palas pandıras. İşte sömürge vatandaşları; kıvrak, atılgan adamlar. İşte tüm dünyadan gelen askerler: Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda'dan; Bermuda, Borneo, Fiji ve Gana'dan; Rodezya, Cape Colony, Natal, Sierra Leone, Gambiya, Nijerya ve Uganda'dan; Seylan, Kıbrıs, Hong-Kong, Jamaika ve Wei-Hai-Wei'den; Lagos, Malta, St. Lucia, Singapur ve Trinidad'dan. İşte Hindistan'ın zaptedilmiş yerlerinden gelenler; al urbaları içinde esmer atlılar, kılıç ustaları, öfkeli barbarlar; Sihler, Rajputlar, Burmalılar, her kasttan, her bölgeden insanlar.

Şimdi de Atlı Muhafızlar, krem rengi güzel midilliler, altın rengi tören giysileri; ortalık tezahüratlarla inliyor, bando büyük bir gürültüyle çalıyor -"Kral! Kral! Tanrı Kral'ı korusun!" Herkes deliye dönmüş durumda. Bu etki bana da bulaşıyor, kendimi unutuyorum - ben de "Kral! Kral! Tanrı Kral'ı korusun!" diye haykırmak istiyorum. Çevremdeki yırtık pırtık giysili adamlar, gözlerinde yaşlarla, mest olmuş halde şapkalarını havaya atıp bağırıyorlar: "Çok yaşa! Çok yaşa! Çok yaşa!" işte orada; harikulade altın arabasının içinde; başında kraliyet tacı ışıldıyor, yanında beyazlar giyinmiş kadının da başı taçlı.

Telaşla kendimi yoklayıp, bütün bunların gerçek ve akla uygun olduğuna, masallar diyarından bir görüntü olmadığına kendimi inandırmaya çalışıyorum. Lakin başaramıyorum, iyi ki de başaramadım,

diyorum. Bu debdebenin, abesliğin, gösterinin, bu ne idüğü belirsiz maskaralığın maddeye hükmeden, yıldızların sırrını çözmüş, aklı başında ve makul insanların eseri olmadığına, aslında masallar diyarından geldiğine inanmayı tercih ediyorum.

Prensler ve genç prensler, dükler, düşesler, kraliyet trenindeki tüm taçlı zevat hızla geçip gidiyor; yine savaşçılar, uşaklar, zapt edilmiş ülkelerin insanları; derken geçit alayı sona eriyor. Kalabalıkla birlikte meydandan çıkıp dolambaçlı dar sokaklara sapıyorum; meyhaneler sarhoşlarla dolmuş; erkekler, kadınlar, çocuklar koskoca bir sefahat âlemine gömülmüş. Her yandan, taç giyme törenine dair gözde şarkı yükseliyor:

Ah, taç giyme gününde, taç giyme gününde,
Cümbüş edip eğlenecek, bağıracağız "yaşa!" diye.
Gönlümüz şen olacak hep şarap, viski içe içe,
Şen olacağız hep birlikte, biz taç giyme gününde.

Yağmur yağıyor. Sokak boyunca destek kuvvetler, kimi türbanlı kimi fesli kara Afrikalılar ve sarı Asyalılar geliyor. Çıplak ayaklı hamallar başlarının üzerinde makineli tüfeklerle, toplarla çamurlu kaldırımda hızlı bir ritimle yürürken, ayakları fışır fışır sesler çıkarıyor. Meyhaneler sihirli bir şekilde boşalıyor; sadakatli esmer tenlileri neşelendiren İngiliz kardeşleri, ardından hemen cümbüşlerine geri dönüyor.

Green Park'ta bir bankta oturan yaşlı adama, "Geçit töreni nasıldı, arkadaş?" diye soruyorum.

"Nasıl mıydı? Bana sorarsan, tüm aynasızlar uzaktayken biraz uyumak için iyi bir fırsattı. Ben de elli adamla birlikte şu köşeye uzandım. Ama uyuyamadım. Hayatım boyunca çalışıp çabaladıktan sonra şimdi başımı sokacak bir yerim yok, diye düşünüp durdum. Müziği, bağırışları, topları duydukça anarşist olup Lord Chamberlain'in beynini patlatasım geldi."

Neden Lord Chamberlain, pek bilemedim; fakat madem adamın duyguları böyleydi, tartışmanın anlamı yoktu.

Gece çökünce, şehir ışık parıltılarıyla doldu. Her noktada yeşil,

kehribar, lal ışıklar göz çarpıyordu ve her tarafta kocaman kristal harflerle yazılmış, arkasında gaz alevleri yanan “E. R.” yazılan vardı. Sokaklardaki kalabalık yüz binleri buldu; polisin taşkınlıkları katı şekilde engellemesine rağmen sarhoşlardan, kavga-gürültüden geçilmiyordu. Rahatlamanın, heyecanın etkisiyle delirmişe benzeyen işçiler sokaklara akmış dans ediyorlar, kadın-erkek, genç-yaşlı kol kola girip uzun sıralar oluşturuyorlar, “Belki çılgınım, ama seni seviyorum”, “Dolly Gray” ve “Arıyla Hanımeliyle” şarkılarını söylüyorlardı - bu son şarkı ağızlarında şöyle bir şeydi:

Ben arıyım sen de benim hanımelim,
Şu al dudaklardan balını içebilseydim.[8*]

Thames Rıhtımı’nda bir banka oturdum, ışıklı suya baktım. Neredeyse geceyarısıydı; önümden daha hali vakti yerinde şenlikçiler geçiyor, bunlar tekin olmayan sokaklardan sakınarak evlerine dönüyorlardı. Yanımdaki bankta paçavralar içinde iki mahluk, bir erkekle kadın, oturdukları yerde sallanarak uyuyorlardı. Kadın kollarını göğsünün üzerinde sıkı sıkı kavuşturmuştu; gövdesi kıpır kıpırdı - önce dengesini kaybedip kaldırıma düşecekmişçesine öne doğru kaykılıyor, sonra başı adamın omzuna yaslanıncaya değin sola, ardından sağa doğru eğiliyor, bu gerilimden duyduğu acıyla uyanıp dik konuma geçiyordu. Yine evvela öne, sonra sağa-sola yatmaya başlayınca, nihayet gövdesinin gerilimi onu uyandırdı.

Çocuklar ve delikanlılar, ikide bir bankın arkasına geçip ani ve şeytani çığlıklar atıyorlardı. Bu çığlıklar her defasında kadınla adamın uykularından uyanmasına sebep oluyordu. Karşılarındakiler, onların şaşkın yüzlerine bakıp kahkahalar patlatarak yürüyüp gidiyorlardı.

En çarpıcı şey, insanların tümünün sergilediği merhametsizlikti. Halka açık bir yerde yatan zavallı, sefil insanlar kolayca taciz edilebilirler ve zararsızdırlar. Ben bankta otururken oradan elli bin insan geçmiş olmalı. Bir tanesi bile, kralın taç giyme günü gibi sevinçli bir günde, kalbi sızlayıp da kadına şöyle demedi: “Al sana üç kuruş para; git yatacak bir yer bul.” Ama kadınlar, bilhassa genç kadınlar, sallanıp duran

kadıncağıza bakıp alaycı hareketler yapıyor, yanındakiler de her defasında kahkahalarla gülüyordu.

İngiliz ağzıyla söylersek, "zalimce"ydi bu; Amerikalıların kullandığı terim bu duruma daha uygun düşer - "haince"ydi. İtiraf edeyim, önümden akıp giden bu kalabalığa öfkelenmeye ve Londra'daki dört yetişkinden birinin kamu hayır kuruluşlarında, düşkünlerevinde, klinikte ya da akıl hastanesinde ölmeye yazgılı olduğunu ortaya koyan istatistiklerden bir tür memnuniyet duymaya başladım.

Adamla konuştum. Elli dört yaşında, yıpranmış bir rıhtım işçisiydi. Emeğe çok talep olmasına rağmen ancak arada bir iş bulabiliyormuş, çünkü daha genç ve güçlü adamlar tercih edilmekteymiş. Birkaç günlük iş bulabilmek ve ucuz bir pansiyonda yatabilmek umuduyla, bir haftadır rıhtımdaki banklardaymış. Ömrünce Londra'da yaşamış, sadece 1878'de Hindistan'a gidip beş yıl boyunca orada askerlik yapmış.

Yemek yerdi tabii, kız da yerdi elbet. Böyle günler az bulunuyordu; aynasızların çok işi vardı ama yoksullar biraz uyuyabiliyorlardı. Kızı da uyandırdım. Kadını daha doğrusu; "Yirmi sekiz yaşındayım beyim," demişti çünkü. Bir kafeye yöneldik.

Adam harikulade ışıklandırılmış bir binayı bakıp "Bu ışıkları yerleştirmek için amma çalışmışlar," dedi. Varlığının esası buydu. Hayatı boyunca çalışmıştı; evreni de kendi ruhunu da, ancak iş, çalışma üzerinden yorumlayabiliyordu. "Taç giyme törenlerinin iyi bir tarafı var," diye devam etti. "İnsanlara iş sağlıyor."

"Ama senin miden boş," dedim.

"Evet," diye yanıtladı. "Denedim, ama şansım yoktu. Yaştan kaybediyorum. Sen ne iş yaparsın? Denizcisin değil mi? Giysilerinden anladım."

"Biliyorum ne olduğunu," dedi kadın, "İtalyansın."

"Hayır, değil," diye bağırdı adam coşkuyla. "O bir Amerikalı, biliyorum bunu."

Strand Caddesi'nden geçtiğimiz sırada kadın, "Vay anasını, şuraya bak," diye haykırdı. Gürültücü bir güruh dans ederek ilerliyor, erkekler

böğürerek, kızlar gırtlaklarını yırtarak şarkı söylüyorlardı:

Ah, taç giyme gününde, taç giyme gününde,
Cümbüş edip eğlenecek, bağıracağız "yaşa!" diye.
Gönlümüz şen olacak hep şarap, viski içe içe,
Şen olacağız hep birlikte, biz taç giyme gününde.

Kafede oturduğumuz sırada "Amma pislenmişim yahu," dedi kadın, gözlerinin kenarından uykuyu ve kiri silerek. "Ne güzel şeyler izledim bugün. Yalnız başıma tadı çıkmadı gerçi ya. Düşesler, leydiler; güzel, bembeyaz giysiler. Aman ne güzeldiler, ne güzel."

Bir soruya cevaben, "İrlandalıyım," dedi. "Adım Eyethorne."

"Ne?" dedim.

"Eyethorne, beyim. Eyethorne."

"Şunu harf harf söyle bakayım."

"H-a-y-t-h-o-r-n-e, Eyethorne.'

"Ha," dedim, "Hem İrlandalısın hem Doğu Yakası'ndan."

"Evet, beyim. Londra doğumluyum."

Babası bir kazaya kurban gidip ölene kadar evinde mutlu yaşamış. Babası öldükten sonraysa bu dünyada yapayalnız kalmış. Erkek kardeşlerinden biri ordudaymış; diğer kardeşiyse haftada yirmi şilin kazandığı, bu parayla karısını ve sekiz çocuğunu geçindirdiği, düzenli bir işi de olmadığı için ona yardımcı olacak durumda değilmiş. Londra'dan hayatında bir kez çıkmış, otuz kilometre ötedeki Essex'te bir yere gitmiş, orada üç hafta boyunca elma toplamış: "Döndüğümde güneşten kapkara olmuştum. İnanamazsın nasıl yandığıma."

Son olarak bir kafede, beş şilin haftalık ve yemek karşılığında sabahın yedisinden gecenin on birine dek çalışıyormuş. Sonra hasta düşmüş, hastaneden çıktığı günden beri yapacak hiçbir şey bulamıyormuş. Kendini pek iyi hissetmiyormuş; iki gecedir de sokaklardaymış.

Bu adamla kadın, aralarına muazzam miktarda yiyecek istiflediler. Ben ilk siparişlerini önce iki, sonra da üç katına çıkarıncaya kadar da hiçbir rahatlama emaresi göstermediler.

Kadın bir ara uzanıp ceketimin ve gömleğimin dokusunu tetkik etti; Amerikalıların ne kadar iyi elbiseler giydiğinden dem vurdu. Yırtıp pırtık giysilerim için! Ama onlara daha yakından bakıp üzerlerindeki elbiseleri inceleyince, kendimi hayli güzel giyimli ve saygın hissetmeye başladım.

"En sonunda ne yapmayı umuyorsunuz?" diye sordum. "Malum, her gün yaşlanıyorsunuz."

"Düşkünlerevi," dedi adam.

"Allah belamı versin gidersem," diye bağırdı kadın. "Umarsızım biliyorum, ama sokakta ölürüm daha iyi. Düşkünlerevine falan gitmeyeceğim, teşekkürler, kalsın!" Ortama çöken sessizliğin içinde burnunu çekti.

"Bütün gece sokakta kaldıktan sonra," diye sordum, "sabahleyin nasıl yiyecek buluyorsunuz?"

"Elimizde paramız yoksa, bir peni bulmaya çalışıyoruz," dedi adam. "Sonra bir kafeye gidip bir fincan çay içiyoruz." İtiraz ettim: "İyi de, bu yiyecek değil ki." İkisi de bilmiş bilmiş gülümsediler.

"Çayı ufak yudumlarla içersin," diye devam etti. "Ne kadar uzun sürerse o kadar iyi. Gözünü açık tutarsın. Kalkıp gidenler geriye bir şeyler bırakabilir."

"Bazıları tabaklarında neler bırakıyor, şaşarsın," diye araya girdi kadın.

"Önemli olan," dedi adam, işin püf noktasını açıklayarak, "elinde her zaman bir peni bulundurmak."

Ayrıldığımız sırada, bayan Haythorne yan masalardaki birkaç kırıntıyı toplayıp giydiği paçavraların bir yerine atıverdi.

"Ziyan etmek olmaz, değil mi?" dedi. Rıhtım işçisi başıyla onaylayıp, o da birkaç kırıntıyı elbisesine tıkıştırdı.

Sabahın üçünde Rıhtım'a doğru yürüdüm. Evsizler için bir şenlik gecesiydi bu, çünkü polisler başka yerdeydi. Tüm bankları uyuyanlar işgal etmişti. Kadınların sayısı erkeklerinki kadar vardı ve gerek erkeklerin gerekse kadınların çoğu yaşlıydı. Arada bir çocuklar gördüğüm de oluyordu. Bankların birinde bir aile gözüme takıldı. Adam kollarında bebeğiyle uyuyordu, uykudaki karısı başını onun omzuna dayamıştı;

kadının kucağında da uyuyan bir çocuğun başı vardı. Adamın gözleri açıktı. Suya bakarak düşünüyordu ki, aile sahibi evsiz bir adam için bu hayra alamet değildi. Ne düşündüğünü tahmin etmeye çalışmak hoş olmaz; ama şunu biliyorum, tüm Londra da biliyor: İşsizlerin eşlerini ve çocuklarını öldürmesi, az görülen bir şey değildir.

Sabahın erken saatlerinde, Kutsal Kitap'ta bahsedilen 2700 yıllık ıstırapları hatırlamaksızın, Thames Rıhtımı boyunca Parlamento Binası'nın ve Kleopatra Dikilitaşı'nın önünden geçip Waterloo Köprüsü'ne varmak mümkün değildir:

> İnsanlar sınır taşlarını kaldırıyor, çaldıkları sürüleri otlatıyorlar.
> Öksüzlerin eşeğini kovuyor, dul kadının öküzünü rehin alıyorlar.
> Yoksulları yoldan saptırıyor, ülkenin düşkünlerini gizlenmeye zorluyorlar.
> Bakın, yoksullar çöldeki yaban eşekleri gibi yiyecek bulmak için erkenden işe çıkıyorlar; çocuklarına yiyeceği kırlar sağlıyor.
> Yemlerini tarlalardan topluyor, kötülerin bağındaki artıkları eşeliyorlar.
> Geceyi giysisiz, çıplak geçiriyorlar; örtünecek şeyleri yok soğukta.
> Dağlara yağan sağanaktan ıslanıyor, sığınakları olmadığı için kayalara sarılıyorlar.
> Öksüz memeden uzaklaştırılıyor, düşkünün bebeği rehin alınıyor.
> Giysisiz, çıplak dolaşıyor, aç karnına demet taşıyorlar -Eyüp 24. 2-10.

2.700 yıl geçmiş! Bugün Hıristiyan medeniyetinin tam merkezinde, Yedinci Edward'ın kral olduğu ülkede bu söylenenler tamamıyla doğru ve geçerli.

1* (Lat.) Yaşasın Kral Edward! - ç.n.

2* London, Kral Yedinci Edward'ın taç giyme törenini izlemişti. Edward, dul annesi Kraliçe Victoria'nın altmış yıl süren uzun iktidar döneminden sonra, taç giyen ilk hükümdardı - ç.n.

3* Londra'daki bir müzikhol; kızların açık saçık kostümlerle "bale" yaptığı bir yerdi - ç.n.

4* İncil'den; Samuel 8:5-18 - ç.n.

5* Samuel 12-19 - ç.n.

6* Krallar 12-11-ç.n.

7* Burada ismi geçen subaylar: Tümgeneral James Spens (1853-1934), Güney Afrika'da görev yapmıştı; Vikont Plumer (1857-1934), Boer Savaşı'nda Mata- bele Alayı'nı kumanda etmişti; Korgeneral Robert Broadwood (1862-1917), Mısır ve Güney Afrika'da görev yapmıştı; Orgeneral Charles Duncan Cooper (1846-1929); Albay Henry Malthias (1850-1914), Hindistan'daki Dargai Savaşı'nda Gordon Highlanders Alayı'nı kumanda etmişti; Tuğgeneral Sir Henry Grey Dickson (1850-1933), 1899-1900 arasında Güney Afrika'da başkumandandı; General Sir Alfred Gaselee (1844-1918), Hindistan'daki çeşitli savaşlara katılmıştı; Amiral Sir Edward Seymour (1840-1929), Çin'de görev yapmıştı; Earl Kitchener (1850-1916), 1986'da Sudan'daki Hartum'u yeniden zaptetmişti ve Lord Roberts (1832-1914), 1885 ile 1893 arasında Hindistan'daki kuvvetlerin başkumandanıydı - ç.n.

8* Özgün metinde, Doğu Yakası ağzıyla gülünç şekilde bozulmuştur - ç.n.

13. RIHTIM İŞÇİSİ DAN CULLEN

Dün Leman Caddesi yakınlarında yer alan "Belediye Konutları"ndaki bir odaya girdim. Gözümün önünde kasvetli bir gelecek belirdi; ölünceye kadar böyle bir odada yaşamak zorunda kalsam, hemen gidip Thames Nehri'ne atlayarak bu kiracılığı kısa keserdim, diye düşündüm.

Oda falan değildi bu. Lisana saygı gereği, nasıl bir kulübeye köşk diyemezsek, buna da oda diyemezdik. Burası bir delik, bir indi. Eni iki, boyu iki buçuk metreydi ve tavan, kışladaki bir İngiliz askerinin gereksindiği hava boşluğunu bile bırakmayacak denli alçaktı. Üzerine yırtık pırtık bir örtü serilmiş saçma sapan bir kanepe, odanın neredeyse yarısını işgal ediyordu. Köhne bir masa, bir sandalye ve birkaç kutu da konunca, odada sağdan sola dönecek yer kalmamış gibiydi. Buradaki her şey beş dolara satın alınabilirdi. Zemin çıplaktı, beyaz duvarlarla tavan resmen kan lekeleriyle kaplanmıştı. Her bir leke şiddetli bir ölümü temsil ediyordu, zira mekân haşerelerle doluydu; hiç kimsenin tek başına mücadele edemeyeceği bir bela.

Bu delikte ikamet eden Dan Cullen adındaki rıhtım işçisi, şimdi hastanede ölüm döşeğindeydi. Yine de nasıl bir insan olduğunun ipuçlarını verecek şekilde, kişiliğini bu sefil ortama yansıtmıştı. Duvarlarda Garibaldi, Engels, Dan Burns ve diğer işçi liderlerinin ucuz resimleri vardı; masada Walter Besant'ın romanlarından biri duruyordu. Söylediklerine bakılırsa Shakespeare'i bilir; tarih, sosyoloji ve iktisat okurmuş. Kendi kendini eğitmiş.

Masada, harika bir dağınıklığın ortasında duran kâğıtta şöyle

yazıyordu: *Bay Cullen lütfen size ödünç verdiğim beyaz sürahiyle tirbuşonu geri getirin* - bunlar Cullen'a hastalığının başlangıç evrelerinde ödünç verilen, sonra ölüp gideceği zannıyla geri istenen eşyalardı. Uçurum mahluklarının nazarında büyük bir beyaz sürahi, bir tirbuşon o kadar kıymetlidir ki, bunlar için başka bir mahlukun huzur içinde ölmesini engellemeye çekinmezler. Dan Cullen'ın kurtulmaya çalıştığı menfurluk, onu son anma kadar tırmalayıp durmaya devam etmiş olmalı.

Dan Cullen'ın hikâyesi küçük, kısa bir hikâye; ama satır aralarında okunacak çok şey var. Alt tabaka bir ailede, kastların birbirinden kesin çizgilerle ayrıldığı bir şehirde ve ülkede doğmuş. Hayatı boyunca ağır iş yapmış. Kitap okuduğu, kitaplardaki ruhun ateşine kapıldığı ve "bir avukat gibi mektup yazabildiği" için, arkadaşları onu kendileri adına beyniyle çalışmak üzere seçmişler. Meyve taşıyıcılarının lideri olmuş, Londra Sendikalar Konseyi'nde rıhtım işçilerini temsil etmiş, işçi gazetelerinde sert makaleler yazmış.

İktisadi anlamda onun efendileri olsalar da, onun yaşam kaynaklarını denetleseler de başka adamlara yaltaklanmamış, düşüncesini serbestçe dile getirmiş ve cesurca mücadele etmiş. "Büyük Rıhtım Grevi"nde[1*] önderlik yapma suçunu işlemiş. İşte bu, Dan Cullen'ın sonu olmuş. Artık damgalı bir adammış ve her gün, on yıl veya daha fazla süreyle, ona bu yaptığı "ödetilmiş".

Rıhtım işçisinin bir düzeni yoktur. Bazen iş bulur, bazen bulamaz; eldeki malların miktarına göre, çalışır ya da çalışamaz. Dan Cullen ayrımcılığa maruz kalmış. Tam anlamıyla dışlanmamakla birlikte (bu sorun yaratabilirdi ve kesinlikle daha insaflı bir tutum olurdu), ustabaşı tarafından haftada en fazla iki ya da üç gün çalıştırılıyormuş. Buna adamı "disipline sokmak" ya da "eğitmek" denir. Manası aç kalmaktır. Daha kibar ifadesi yoktur. On yılın sonunda Cullen umudunu kaybetmiş. Umudu kalmayan bir adam yaşayamaz.

Cullen bu korkunç deliğe taşınmış; içinde bulunduğu umarsızlık burayı daha da korkunç kılıyormuş. Hısım akrabası olmayan, hayata küsmüş, kötümser, yalnız bir ihtiyarmış artık. Garibaldi, Engels ve Dan

Burns kan lekeli duvarlardan kendisini izlerken, haşerelerle savaşıp duruyormuş. Bu kalabalık belediye evlerinde hiç kimse onu görmeye gelmemiş (oturanların hiçbiriyle ahbaplığı yokmuş); çürümeye terk edilmiş.

Fakat Doğu Yakası'nın uzak bir yerinden, bir ayakkabı tamircisiyle oğlu gelmiş; Cullen'ın son arkadaşları onlarmış. Odasını temizlemişler, ona evlerinden çarşaf getirmişler, kirden simsiyah olan çarşafları değiştirmişler. Queen's Bounty hemşirelerinden birini getirmişler ona.

Hemşire onun yüzünü yıkamış, onunla konuşmuş. Cullen hemşirenin soyadını öğreninceye dek, ilgi çekiciymiş sohbetleri. Evet, demiş kadın masumca, soyadım Blank. Sir George Blank de benim ağabeyim. Sir George Blank, ha? diye gürlemiş ölüm döşeğindeki ihtiyar Cullen. Sir George Blank, Cardiff teki rıhtımda avukatlık yapan, Cardiff Rıhtım İşçileri Sendikası'nın dağılmasında herkesten fazla pay sahibi olan ve bunun karşılığında şövalyelikle ödüllendirilen adam mı yani? Sen de onun kız kardeşisin öyle mi? Bunun üzerine Dan Cullen kanepede oturup kadına ve tüm sülalesine lanet okumuş. Kadın kaçıp gitmiş, bir daha da dönmemiş; yoksulların kadir bilmezliği ona çok dokunmuş.

Dan Cullen'ın ayakları su toplayıp şişmiş. Bütün gün (su vücuduna yayılmasın diye) yatakta oturuyormuş; çıplak zemine basarak, bacaklarının üstünde ince bir battaniye, omuzlarında eski bir ceketle. Bir misyoner dört peni ederinde terlikler getirmiş ona (bu terlikleri gördüm); Dan Cullen'ın ruhu için elli tane falan dua okumaya yeltenmiş. Ama Dan Cullen, ruhunun rahat bırakılmasını isteyen adamlardanmış. Şu ya da bu kişinin, dört penilik terlikler getirdi diye ruhuna bulaşmasına izin verecek değilmiş. Pencereyi açmasını rica etmiş misyonerden; terlikleri dışarı atacakmış çünkü. Misyoner çekip gitmiş, bir daha dönmemiş; yoksulların kadir bilmezliği aynı şekilde ona da çok dokunmuş.

Pek el üstünde tutulmasa da eski zamanların cesur bir kahramanı olan ayakkabı tamircisi, Dan Cullen'ın otuz sene boyunca iş çıktıkça hizmet verdiği büyük meyve simsarlarının bürosuna gitmiş. Bunların sisteminde, neredeyse her şey geçici işçilere yaptırılırmış. Ayakkabı

tamircisi, Cullen'ın umutsuz halini anlatmış onlara; yaşlı, yıkık, umarsız, beş parasız olarak öldüğünden bahsetmiş ve onun için bir şeyler yapmalarını istemiş.

Defterlere bakma gereği duymaksızın Cullen'ı hemen anımsayan müdür "Ah," demiş, "biliyorsunuz, kural olarak asla geçici işçilere yardım etmeyiz; yapabileceğimiz hiçbir şey yok."

Hiçbir şey yapmamışlar gerçekten. Dan Cullen'ın hastaneye kabul edilmesi için bir mektup bile yazmamışlar. Londra'da hastaneye yatmak kolay değildir. Hampstead'de doktorlara görünebilse dahi hastaneye girebilmesi için en az dört ay geçecekmiş; önünde çok sayıda bekleyen varmış. Nihayet ayakkabı tamircisi onu Whitechapel Reviri'ne yatırabilmiş, sık sık da ziyaretine gitmiş. Görmüş ki Dan Cullen, umutsuz durumda olduğu için onu bertaraf etmeye çalıştıkları kanısındaymış. On yıl boyunca sürekli "disipline sokulmuş" ve "eğitilmiş" yaşlı ve yıkık bir adamın bu sonucu varmasını haklı ve mantıklı bulmak gerek. Doktorlar Bright hastalığı tedavisine başlayıp, böbreklerindeki yağı temizlemek için onu terlettiklerinde, Dan Cullen terlemenin ölüm sürecini hızlandırdığını savunmuş; böbrekleri harap eden Bright hastalığı tedavi edilirken temizlenecek yağ falan olmazmış, doktorun yalan söylediği aşikârmış. Bu sözlere hiddetlenen doktor, dokuz gün boyunca onun yanına uğramamış.

Sonra yatağını, ayakları ve bacakları yukarı kalkacak şekilde eğmişler. Vücudu hemen su toplamaya başlamış; suyu bacaklarından vücuduna doğru akıtıp onu daha çabuk öldürmeye çalıştıkları sonucuna varmış. Hastaneden çıkmayı talep etmiş. Ona merdivenlerde düşüp öleceğini söylemişler, ama Cullen yan ölü vaziyette ayakkabı tamircisinin imalathanesine gitmeyi başarmış. Ben bunları yazarken, Cullen Temperance Hastanesi'nde ölüm döşeğinde. Sağlam dostu olan ayakkabı tamircisi, onu buraya kabul ettirene kadar akla karayı seçmiş.

Zavallı Dan Cullen! Bilgi peşinde koşan Adsız Sansız Bir Jude, gündüzleri bedeniyle çalışıp gecenin geç saatlerinde kitap okuyan; bir hayali olan, amacı uğruna cesurca greve giden bir vatanperver, bir

hürriyet âşığı, korkusuz bir savaşçı ve nihayetinde, yolunu kesen güçleri yenmeye cüssesi yetmeyen, yılgın, kötümser biri; son nefesini bir hastanenin fakirlere ayrılmış koğuşunda, ıstıraplar içinde veriyor - “İrfan sahibi olabilecek ama olamamış kişinin durumu, bir trajedidir bence.”[2*]

1* 1889’da yapılan bu grev, rıhtım işçilerinin zaferiyle sonuçlanmış, güçlü rıhtım işçisi sendikalarının kurulmasına ön ayak olmuştu. Grev, İngiliz işçi sınıfı hareketinde bir dönüm noktası olarak kabul edilir - ç.n.

2* Tarihçi ve eğitmen Thomas Carlyle’dan alıntı - ç.n.

14. ŞERBETÇİOTU TOPLAYANLAR

İşçilerin topraktan kopuşu o kadar ilerledi ki, medeni dünyanın dışındaki tarım bölgeleri, hasadın toplanması için şehirlere muhtaç hale geldi. Toprak olgunlaşmış servetini saçmaya başladığı zaman, topraktan uzaklaştırılmış şehir insanları geri çağrılır oldu. Ama İngiltere'de bu insanlar toprağa döndüklerinde rahat edemiyorlar; taşradaki kardeşleri onlara hâlâ toplumdan dışlanmış serseriler, paryalar gözüyle bakıp, kuşkuyla, burun kıvırarak yaklaşıyor. Hapishanelerde, koğuşlarda veya çalıların altında uyuyor ve Allah bilir nasıl yaşıyorlar.

Sadece Kent'te, şerbetçiotu hasadı için seksen bin kişiye ihtiyaç duyulduğu tahmin ediliyor. Hepsi de çağrıya uyup geliyorlar; aç karınlarının ve içlerinde hâlâ tortusu kalmış macera tutkusunun çağrısı bu. Kenar mahallelerden, kerhanelerden, gettolardan çıkıp geliyorlar ve oralardaki cerahatte hiç azalma olmuyor. Taşrayı gulyabaniler gibi sarıyorlar; taşra onları istemiyor. Buraya yakışmıyorlar. Güdük, şekil siz bedenleriyle araba yollarında, yan yollarda dolaşırlarken, yeraltından çıkmış iğrenç yaratıklara benziyorlar. Burada olmaları, mevcudiyetleri, pırıl pırıl güneşe, yeşil ve canlı şeylere hakaret niteliğinde. Temiz, dimdik gövdeli ağaçlar ayıplıyor onları; kara kuru, yamuk yumuk halleri ve bozulmuşlukları, doğanın tatlılığını, saflığını kirleten bir balçık gibi.

Bu resim abartılı mı? Kişiye göre değişir. Hayatı hisselere, kuponlara göre bakıp değerlendiren biri için abartılıdır şüphesiz. Fakat hayatı insanlık açısından değerlendiren biri için abartılı olamaz. Batı Yakası'ndaki sarayında yaşayıp Londra'nın altın tiyatrolarındaki tensel hazların tadına

varan, küçük lordlar ve prenslerle düşüp kalkan, kral tarafından asalet ünvanı bahşedilen bira yapımcısının durumu, kalabalıkların böyle hayvanca bir perişanlık içinde bulunmasının telafisi olamaz. Eski zamanlarda sarışın canavarlar, -Allah korusun!- kendilerini ispat etmek için, savaş arabalarıyla dövüşür ve insanların kafasını tepeden çeneye kadar yararlarmış. Neticede, güçlü bir adamı temiz bir kılıç darbesiyle öldürmek, sinsi sanayi ve siyaset oyunlarıyla onu ve sonraki nesilleri hayvana çevirmekten iyidir.

Ama biz şerbetçiotu tarlalarına dönelim. Buralarda da topraktan koparılmıştık, İngiltere'deki tüm tarım ürünlerinde olduğu kadar belirgindir. Bira üretimi sürekli artmakta, şerbetçiotu üretimi ise sürekli düşmektedir. 1895'te 28.865 hektar alana şerbetçiotu ekiliyordu. Bugün, söz konusu alan geçen yıla göre 1.255 hektar azalarak, 19.435 hektar olmuştur.

Bu yıl tarım alanı az olduğu gibi, kötü geçen yaz mevsimi ve rezil yağmurlar da verimi azalttı. Yaşanan talihsizlik şerbetçiotu sahiplerini de, şerbetçiotu toplayanları da kötü etkiledi. Ürün sahipleri ister istemez hayatlarındaki güzel şeylerin daha azıyla, toplayıcılarsa daha az yemekle yetinmek zorunda kaldılar; oysa en iyi zamanlarda bile karınları tam olarak doymazdı. Usandırıcı haftalar boyunca Londra gazetelerinde aşağıdakine benzer manşetler yer aldı:

GEZGİN SERSERİLER PEK BOL, AMA MAHSUL AZ VE OLGUNLAŞMAMIŞ DURUMDA.

Manşetleri, şuna benzer paragraflar izliyordu:

Şerbetçiotu tarlalarının bulunduğu yerlerden sıkıntı verici haberler geliyor. Son iki günde yaşanan patlamalardan sonra yüzlerce insan kente gitti. Tarlalar onlar için hazır hale gelene dek beklemek zorundalar. Dover'da, düşkünlerevindeki aylakların sayısı, geçen yılın aynı dönemine göre üç kat artmış durumda. Diğer şehirlerde de, düşkünlerevinde geçici olarak kalanların sayısındaki büyük artış, sezonun gecikmesinden kaynaklanıyor.

Perişanlıklarına set çekmek için nihayet ürün toplamaya başladıklarında, dehşetli bir fırtına çıkınca, rüzgâr, yağmur ve dolu yüzünden mahsul ve toplayıcılar neredeyse silinip gidiyordu. Şerbetçiotu tomurcukları sıyrılıp toprağa düşmüştü; doludan kaçıp sığınacak yer arayan toplayıcılar yerle yeksan olan kulübelerinde ve çadırlarında neredeyse boğulacaklardı. Fırtına dindiğinde acınası durumdaydılar; serseri halleri eskisinden de fazla göze batıyordu. Çünkü mahsul az olsa bile, olanın da elden gitmesi onların üç kuruş para kazanma şansını ellerinden almıştı. Binlerce insanın, gerisin geriye Londra'ya yürümekten başka çaresi kalmamıştı.

"Çöpçü değiliz biz," dediler, ayak bileklerine kadar şerbetçiotu tomurcuklarıyla kaplanmış zemine sırtlarını dönüp gittiler.

Geride kalanlar, yarısı sıyrılmış sırıkların arasında sızlana sızlana, yedi kilesi bir şilinden ürün topladılar - bu iyi sezonlarda, şerbetçiotu mahsulünün en güzel zamanlarında uygulanan orandı; ama ürün sahipleri kötü sezonlarda da fazlasına güçleri yetmediğinden aynı oranı uygulardı.

Fırtınadan az sonra Teston'la Doğu ve Batı Farleigh'den geçtim, toplayıcıların sızlanışlarını dinledim ve yerde çürüyen mahsulü gördüm. Barham Court'un seralarında otuz bin cam panel, dolu yüzünden kırılmıştı; şeftali, erik, armut, elma, ravent, lahana, pazı ne varsa parçalanmış, dilim dilim olmuştu.

Elbette bütün bunlar ürün sahipleri açısından çok kötüydü, ama ne olursa olsun hiçbiri yiyeceksiz, içeceksiz kalmayacaktı. Yine de gazete sütunlarını onlara dair sevecen yorumlar dolduruyor, uğradıkları maddi zarar asap bozucu derecede ayrıntılı olarak aktarılıyordu. "Bay Herbert L… zararını 8.000 sterlin olarak hesaplıyor;"

"Bu mıntıkadaki tüm arazileri kiralayan ünlü bira üreticisi Bay F… 10.000 sterlin kaybetti;" "Wateringburyli bira üreticisi, Bay Herbert L…'in kardeşi Bay L. De ağır zarara uğradı." Şerbetçiotu toplayıcılarına gelince, onlar hiç hesaba katılmıyordu. Yine de şunu savunacağım: Karnı aç William Buggies, Bayan Buggies ve çocuklarının kaybettiği öğünler,

Bay F…'in kaybettiği 10.000 sterlinden daha büyük bir trajedidir. Üstelik karnı aç William Buggles'ın trajedisini binlerce kişi yaşarken, Bay F…'nin trajedisini beş kişi bile yaşamamıştır.

William Buggies ve benzerlerinin nasıl yaşadığını görmek için, denizci elbiselerimi giyip iş aramaya çıktım. Doğu Londralı genç bir ayakkabı tamircisi olan Bert de, macera yaşamanın cazibesine kapılarak yanımda gelmişti. Tavsiyeme uyup "en kötü paçavralarını" getirmişti; Londra yolundan Maidstone'a çıktığımız sırada, bu kadar kötü giyimli olduğumuz için iş bulamayacağımızdan büyük endişesi vardı.

Onu suçlayamazdım. Bir tavernada mola verdiğimiz zaman mekân sahibi ihtiyatla süzdü bizi; paramızın rengini görene kadar bize iyi davranmadı. Sahil boyunca halk hep kuşkucuydu; arabalarının içinde geçip giden Londralı şenlikçiler, bize bağırıp alay ettiler, aşağılayıcı sözler söylediler. Ama biz daha Maidstone'dan çıkmamışken, arkadaşım ortalama bir şerbetçiotu toplayıcısından daha düzgün giyimli olduğumuzu fark etti. Yolda rastladığımız bazı grupların üstleri başları inanılmaz derecede kötüydü.

Şerbetçiotu selelerinin oluşturduğu uzun hat boyunca yürüdüğümüz esnada, çingene bir kadın arkadaşlarına "Gelgit çekildi," dedi.

"Anladın mı?" diye fısıldadı Bert. "Senin mesleğini tahmin etti."

Anlamıştım. İtiraf edeyim, akıllıca bir mecazdı. Gelgit çekildiğinde tekneler sahilde kalır ve denize açılamaz; haliyle denizciler de kıyıda kalır. Giysilerim ve şerbetçiotu tarlasındaki varlığım, sahilde gemisiz kalmış bir denizci olduğuma delalet ediyordu; sığ sularda sıkışmış bir tekne gibi.

Bert babacan suratlı, çok meşgul biri olan kâhyaya, "Bize göre iş var mı amirim?" diye sordu.

Kararlı bir "hayır" yanıtı geldi, ama Bert yine de adamın yakasından düşmeyip ardı sıra gitmeye başladı. Ben de onu izledim, arazinin her yanını dolaştık. Israrımız kâhyaya çalışma arzusu olarak mı göründü, yoksa bahtsız görüntümüz ve hikâyemizden mi etkilendi, ikimiz de anlayamadık. Fakat sonunda adamın kalbi yumuşadı, bize kullanılmayan bir sele buldu - öğrenebildiğim kadarıyla bu seleyi başka iki adam,

karınlarını doyuracak ücret alamadıkları için bırakıp gitmiş.

Kâhya, “Düzgün davranış isterim, ona göre,” deyip bizi çalışmak üzere kadınların ortasında bıraktı.

Cumartesi günü öğle sonrasıydı ve paydos zamanına az kaldığını biliyorduk. O yüzden işe asılıp, en azından becerebiliyor muyuz görelim istedik. Aslına bakılırsa basit, kadınlara göre bir işti; erkek işi değildi bu. Şerbetçiotlarının arasında, selenin kenarında oturuyorduk. Sırık-çekici* bize muhteşem kokulu dallar uzatıyordu. Bir saat içinde olabildiğince uzmanlaşmıştık. Parmaklar otomatik olarak tomurcuklarla yaprakları ayırt etmeye ve bir kerede beş-altı tomurcuğu sıyırmaya alıştıktan sonra, öğrenecek bir şey kalmıyordu.

Hızlı çalışıyor, kadınlardan geri kalmıyorduk. Bununla birlikte onların seleleri, çevrelerini saran çocuklar sayesinde daha çabuk doluyordu; çocukların her biri iki eliyle, neredeyse bizim kadar hızlı tomurcuk yoluyordu.

Kadınlardan biri, “Çok da temiz yolmayın, kurallara aykırı olur,” diye bizi uyardı. Biz de bunu aklımızda tutup müteşekkir olduk.

Vakit ilerledikçe, bu işten yeterince para kazanılamayacağını anladık; erkeklerin bunu başarması mümkün değildi. Kadınlar erkekler kadar çok tomurcuk toplayabiliyordu, çocuklar da neredeyse kadınların ayarındaydı; demek bir erkeğin bir kadın ve beş-altı çocukla rekabet etmesi imkânsızdı. Çünkü bir kadınla beş-altı çocuk bir ünite kabul ediliyordu; ünite başına ödenecek ücret de onların birleşik kapasitesine göre belirleniyordu.

“Kurt gibi acıktım. Biliyor musun arkadaş,” dedim Bert’e. Hiçbir şey yememiştik.

“Şu tomurcukları bile yiyebilirim vallahi,” diye yanıt verdi.

Dar zamanlarda bize yardım etsinler diye bir sürü çocuk yetiştirmediğimize yandık. Böyle böyle zaman geçirip, komşularımızı aydınlatmak için konuştuk. Sırıkları çekip arada bir selemize birkaç tomurcuk boşaltan genç köylünün hayli sempatisini kazandık; sırığı çekerken kopuveren salkımları toplamak da işinin bir parçasıydı.

Onunla, ne kadar avans alabileceğimizi konuştuk; bize söylediğine

göre ücret her yedi kile için bir şilindi, ama avans olarak her on iki kile için bir şilin alabilirdik. Demek her on iki kilede beş kile alıkonuluyordu - yetiştiricinin rekolte iyi de kötü de olsa (bilhassa rekolte kötüyse) toplayıcıyı işinin başında tutmak için kullandığı bir yöntemdi bu.

Nihayetinde, orada parlak gökyüzünün altında oturmak, altın rengi çiçek tozlarının ellerimize dökülmesi, şerbetçiotlarının burun deliklerimizi yakan keskin rayihası, bir yandan da bu insanların geldiği şatafatlı şehirleri anımsamak hoştu. Zavallı sokak insanları! Zavallı ayaktakımı! Şimdi bile toprağa açlar; sanki kovuldukları toprakları ve açık havada özgürce yaşamayı, şehirlerin kiriyle lekelenmemiş rüzgârları, yağmurları, güneşi özler gibiler. Nasıl ki gemiciyi deniz çağırırsa, onları da toprak çağırıyor; kenara itilmiş, çürüyen bedenlerinin bir yerlerinde, şehirler ortaya çıkmadan önce yaşamış köylü atalarının hatıraları halen canlı. Anlaşılmaz şekilde, anımsamadıkları halde damarlarındaki kanın unutmadığı toprak kokuları, görüntüler ve sesler mutlu ediyor onları.

“Paydos vakti arkadaş,” diye yakındı Bert.

Saat beş olmuş, sırık-çekiciler her şey derlenip toplansın diye işi bırakmıştı; çünkü pazar günü çalışılmıyordu. Bir saat boyunca aylak aylak ölçümcülerin gelmesini bekledik. Günbatımının hemen ardından buzlanan zemin, ayaklarımızı sızlatıyordu. Hemen yanımızdaki selede iki kadınla beş-altı çocuk, dokuz kile toplamışlardı. Demek ölçümcülerin bizim selemizde bulduğu beş kile eşit derecede iyiydi, zira çocukların yaşları dokuzla on dört arasındaydı.

Beş kile! Biz iki adam, üç buçuk saat çalışarak sekiz buçuk peni, yani on yedi sent kazanmıştık. Adam başı dört çeyrek peni! Saatte bir peniden azıcık fazla! Ama toplam ücret içinden sadece beş peniyi avans olarak almamıza izin vardı. Hesapları tutan adam, bozuğu çıkışmayınca bize altı peni verdi. Yalvarıp yakarmak boşunaydı. Kendimizi acındırmaya çalışmak işe yaramazdı. Hakkımız olandan bir peni fazla aldığımızı söyleyip yoluna gitti.

Farz edelim ki gerçekten söylediğimiz kişilerdik - yani yoksul, parasız adamlar; o zaman halimiz şuydu: Gece olmaktaydı, akşam yemeği

yememiştik, öncesinde de bir şey yemişliğimiz yoktu ve elimizdeki bütün para altı peniydi. Üç kere altı penilik yemek yiyecek denli açtım; Bert de öyleydi. Bir şey çok aşikârdı. Altı peniyi harcayınca midelerimizin yüzde 16,3'ü doysa bile, yüzde 83,3'ü yine açlıktan kazınacaktı. Yine parasız kalıp bir çalının dibinde uyuyabilirdik ki bu çok fena değildi; soğuk yüzünden, yediklerimizden aldığımız gücü kaybedecek olsak bile. Ama ertesi gün pazardı ve karnımız yine zil çalsa da çalışamayacaktık. Demek sorunumuz pazar günü üç, pazartesi iki öğün yemeği nereden bulacağımızdı (çünkü pazartesi akşamına kadar yeniden avans alamayacaktık).

Düşkünlerevi koğuşlarında yer olmadığını biliyorduk; ayrıca çiftçilere, köylülere dilenecek olsak, bizi iki haftalığına hapse atmaları işten bile değildi. Ne yapacaktık? Umutsuzluk içinde birbirimize baktık.

Öyle olmadı tabii. Başkaları gibi, hele hele şerbetçiotu toplayıcıları gibi olmadığımıza şükredip Maidstone'a giden yolu tuttuk; ceplerimizde Londra'dan getirdiğimiz paracıklar şıngırdıyordu.

* Şerbetçiotu, tarlalardaki sırıklara sarılarak büyüyen sarmaşık cinsi bir bitkiydi. Sözü edilen kişinin işi, bu sırıkları toplayıcılara doğru çekip eğmekti -ç.n.

15. DENİZLERİN KADINI

Kentin merkezinde, Maidstone'un fakir bölgelerindeki alelade bir sokakta Denizlerin Kadını'nı[1*] bulmayı ummazsınız; ama buldum işte. Penceresinde kiralık odası olduğuna dair bir ibare yoktu; ön odasında yatmama müsaade etmesi için onu ikna etmem gerekti. Akşam olunca yarı yarıya yerin altındaki mutfaklarına inip, onunla ve yaşlı eşi Thomas Mugridge'le konuştum.

Onlarla konuşurken, bu muazzam makine uygarlığının tüm incelikleri, karmaşıklığı silinip gitti. Sanki onun çıplak ruhuna nüfuz etmiştim; Thomas Mugridge ve yaşlı karısı, bu harikulade İngiliz ırkının özüne sahiptiler sanki. Orada Albion'un[2*] oğullarını uzak diyarlara yollayan seyahat tutkusunu buldum; İngilizleri aptalca çekişmelere, akıldışı kavgalara sokan büyük hesapsızlıkları, onları bir imparatorluk kurmaya ve yücelmeye götüren körlemesine azmi, inadı buldum; aynı şekilde anavatandaki nüfusun her zorluğa katlanmasını, seneler boyunca hiç şikâyet etmeden çalışmasını, oğullarım uysalca, dünyanın öteki ucundaki yerleri sömürgeleştirmek üzere savaşa göndermelerini sağlayan büyük, kavranması imkânsız sabrı buldum.

Thomas Mugridge yetmiş bir yaşında, ufarak bir adamdı. Ufarak olduğu için de askere alınmamıştı. Evde kalıp çalışmıştı. İlk hatıraları hep çalışmaya dairdi. Çalışmaktan başka bir şey bilmiyordu. Hayatı boyunca hep çalışmıştı, yetmiş birinde hâlâ çalışıyordu. Sabahın köründe kalkıp tarlalara çıkıyordu; işçi doğmuş, işçi kalmıştı. Bayan Mugridge yetmiş üç

yaşındaydı. Yedi yaşından itibaren hep çalışmıştı; önce erkek çocuklarının, sonra erkeklerin işini yapmıştı. Hâlâ çalışıyor, evi temizliyor, çamaşır yıkıyor, yemek yapıyor, ben geldim diye benim için de yemek pişiriyor ve yatağımı düzeltmediğim için söylenip duruyordu. Altmış yılın sonunda ellerinde hiçbir şey yoktu; istikbal de onlara daha fazla çalışma dışında hiçbir şey vaat etmiyordu. Hallerinden memnundular üstelik. Başka bir şey beklemiyor, arzu etmiyorlardı.

Basit bir hayat sürüyorlardı. Az sayıda gereksinimleri vardı - gün sonunda yere gömülü mutfakta yudumlanan bir bardak bira, hafta boyunca çalışıp durduktan sonra göz gezdirilen bir haftalık gazete, geviş getiren inekleri akla getiren boş, dalgın bir sohbet. Duvara asılı tahta oymadaki ince, meleksi bir kız onlara bakıyor, resmin altında şu yazı yer alıyordu: “Müstakbel Kraliçemiz” Onun yanındaki rengârenk taşbaskıda ise şişman, yaşını başını almış bir hanım resmedilmişti; “Kraliçemiz - 60. Yıl”

Artık dinlenmeye çekilmeleri gerektiğini söylediğimde Bayan Mugridge, “Para kazanabilmek güzel,” dedi.

Çocuklarınız size yardım ediyor mu, diye sorduğumda “Hayır, yardım istemiyoruz,” dedi Thomas Mugridge.

“Annemizle birlikte, kuruyup gidene dek çalışacağız,” diye ekledi; Bayan Mugridge de başını sallayarak onu canıgönülden destekledi.

On beş çocuk doğurmuş Bayan Mugridge. Kimi evden ayrılmış, kimi ölmüş. Sadece “bebekleri” Maidstone’da yaşıyormuş; yirmi yedi yaşındaymış. Çocuklar evlenince, tıpkı kendi anne-babaları gibi, ailelerinden ve dertlerinden gayrı bir şeyle ilgilenemez olmuşlar.

Neredeydi çocuklar? Ah, nerede değillerdi ki? Lizzie Avustralya’daydı; Mary Buenos Aires’teydi; Poll New York’taydı; Joe Hindistan’da ölmüştü - böylece, mutfaklarında oturan gezginin hatırı için, yaşayanıyla ölüsüyle, askeriyle denizcisiyle, sömürgelere gelin gideniyle tümünü hatırlamış oldular.

Bir fotoğraf koydular önüme. Asker üniforması giymiş düzgün bir delikanlı bana bakıyordu.

"Bu hangi oğlunuz?" diye sordum.

İkisi birden kahkahayı bastılar. Oğul mu! Hayır, bu torunlarıymış; Kral'ın hizmetinde asker-trompetçi olarak görev yaptığı Hindistan'dan yeni dönmüş. Kardeşi de onunla aynı alaydaymış. Böyleydi işte; oğullar ve kızlar, oğlan ve kız torunlar, hepsi dünyayı dolaşıp bir imparatorluk kurarken ihtiyarlar evde kalıyor, onlar da imparatorluğun inşasında çalışıyordu.

Bir kadın var orada Kuzey Kapısı'nda[3*]
Sahip olmuş büyük bir servete
Oradan oraya gezen erkekler doğurmuş
Ve yollamış hepsini denizlere.

Kimi boğulup gitmiş derin sularda,
Kimi de kıyıya yakın yerlerde.
Ne zaman yorgun kadına haber etseler,
Başka oğullar göndermiş her seferinde.

Ama Denizlerin Kadını artık çocuk doğurmayacak gibi. Sermaye tükenmeye başladı, gezegende pek yer de kalmadı. Oğullarının eşleri nesli devam ettirebilir, ama kendisinin işi bitti artık. Bir zamanlar İngiltere'ye ait olan erkekler, şimdi Avustralya'ya, Afrika'ya, Amerika'ya aitler. İngiltere öyle uzun zamandır "en makbul çocuklarını" uzaklara gönderiyor ve geride kalanları öylesine şiddetle eziyor ki, artık uzun geceler boyunca oturup, kraliyet ailesi mensuplarının duvardaki resmine bakmaktan gayrı yapacak şeyi kalmadı.

Gerçek İngiliz deniz tacirleri yok artık. Trafalgar ve Nil'de Nelson'la birlikte savaşan deniz köpekleri, artık ticaret hizmetinde görev yapmıyor. Ticaret gemilerinde daha çok yabancılar çalışıyor; İngilizler onlara komutanlık etmeyi sürdürüp, ön hizmetlerde yabancıları tercih ediyorlar. Güney Afrika'da sömürgeciler adalılara ateş etmeyi öğretiyor, subaylarsa her şeyi karman çorman ediyor; anavatanın sokaklarında isterikçe zafer kutlaması yapılırken, Savaş Bürosu askere alınacaklar için boy sınırını düşürüyor.

Başka türlü olamazdı. Hallerinden memnun İngilizler hayat damarlarındaki kanı boşaltıp, yetersiz beslenmeyle sonsuza dek devam etmeyi umamazlardı. Bayan Mugridge gibiler şehirlere sürüldü; artık yeterince besin bulamayan, beti benzi soluk ve hasta çocuklardan gayrisini yetiştiremiyorlar. Bugün İngilizce konuşan ırkın kuvveti bu küçücük adada değil, Yeni Dünya'nın denizaşırı ülkelerinde mevcut; Bayan Mugridge'in oğulları, kızları da orada. Kendisi henüz farkında olmasa da, Kuzey Kapısı'ndaki Denizlerin Kadını dünyadaki işinin sonuna geldi. Artık oturup belini dinlendirmesi gerek; onu geçiciler koğuşu ve düşkünlerevi beklemiyorsa eğer, bunu dermansız, çökkün günleri için dünyaya getirdiği oğullarına ve kızlarına borçlu.

1* "The Sea Wife", Rudyard Kipling'in bir şiiri. Oğullarını art arda uzak denizlere gönderen bir kadın temasını işler - ç.n.

2* Albion, Büyük Britanya Adası'nın bilinen en eski, antik adıdır - ç.n.

3* Kipling'in şiirinde "Kuzey Kapısı'ndaki kadın", İngiliz hükümdarlığını, bilhassa da Kraliçe Victoria'yı simgeler. "Kuzey Kapısı", Prens Albert'ın 1861'deki ölümünden sonra, üzüntülü kraliçenin İskoçya'daki Balmoral'da inzivaya çekilmesine göndermedir - ç.n.

16. MÜLKE KARŞI İNSAN

Maddeci ve ruha değil, mülke dayalı bir uygarlıkta, mülkün ruha göre daha el üstünde tutulması, mülke karşı işlenmiş suçların insana karşı işlenmiş suçlardan daha ciddi telakki edilmesi kaçınılmazdır. Bir adamın karısını eşek sudan gelene kadar dövüp, onun birkaç kaburgasını kırması, kira ödeyecek parası olmadığı için yıldızların altında uyumasına kıyasla hafif bir suçtur. Toplumun nazarında, varlıklı bir demiryolu şirketinden birkaç armut çalan bir delikanlı, durup dururken yetmişini aşkın bir ihtiyara saldıran genç yabaniden daha büyük bir musibettir. Sanki çalışıyormuş gibi bir eve yerleşen genç kız o kadar tehlikeli bir suç işlemiştir ki, ağır şekilde cezalandırılmadığı takdirde, onun gibiler yüzünden bütün mülkiyet yapısı yerle bir olabilir. Bu kız geceyarısından sonra Piccadilly ve Strand caddelerinde dolaşsa hem polis kendisine karışmayacak hem de kirasını ödemesi mümkün olacaktır.

Aşağıdaki örnek vakalar, bir haftalık polis mahkemesi raporlarından seçildi:

> Widnes Polis Mahkemesi: Belediye Meclis Üyeleri Gossage ve Neil hazır bulundu. Thomas Lynch sarhoşluk, uygunsuz davranışlarda bulunmak ve bir polis memuruna hakaret etmekten yargılandı. Sanık bir kadının gözaltına alınmasını engellemiş, polis memurunu tekmelemiş ve ona taş atmıştı. Birinci suçu için 3 şilin 6 peni, yaptığı saldırı için de 10 şilin ödemeye ve mahkeme masraflarını karşılamaya mahkûm edildi.
>
> Glasgow Queen's Park Polis Mahkemesi: Belediye Meclis Üyesi Norman Thompson hazır bulundu. John Kane karısına saldırma suçunu işlediğini

kabul etti. Beş eski mahkûmiyeti vardı. 2 sterlin, 2 şilin cezaya çarptırıldı.

Taunton İli Sulh Mahkemesi: İri yarı, güçlü kuvvetli biri olan, işçi olarak tarif edilen John Painter, karısına saldırmak suçlamasıyla yargılandı. Kadının iki gözü de iyice morarmış, yüzü kötü şekilde şişmişti. Sanık masraflar dahil 1 sterlin, 8 şilin cezaya çarptırıldı ve huzuru sağlamak için hapsedildi.

Widnes Polis Mahkemesi: Richard Bestwick ve George Hunt, avlanırken başkasının arazisine izinsiz olarak girmekten yargılandılar. Hunt 1 sterlin ve mahkeme masraflarını ödemeye, Bestwick 2 sterlin ve mahkeme masraflarını ödemeye, para cezası ödenmediği takdirde bir ay hapse mahkûm edildi.

Shaftesbury Polis Mahkemesi: Belediye Başkanı (Bay A. T. Carpenter) hazır bulundu. Thomas Baker, sokakta uyumak suçlamasıyla yargılandı. On dört gün hapis.

Glasgow Merkez Polis Mahkemesi: Belediye Meclis Üye si Dunlop hazır bulundu. Genç bir adam olan Edward Morrison, tren istasyonundaki bir kamyondan on beş armut çalmak suçlamasıyla yargılandı. Yedi gün hapis cezası aldı.

Doncaster Borough Polis Mahkemesi: Alderman Clark ve diğer sulh hâkimleri hazır bulundu. Kaçak avcılıkta kullanılan gereçler ve birkaç tavşanla yakalanan James M'Gowan, Kaçak Avcılığı Önleme Yasası'ın ihlal etmekten yargılandı. 2 Sterlin ve mahkeme masraflarını ödemeye yahut bir ay hapis yatmaya mahkûm edildi.

Dunfermline Şeriflik Mahkemesi: Şerif Gillespie hazır bulundu. Bir maden işçisi olan John Young, Alexander Storrar'a onu dövmek, başına ve vücuduna vurmak, yere fırlatmak ve bir payandayla vurmak suretiyle saldırdığını kabul etti. 1 sterlin ceza aldı.

Kirkcaldy Polis Mahkemesi: Belediye Meclis Üyesi Dishart hazır bulundu. Simon Walker bir adama vurup onu yere yıktığını kabul etti. Bu kışkırtma olmaksızın yapılmış bir saldırıydı ve sulh hâkimi sanığın toplum için gerçek bir tehlike olduğuna hükmetti. Sanık 30 şilin ceza aldı.

Mansfield Polis Mahkemesi: Belediye Başkanı, F.J. Turner, J. Whitaker, F. Tidsbury, E. Holmes ve Dr. R. Nesbitt hazır bulundu. Joseph Jackson, Charles Nunn'a saldırmaktan yargılandı. Sanık hiçbir kışkırtma olmaksızın davacının yüzüne yumruk atmış, onu yere yıkıp başının yan tarafını tekmelemişti. Davacı bilincini kaybetmiş, on beş gün tedavi görmüştü. Sanık 21 şilin ceza aldı.

Perth Şeriflik Mahkemesi: Şerif David Mitchell hazır bulundu, kaçak avcılık yapmaktan yargılandı. Sonuncusu üç yıl önce olmak üzere, iki mahkûmiyeti vardı. Şeriften, altmış iki yaşında olan ve av alanının bekçisine direniş göstermeyen Mitchell'a yumuşak davranması istendi. Dört ay hapis.

Dundee Şeriflik Mahkemesi: Şerif Vekili R.C. Walker hazır bulundu; John

Murray, Donald Craig ve James Par kes kaçak avcılık yapmaktan yargılandılar. Craig ve Parkes 1 sterlin ödemeye veya on dört gün hapis yatmaya, Murray ise 5 sterlin ödemeye veya bir ay hapis yatmaya mahkûm edildi.

Reading Borough Polis Mahkemesi: W.B. Monck, F.B. Parfitt, H.M. Wallis ve G. Gillagan hazır bulundu. On altı yaşındaki Alfred Masters, boş bir arazide uyumaktan ve belirgin bir geçim kaynağı olmamaktan yargılandı. Yedi gün hapis.

Salisbury Şehri Sulh Mahkemesi: Belediye Başkanı, C. Hoskins, G. Fullford, E. Alexander ve W. Marlow hazır bulundu. James Moore, bir dükkânın önünden bir çift kundura çaldığı suçlamasıyla yargılandı. Yirmi bir gün hapis.

Horncastle Polis Mahkemesi: Peder W.F. Massingberd, Peder J. Graham ve Bay N. Lucas Calcraft hazır bulundu. Genç bir işçi olan George Brackenbury, yetmiş yaşını geçkin bir adam olan James Sargeant Foster'a, sulh hâkimlerinin son derece yersiz ve gaddarca buldukları bir saldırı gerçekleştirmekten mahkûm oldu. 1 sterlin, 5 şilin, 6 peni ve mahkeme masraflarını ödeme cezası aldı.

Worksop Sulh Mahkemesi: F.J.S. Foljambe, R. Eddison ve S. Smith hazır bulundu. John Priestly, Peder Leslie Graham'e saldırmaktan yargılandı. Sarhoş olan sanık, sürdüğü bebek arabasını bir kamyonun önüne itmiş, bunun sonucunda araba ters dönmüş ve bebek dışarı fırlamıştı. Kamyon arabanın üzerinden geçmiş, ama bebek yaralanmamıştı. Sanık önce kamyon sürücüsüne, sonra davranış tarzını kınayan davacıya saldırmıştı. Bu saldırı sonucunda yaralanan davacı, doktora görünmek zorunda kalmıştı. Sanık 40 şilin ve mahkeme masraflarını ödeme cezasına çarptırıldı.

Rotherham West Riding Polis Mahkemesi: C. Wright, G. Pugh ve Albay Stoddart hazır bulundu. Benjamin Storey, Thomas Brammer ve Samuel Wilcock kaçak avlandıkları suçlamasıyla yargılandılar. Birer ay hapis cezası.

Southampton İli Polis Mahkemesi: Amiral J.C. Rowley, Bay H.H. Culme-Seymour ve diğer sulh hâkimleri hazır bulundu. Henry Thorrington sokakta uyumaktan yargılandı. Yedi gün hapis.

Eckington Polis Mahkemesi: Albay L.B. Bowden, R. Eyre, H.A. Fowler ve Dr. Court hazır bulundu. Joseph Watts bir bahçeden dokuz eğreltiotu çaldığı suçlamasıyla yargılandı. Bir ay hapis.

Ripley Sulh Mahkemesi: J.B. Wheeler, W.D. Bembridge ve M. Hooper hazır bulundu. Kaçak Avcılığı Önleme Yasasından yargılanan Vincent Ailen ve George Hall, birkaç tavşan bulundurmakla, John Sparham ise onlara yardakçılık etmekle suçlanıyordu. Hall ve Sparham mahkeme masrafları dahil olmak üzere 1 sterlin, 17 şilin, 4 peni; Ailen 2 sterlin, 17 şilin 4 peni cezaya

çarptırıldı. Hail ve Sparham cezayı ödemedikleri için on dört gün, Ailen ise bir aylığına hapse gönderildi.

Güneybatı Polis Mahkemesi, Londra: Bay Rose hazır bulundu. John Probyn, bir polis memurunu feci şekilde yaralamakla suçlanıyordu. Mahkûm karısını tekmelemiş, gaddarlığını protesto eden başka bir kadına da saldırmıştı. Polis memuru onu evine girmeye ikna etmeye çalışmış, fakat mahkûm aniden üzerine yürüyüp suratına vurarak onu yere yıkmış, yerde yatan polisi tekmelemiş ve boğarak öldürmeye çalışmıştı. Nihayet mahkûm kasten polis memurunun tehlikeli bir bölgesini tekmelemiş, onun uzun müddet görevden uzak kalmasına yol açacak bir hasar vermişti. Altı hafta hapis.

Lambeth Polis Mahkemesi, Londra: Bay Hopkins hazır bulundu. Koro şarkıcısı bir kız olduğu belirtilen, on dokuz yaşındaki "Bebek" Stuart, yalan söylemek suretiyle 5 şilinlik yemek ve kira hizmeti elde etmek, Emma Braiser'ı dolandırmaya çalışmakla suçlanıyordu. Davacı Emma Brasier, Atwell Caddesi'nde ev ve pansiyon sahibiydi. Mahkûm kendisinin Crown Tiyatrosu'nda çalıştığını söyleyerek Emma Braiser'dan oda kiralamıştı. İki-üç gün sonra Bayan Braiser araştırma yapıp kızın hikâyesinin asılsız olduğunu öğrenince onu tutuklatmıştı. Mahkûm, sulh hâkimine sağlığı çok bozuk olduğu için çalışamadığını söyledi. Altı hafta ağır iş.

17. VERİMSİZLİK

Mile End Waste'deki bir tartışmayı dinlemek için durakladım.* Gece vaktiydi ve hepimiz, durumu görece iyi işçilerdik. Aralarından birini, otuzlu yaşlarda hoş çehreli bir adamı ortalarına almışlar, hararetle ona laf yetiştiriyorlardı.

"Ya şu ucuza çalışan göçmenler n'olacak?" diye sordu birisi. "Ekmeğimizi elimizden alan şu Whitechapel Yahudileri mesela?"

"Onları suçlayamazsın," yanıtını aldı. "Onlar da tıpkı bizim gibi, yaşamaları lazım. Biri senden daha ucuza çalışmayı teklif ederek işini elinden alırsa, onu ayıplama."

Muhatabı, "Karımız, çocuklarımız ne olacak?" diye sordu. "Değil mi ya," diye cevapladı diğeri, "peki senden ucuza çalışıp işini elinden alanın karısı, çocukları ne olacak? Ha? Onun karısı, çocukları ne olacak? Onları senden fazla umursuyor; açlık çekmelerine dayanamıyor. O yüzden emeğinin bedelini düşürüyor, sen de işten çıkarılıyorsun. Ama suçlayamazsın zavallıyı. Onun elinden başka bir şey gelmiyor. Aynı işi iki adam birden istediği zaman ücretler hep düşer. Bunun suçlusu rekabettir; fiyatı düşüren adam değil."

"Ama sendika olsa ücretler düşmez," diye bir itiraz geldi.

"Değil mi, yine tam üstüne bastın. Sendika emekçiler arasındaki rekabeti engeller, ama sendikanın bulunmadığı yerlerdeki rekabeti de sertleştirir. Whitechapel'daki ucuz işçiler işte burada devreye girer. Bunlar niteliksizdir, sendikaları yoktur ve pazarlık esnasında birbirlerinin gırtlağını keserler; güçlü bir sendikamız olmazsa bizimkini de keserler."

Mile End Waste'deki bu adam, tartışmayı uzatmaksızın, iki adam aynı işin peşinde oldukları zaman ücretlerin düşeceği ilkesini vurgulamıştı. Konuyu iyice deşseydi, mesela yirmi bin üye sahibi güçlü bir sendikanın bile, bu sendikadakilerin işini almak isteyen yirmi bin işsiz karşısında, ücretleri yüksek tutmayı başaramayacağını anlardı. Bunun iyi bir örneği, tam da şimdilerde, Güney Afrika'daki askerlerin dönüp terhis edilmeleriyle yaşanıyor. On binlerce çaresiz insan, kendilerini işsizler ordusuna katılmış olarak buluyorlar. Ülke genelindeki ücret düşüşleri, işçi ihtilaflarına ve grevlere yol açıyor; bu durum, grevcilerin attığı aletleri memnuniyetle yerden alan işsizlere yarıyor.

Çalışmaya hazır insan sayısı, mevcut işlerin sayısından fazla olduğunda, insanlık dışı çalışma koşullarının, sefalet ücretlerinin, işsiz ordularının, sürüyle evsiz, barınaksız insanın ortaya çıkması kaçınılmaz hale gelir. Sokaklarda, düşkünlerevinde, yemek dağıtılan yerlerde rastladığım insanlar, "rahat" telakki edilebilecek bir hayat tarzını seçtikleri için oralarda değiller. Çektikleri sıkıntıları, hayatlarının hiç de "rahat" olmadığını ortaya koymaya yetecek ölçüde açıkladım.

Aklıselimle bakınca görülür ki burada, İngiltere'de, haftada yirmi şilin karşılığında çalışıp düzenli olarak yemek yiyen ve geceleyin yatacak bir yeri olan kişi, sokakları arşınlayan kişiden çok daha rahattır. Sokakları arşınlayan kişi daha çok ıstırap çeker ve daha az şey karşılığında daha çok çalışır. Bunların geceyi nasıl geçirdiklerini ve bedenen tükenmiş halde birazcık dinlenebilmek için nasıl geçiciler koğuşuna gittiklerini anlatmıştım. Geçiciler koğuşu da rahat bir yer falan değildir. İki kilogramlık üstüpü didiklemek, 600 kilogramlık taş kırmak yahut en iğrenç işleri görmek, o sefil yiyeceklerin ve yatılan yerin karşılığı olamaz. Yetkililerin yaptığı, düpedüz soygundur. Bu adamlara emeklerinin karşılığında, kapitalist işverenlerden de azını vermektedirler. Aynı miktardaki emek özel teşebbüs için sarfedilecek olsa, karşılığında daha iyi bir yatak, daha iyi yiyecekler ve en önemlisi daha fazla özgürlük satın alınabilirdi.

Bir insanın geçiciler koğuşuna gitmesi pek işe yaramaz. Gidenler de

bunu bildikleri için bedenen tükeninceye dek oraya gitmekten kaçınırlar. Niye giderler peki? Çalışmaktan usandıkları için değil. Tam tersine; avarelikten usanmışlardır artık. Amerika Birleşik Devletleri'nde gezgin serseri, neredeyse her zaman, usanmış bir işçidir; gezgin serseriliğin çalışmaktan daha rahat bir yaşam tarzı olduğunu düşünür. Ama İngiltere'de vaziyet öyle değildir. Burada erk sahipleri, gezgin serserileri, avareleri usandırmak için ellerinden geleni yaparlar; işin gerçeği, avare zaten usanç içinde bir yaratıktır. Günde iki şilinle, yani elli sentle üç öğün güzel yemekler yiyebileceğini, gece yatacak yer bulabileceğini, cebine de azıcık para kalacağını bilir. Geçiciler koğuşuna gideceği yerde bu iki şilini kazanmak için çalışmayı tercih eder; çünkü şimdiki kadar çok çalışmayacağını, şimdiki kadar kötü muamele görmeyeceğini bilir. Ancak gönlünden geçeni yapamaz, çünkü çalışmaya hazır insan sayısı, mevcut işlerin sayısından fazladır.

Çalışmaya hazır insan sayısı, mevcut işlerin sayısından fazla olunca bir eleme yapmak gerekir. Sanayinin her dalında, verimsiz olanlar dışarı atılır. Bunlar dışarı atılınca artık yükselemezler; aşağı inmek zorunda kalırlar ve kendilerine uygun bir seviyeye, sanayinin dokusu içinde verimli olabilecekleri bir yere varıncaya dek inmeye devam ederler. Bu durumda en verimsiz olanların ta dibe, yani sefalet içinde helak olup gidecekleri mezbahalara kadar inmeleri kaçınılmazdır.

En dipten kurtulamayan verimsizlere şöyle bir bakınca, kural olarak bunların zihnî, fiziki ve ahlâki anlamda enkaza dönmüş oldukları görülür. Söz konusu durumun istisnası, yakın zamanda dibe vurmuş olanlardır; henüz sadece çok verimsizdirler ve yıkım süreçleri daha yeni yeni işlemeye başlamıştır. Buradaki tüm güçlerin yıkıcı olduğunu unutmamak gerekir. Düzgün beden (taşıdığı beyin, süratli ve kabiliyetli olmadığı için oradadır) hızla yamulup şekilsizleşmektedir; açık zihin ise (bedenin zayıflığı yüzünden oradadır) hızla lekelenip kirlenmektedir.

Ölüm oranları son derece yüksek olmasına rağmen, bunların ölmeleri çok uzun sürer.

Demek ki Uçurum'un ve mezbahaların yapısı böyledir. Endüstriyel

dokunun her yerinde bir ayıklama sürer gider. Verimsizler elenip aşağı atılır. Verimsizliğin çeşitli unsurları vardır. Düzensiz ya da sorumsuz bir mühendis, yerini buluncaya, yani doğası gereği düzensizlik içeren, çok az sorumluluk gerektiren ya da hiç gerektirmeyen bir pozisyona gelinceye, diyelim alelade bir işçi oluncaya dek aşağı inecektir. Yavaş ve beceriksiz, bedenen ya da zihnen güçsüz olanlar; sinirsel, ruhsal ve fiziksel anlamda takati kalmamış kişiler bazen hızla, bazen adım adım dibe çökecektir. Başına bir kaza gelen verimli bir işçi, verimsiz hale düşüp aşağılara inecektir. Yaşlanıp güçten düşen, beyni uyuşmaya başlayan bir işçi de aynı düşüşü yaşayacak, bu düşüş o dibe vurup ölünceye kadar durmak bilmeyecektir.

Yaşlılar söz konusu olduğunda, Londra'nın istatistikleri dehşet verici bir öykü anlatmaktadır. Londra'nın nüfusu İngiltere'nin toplam nüfusunun yedide biridir. Londra'da yıllardır her dört yetişkinden biri devlet kurumlarında ölmektedir; ya düşkünlerevinde, ya hastanede ya da tımarhanede. Hali vakti yerinde olanların bu hale düşmedikleri gerçeği değerlendirildiğinde, en azından üç yetişkin işçiden birinin devlet kurumlarında öldüğü anlaşılır.

İyi bir işçinin nasıl ansızın verimsiz hale düştüğünü ve sonrasında başına neler geldiğini açıklamak için M'Garry vakasını örnek vereceğim. M'Garry otuz iki yaşında bir adamdı ve düşkünlerevinde kalıyordu. Aşağıdaki alıntılar, sendikanın yıllık raporundan alınmıştır.

> Widnes'deki Sullivan'ın Yeri'nde, daha iyi bilinen adıyla İngiliz Alkali Kimya Ürünleri'nde çalışıyordum. Çalıştığım yer bir depoydu ve oraya bir avludan geçerek gidiyordum. Saat gecenin onuydu; etrafta hiç ışık yoktu. Avludan geçerken bir şeyin bacağımı yakalayıp sıktığını hissettim. Kendimden geçmişim; bir-iki gün başıma ne geldiğini bilemedim. Pazar günü uyandığımda, kendimi hastanede buldum. Hemşireye bacaklarıma ne olduğunu sordum. İki bacağımı da kaybettiğimi söyledi bana.
>
> Avluda yere bırakılmış sabit bir krank varmış. Deliği 50 santim uzunluğunda, 20 santim derinliğinde ve yirmi santim genişliğindeymiş. Krank deliğin içinde dakikada üç tur dönüyormuş. Deliğin üzerinde ne parmaklık varmış ne de kapak. Başıma gelen kazadan sonra krankı tamamen

> durdurmuşlar, deliğin üstüne demirden bir kapak örtmüşler. …Bana 25 sterlin verdiler. Tazminat olarak değil, hayır için verdiklerini söylediler parayı. Ben de bu paranın 9 sterliniyle etrafta dolaşabilmemi sağlayacak bir makine aldım.
>
> Ayağımı kaldırabildiğim zamanlarda çalışıyordum. Haftada yirmi dört şilin kazanıyordum; diğer adamlardan hayli fazlaydı ücretim, çünkü her vardiyayı alırdım. Yapılacak ağır bir iş olduğunda beni çağırırlardı. Müdür Bay Manton, hastanede birkaç kez ziyaretime geldi. Biraz iyileşince, bana bir iş bulup bulamayacağını sordum kendisine. Hiç uğraşmamamı, şirketin katı yürekli olduğunu söyledi. Nasıl olsa kendimi idare edebilirdim…Bay Manton ziyaretlerini kesti; en son geldiğinde, İrlanda'daki dostlarımın yanına gidebileyim diye yöneticilerden benim için elli sterlin istemeyi düşündüğünü söylemişti.

Zavallı M'Garry! Hırslı olduğu ve her vardiyada çalıştığı için diğer adamlardan daha fazla para alıyordu; yapılacak ağır iş olduğunda onu çağırıyorlardı. Sonra başına kötü bir şey geldi ve düşkünlerevine gitti. Düşkünlerevinin alternatifi, İrlanda'ya gidip hayatının geri kalanında dostlarına yük olmaktı. Yoruma gerek yok.

Verimliliği işçilerin değil, emeğe olan talebin belirlediğini anlamak lazım. Bir pozisyona üç adam talipse, en verimli adam işe alınır. Diğer ikisi, ne kadar kabiliyetli olurlarsa olsunlar, verimsiz durumuna düşerler. Almanya, Japonya ve Amerika dünyadaki demir, kömür ve tekstil pazarının tümünü ele geçirecek olsa, yüz binlerce İngiliz işçisi hemen atıl duruma gelirdi. Bazısı göç ederdi ama kalanlar, emeklerini diğer sanayi kollarına yönlendirirdi. Aşağıdan yukarı genel bir emek hareketi gerçekleşirdi; tekrar denge sağlandığında Uçurum'un dibindeki verimsizlerin sayısı yüzbinlerce artmış olurdu. Öte yandan, koşullar değişmezken tüm işçiler verimliliklerini iki katına çıkarsaydı, verimsizlerin sayısı yine aynı kalırdı; hem de her bir verimsizin eskinin iki katı verimli olmasına, verimlilerin daha önceki hallerinden daha kabiliyetli olmalarına rağmen.

Çalışmaya hazır insan sayısı, mevcut işlerin sayısından fazlaysa, iş sayısının üzerinde kalanlar verimsiz sayılacak, aylak gezmeye ve acılar içinde yok olup gitmeye yazgılı olacaklardır. Bir sonraki bölümün amacı,

verimsizlerin yaptıkları işleri ve yaşam şekillerini anlatarak, onların nasıl ayıklanıp yok edildiklerini göstermek olacak; ayrıca sanayi toplumunda bugün de varolan güçler tarafından nasıl sürekli, gereksiz şekilde verimsizlerin yaratıldığını göstereceğiz.

* *The Mile End Waste*, Mile End Caddesi'nin bitimindeki bir açık hava alanıydı. Burası eskiden sıklıkla toplantılar için kullanılırdı. Mesela Selamet Ordusu'nun kurucusu William Booth, ilk açık hava vaazını burada vermişti. Aynı zamanda Hyde Park'ın Doğu Yakası'ndaki eşdeğeri gibi işlev gören bu alan, politik tartışmalara ve büyük ölçekli grev toplantılarına sahne olurdu - ç.n.

18. ÜCRETLER

Londra'da aile başına haftalık geliri 21 şilinden az olan 1.292.737 kişi bulunduğunu öğrendiğimde, böyle ailelerin fiziksel verimliliklerini korumak için, aldıkları ücreti en iyi şekilde nasıl harcayabileceklerine kafa yormaya başladım. Altı, yedi, sekiz veya daha fazla kişilik aileleri değerlendirme dışı tutarak, anne, baba ve üç çocuktan müteşekkil beş kişilik bir aile için aşağıdaki tabloyu oluşturdum. 21 şilini 5,25 dolara denk kabul ettim; aslında 21 şilin, 5,11 dolara denktir.

Kira	1,50 $	veya	6/0
Ekmek	1,00	"	4/0
Et	0.87,5	"	3/6
Sebze	0.62,5	"	2/6
Kömür	0,25	"	1/0
Çay	0,18	"	0/9
Yağ	0,16	"	0/8
Şeker	0,18	"	0/9
Süt	0,12	"	0/6
Sabun	0,08	"	0/4

Tereyağı	0,20	"	0/10
Odun	0,08	"	0/4
Toplam	5,25 $		21/2

Buradaki kalemlerden sadece birini çözümlemek, israftan nasıl da kaçınmak gerektiğini gösterecektir. *Ekmek*, 1 Dolar: Beş kişilik bir ailede yedi gün boyunca bir dolarlık ekmek yenince, kişi başına 2,8 sentlik ekmek düşer. Günde üç öğün yemek yeseler, her biri öğün başına yarım peni değerinde ekmeği ancak tüketir. Burada en ağır kalem ekmektir. Her öğünde kursaklarından geçen et bundan az, hele sebze daha da azdır. Daha ufak kalemler artık mikroskobik boyuttadır; dikkate almaya değmez. Öte yandan bu besin kalemlerinin hepsi küçük perakendecilerden alınmaktadır. En pahalı ve israfkâr alışveriş yöntemidir bu.

Yukarıdaki tablo savurganlığa, tıka basa yemek yemeye asla izin vermezken, hiç para artmadığı da fark edilecektir. Her bir kuruş yiyeceğe ve kiraya gider. Cebe koyacak para kalmaz. Adam bir bardak bira satın alsa, ailesinin lokmasından eksilecektir. Aile bireyleri ne kadar az yerlerse, bedensel verimleri o kadar düşecektir. Bu ailenin bireyleri otobüse ya da tramvaya binemez, mektup yazamaz, gezmeye çıkamaz, ucuz bir vodvil seyredemez, sosyal kulüplere katılamaz; şekerleme, tütün, kitap ya da gazete alamaz.

Dahası, çocuklardan birinin (üç çocuk vardır üstelik) ayakkabıya ihtiyacı olsa, ailenin bir haftalığına yemek listesinden eti çıkarması gerekir. Papuç isteyen beş çift ayak, şapka isteyen beş kafa ve elbise isteyen beş vücut olduğundan ve uygunsuz davranış şekillerini düzenleyen yasalar bulunduğundan, ailedekiler kendilerini sıcak tutmak ve kodesten uzak durmak için sürekli fiziksel verimliliklerini düşürmek zorundadır. Dikkat ederseniz haftalık gelirden kira, yağ, sabun ve odun düşüldüğü zaman adam başına 4,5 penilik yemek parası kalır; fiziksel verimlilikten taviz vermeksizin, bu 4,5 peninin bir kısmı elbise almak için kullanılamaz.

Bu kadar zorluk yeterlidir aslında. Fakat kötü bir şey olur; ailenin erkeği, babası, bacağını ya da boynunu kırar. Eve her gün 4,5 penilik yemek girmemeye başlar; artık öğünlerde yarım penilik ekmek yoktur; haftanın sonunda kira için altı şilin de kalmaz elde. O yüzden ya sokaklara vururlar kendilerini, ya düşkünlerevine giderler ya da bir yerlerdeki sefil bir deliğe tıkılırlar; en fazla on şilin kazanabilen anne, bu parayla aileyi bir arada tutmaya çalışır.

Londra'da haftada 21 şilinden daha az kazanan 1.292.737 kişi bulunduğunu söylerken, bu parayla yaşayan beş kişilik bir aileyi ele aldığımız unutulmamalı. 21 şilinden daha azıyla yaşayan bundan geniş birçok aile ve düzenli iş bulunmayan birçok kişi vardır. Tabiatıyla, şu soru akla gelir: Nasıl yaşıyor bu insanlar? Cevap: Yaşamıyorlar. Yaşamanın ne olduğunu bilmiyorlar. Ölümün merhametiyle rahata erene dek, yeraltında varlıklarını sürdürüp gidiyorlar.

Daha kirli derinliklere inmeden önce, santral çalışanı kızlardan bahsedeceğim. Bunlar hayvani olmayan yaşam standartlarına kesin olarak ihtiyaç duyan temiz, taze İngiliz kızlarıdır. Başka türlü temiz, taze kalmaları mümkün değildir. İşe yeni başlayan bir santral görevlisi kız, haftada 11 şilin ücret alır. Eline çabuk ve zekiyse beş yılın sonunda en az 1 sterlin ücreti olur. Yakın zaman önce Lord Londorderry'ye bu kızlardan birinin haftalık harcamaları tablo halinde sunulmuştu. Tablo şöyleydi:

	Şilin	Peni
Kira, ısınma, aydınlatma	7	6
Evdeki yemek bedeli	3	6
İşyerindeki yemek bedeli	4	6
Tramvay bileti	1	6
Çamaşırhane	1	0
Toplam	18	0

Geriye elbiseler, eğlence ya da hastalık için para kalmamaktadır. Üstelik kızların çoğu haftada 18 şilin değil, 11,12 ya da 14 şilin kazanmaktadır. Giysi almaları, eğlenmeleri lazımdır.

Erkek erkeğe karşı adaletsizdir çoğu zaman,
Bir kadına karşıysa her zaman.[1*]

Şu anda Londra'da yapılan Sendikalar Birliği Kongresi'nde Gaz İşçileri Sendikası, Parlamento Komisyonu'na on beş yaşın altındaki çocukların istihdamını yasaklayan bir kanun tasarısı sunulmasını teklif etti. Parlamento üyesi ve Kuzey İlleri Dokumacıları'nın temsilcisi Bay Shackleton, tekstil işçileri adına önergeye karşı çıktı. Bay Shackletoria göre tekstil işçileri, çocukların gelirinden feragat ettikleri takdirde mevcut ücretleriyle yaşayamaz hale gelirlerdi. 514 bin işçinin temsilcileri önergeye kabul, 535 bin işçinin temsilcileri ise red oyu verdiler. 514 bin işçi, on beş yaşın altındaki çocukların çalıştırılmasını yasaklayan bir önergeye karşı çıkıyorsa, ülkedeki muazzam sayıdaki yetişkine hayatlarını sürdürmelerine yetmeyecek ücretler ödendiği açıktır.

Whitechapel'daki ceket dikim atölyelerinde on iki saatlik çalışma gününün karşılığında bir şilinden az kazanan, haftada 3 ila 4 şiline talim eden son ütücü kadınlarla konuştum. Yakın zaman önce, zengin bir işyerinde çalışan bir grup adamla tanıştım; haftanın altı günü, günde on altı saat çalışıyor ve bunun karşılığında 6 şilin haftalık alıyorlardı. İlan tahtalarıyla dolaşan adamlar 14 peni yevmiye alır ve yemekleri kendilerine aittir. Seyyar satıcıların ortalama haftalık geliri 10 ila 12 şilinden fazla değildir. Rıhtım işçileri bir yana, tüm sıradan emekçilerin ortalama haftalık geliri on altı şilinden azdır; rıhtım işçilerinin haftalığıysa sekiz ila dokuz şilindir. Bunlar bir kraliyet komisyonunun raporundan alınmış güvenilir rakamlardır.

Çökkün, bir ayağı çukurda ihtiyar bir kadın düşünün; kendini ve dört çocuğunu geçindirmek, haftada 3 şilin kira ödeyebilmek için 144 tanesi[2*] 2,25 peniye kibrit kutuları yapıyordu. 2,25 peniye 12 düzine

kutu; tutkalını, ipliğini de kendisi buluyordu üstelik. Ne hastalık, ne dinlenme, ne de eğlence için bir gün dahi boş vakti olmamıştı. Haftanın yedi günü on dört saat çalışıyordu. Günde en fazla bin kutu yapıp, 1 şilin 3,75 peni kazanabiliyordu. Haftada doksan sekiz saat çalıştıktan sonra 7.066 kibrit kutusu yapmış, 4 şilin 10,25 peni kazanmış oluyordu; bu paranın da bir kısmı tutkal ve ipliğe gidiyordu.

Geçen sene, önemli bir polis mahkemesi misyoneri[3*] olan Bay Thomas Holmes, kadın işçilerin durumuyla ilgili bir yazı yazdıktan sonra, 18 Nisan 1901 tarihli şu mektubu almış:

> Efendim, cüretimi bağışlayınız, ama on şilinden daha az haftalık ücret karşılığında günde on dört saat çalışan kadınlara dair sözlerinizi okudum; kabul buyurursanız size kendi durumumu anlatayım. Ben kravat imal ediyorum ve hafta boyunca çalıştıktan sonra elime beş şilinden fazlası geçmiyor. On yılı aşkın süredir bir kuruş para kazanmamış olan hasta kocama da bakmak zorundayım.

Düşünün ki böylesine açık, mantıklı, gramer kurallarına uygun bir mektup yazabilen bu kadın, kendisini ve kocasını haftada beş şilinle geçindiriyor! Bay Holmes onu ziyaret etmiş. Daracık odaya zar zor girmiş. Kadının hasta kocası orada yatıyormuş; kadın gün boyu orada çalışıyormuş; orada yemek pişiriyor, yiyor, çamaşır yıkıyor, uyuyormuş; kocasıyla kendisi, yaşamaya ve ölmeye dair tüm işlevleri orada yerine getiriyorlarmış. Yatak dışında misyonerin oturacağı yer yokmuş; orası da kısmen kravatlarla ve ipek kumaşlarla kaplıymış. Hasta adamın ciğerleri tamamen iflas etmek üzereymiş. Adam sürekli öksürüp kan tükürüyor, kadın bu öksürük nöbetlerinde ona yardımcı olmak için işini yarım bırakıyormuş. Kravatların ipek tüycükleri adamın sağlığı için iyi değilmiş; onun hastalığı da kravatlar için, bu kravatları tutacak, takacak insanlar için iyi değilmiş elbet.

Bay Holmes ayrıca on iki yaşında bir kızı ziyaret etmiş. Kız yemek çaldığı için polis mahkemesinde yargılanmış. Onu biri dokuz yaşında, biri yedi yaşında ve sakat, biri de daha ufak üç çocuğa annelik eder halde

bulmuş. Kızın dul annesi, bluz dikiyormuş. Haftalık kiraları 5 şilinmiş. Ev idaresindeki son kalemler şöyle sıralanıyor: Çay 0,5 peni, şeker 0,5 peni, ekmek 0,25 peni, margarin 1 peni, yağ 1,5 peni, odun 1 peni. Yumuşak ve narin ev hanımları, bu sınırlar içinde alışveriş yaptığınızı, evinizi idare ettiğinizi, bu arada size yardımcı olan on iki yaşındaki kızınız baktığı küçük kardeşleri için yiyecek çalmasın diye, onu da kolladığınızı düşünün. Beri taraftan dikiş dikiyor da dikiyorsunuz; diktiğiniz bluzların oluşturduğu hat bir karabasana dönüşüyor, yeis içinde uzayıp gidiyor, sizi bekleyen fakir işi bir tabutun içinde sonlanıyor.

1* Lord Byron'ın *Don Juan* kitabından - ç.n.

2* Söz konusu miktar, özgün metinde İngiliz ölçü birimiyle *gross*tur - ç.n.

3* İngiltere'de, polis mahkemesi hücrelerindeki suçluların ıslahı için çalışan ve mahkemelere bu yönde tavsiyelerde bulunan din görevlileri - ç.n.

19. GETTO

Biz Bilim'de yol alırken, şanımız yürürken zamanda,
Niçin kirlensin çocuk ruhları, bulansın şehir çamuruna?
Kasvetli sokaklarda, Gelişim felç olup kalmış;
Açlık ve suç yürümüş, taze kızlar sokaklara yığılmış;
Şurada bir efendi, yorgun biçkiciden hakkını esirgiyor;

Şu menfur dam altında hem yaşayanlar hem ölüler barınıyor;
Bir ateş ki sürünüyor hem döşemesinde evin,
Hem kalabalık ensest divanında, mahallesinde fakirlerin.[1*]

Bir zamanlar Avrupa devletleri, istenilmeyen Yahudileri şehir gettolarına kapatmıştı. Bugün de egemen iktisadi sınıf, o kadar keyfi olmasa da aynı derecede şiddetli yöntemlerle, istenmeyen ama lüzumlu işçileri fevkalade bayağı, fevkalade büyük gettolara kapatıyor. Doğu Londra böyle bir gettodur; zenginlerin, güçlülerin ikamet etmediği, gezginlerin uğramadığı, iki milyon işçinin yığıldığı, ürediği ve öldüğü bir getto.

Londra'daki tüm işçiler Doğu Yakası'na doluşmamışsa da o yöne doğru güçlü bir akış var. Şehrin düzgün yerlerindeki fakir bölgeler yıkılıyor, evsiz kalanların çoğu doğuya kayıyor. Son yirmi yılda Aldgate, Whitechapel ve Mile End'in epey ötesinde yer alan, "Sınırın Ötesindeki Londra" diye anılan bir bölgenin nüfusu 260 bin kişi, yani yüzde altmıştan fazla artış gösterdi. Bölge kiliselerinde bu ek nüfusun ancak otuz yedide birine yer var.

Bilhassa karnı tok sırtı pek iyimserler, olaylara yüzeysel yaklaşan, her

şeyin katlanılmaz ölçüde tekdüze ve bayağı olmasına şaşıp kalan gezginler, Doğu Yakası'na çoğunlukla Tüyler Ürpertici Monotonluğun Şehri[2*] derler. Şayet Doğu Yakası'na layık görülebilecek en kötü unvan Tüyler Ürpertici Monotonluğun Şehri'yse, emekçiler çeşitliliğe, güzelliğe ve sürprizlere layık değillerse, burası o kadar kötü bir yer değil demektir. Ama Doğu Yakası daha kötü bir unvanı hak eder. Buraya Alçalmışlığın Şehri demek gerekir.

Doğu Yakası, bazı insanların hayal edebileceği üzere yoksul mahallelerden oluşan bir şehir değildir; devasa bir yoksullar mahallesi olduğunu söylemek daha doğru olur. Düzgünlük ve insaniyete uygunluk açısından bakınca ortalama bir sokak, buradaki ortalama sokakların tümü, bir yoksullar mahallesidir. Çocuklarımızın görmesini, duymasını istemeyeceğimiz seslerle, görüntülerle dolu bir yer, hiç kimsenin çocuğunun yaşamaması, görmemesi, duymaması gereken bir yerdir. Eşlerimizin hayatlarını geçirmesini istemeyeceğimiz bir yerde, hiç kimsenin eşi hayatını geçirmemelidir. Zira burada, Doğu Yakası'nda müstehcenlik, bayağılık gemi azıya almıştır. Özel hayat diye bir şey kalmamıştır. Kötüler iyileri de bozar ve tümü hep birlikte kokuşup gider. Çocukluğun masumiyeti tatlı ve güzeldir, ama Doğu Yakası'nda masumiyet çok kısa sürer; bebeklerinizi daha beşikten çıkmamışken zaptetmezseniz, akıllarının fena halde her şeye ermeye başladığını görürsünüz.

Bu altın kuralı uygulayınca Doğu Londra'nın, yaşamaya uygun olmayan bir yer olduğu ortaya çıkıyor. Kendi bebeğinizin doğup gelişmesi, hayata dair bilgileri ve nesneleri edinmesi için uygun görmediğiniz bir yer, başka insanların bebeklerinin de hayata dair bilgileri ve nesneleri edinmesi için uygun değildir. Bu altın kural çok basit ve yeterlidir. Ekonomi bilimi ve en güçlünün hayatta kalması ilkesi bundan farklı bir şey söylüyorsa, gidip kendilerini asabilirler. Kendiniz için yeterli görmediğiniz bir şey, başka insanlar için de yeterli değildir; işte o kadar.

Londra'da aile aile bölünmüş halde tek odalık hanelerde yaşayan 300

bin kişi var. Bundan çok daha fazlası, iki ya da üç odaya cinsiyet ayrımı olmaksızın tıkışmışlar; aynı şekilde tek odayı paylaşanlar da var. Kanuna göre adam başına 11 metreküp yer düşmek zorunda. Kışlada asker başına 17 metreküp yer bırakılır. Bir dönem Doğu Londra'da halk sağlığı uzmanı olarak görev yapan Profesör Huxley, her zaman kişi başına 23 metreküp yer düşmesi, bu alanın da çok iyi havalandırılması gerektiğini söylemiş. Oysa Londra'da, yasanın emrettiği 11 metreküp yerden yoksun olarak yaşayan 900 bin insan var.

Ağır işlerde çalışan şehir nüfusunu grafiğe dökmek ve sınıflandırmak için yıllardır sistemli bir çalışma yürüten Bay Charles Booth, Londra'da *yoksul* ve *çok yoksul* 1 milyon 800 bin insan bulunduğunu tahmin ediyor. Yoksul teriminin ne ifade ettiğini belirtmekte fayda var. *Yoksul* derken, haftalık geliri on sekiz ila yirmi bir şilin arasında olan aileleri kastediyor. *Çok yoksul* olanlarsa, bu standardın epey altındalar.

Bir sınıf olarak işçiler, iktisadi efendilerinin eliyle giderek daha fazla tecrit ediliyorlar. Onları kalabalık halde bir yerlere sıkıştıran bu süreç, hem ahlâki bozukluğa hem de ahlâk yoksunluğuna yol açıyor. İşte Londra Şehir Meclisi'nin yakın tarihli bir toplantı tutanağından bir alıntı; veciz ve yalın olmakla birlikte, satır aralarında nice korkunç şeyler saklı:

> Bay Bruce, Kamu Sağlığı Komisyonu Başkanı'na Doğu Yakası'ndaki ciddi nüfus sıkışıklığının dikkatini cezbedip cezbetmediğini sordu. St. Georges'da bir adam, karısı ve sekiz kişilik aileleri küçük bir odada kalıyordu. Bu ailedeki kızlar on iki, on yedi, sekiz ve dört yaşlarındaydı, biri de bebekti; üç erkek çocukları on beş, on üç ve on iki yaşlarındaydı. Whitechapel'da bir adam ve karısı on altı, sekiz ve dört yaşlarındaki kızları on ve on iki yaşlarındaki oğullarıyla birlikte daha da küçük bir odada kalıyorlardı. Bethnal Green'de bir adamla karısı, yirmi üç, yirmi bir, on dokuz ve on altı yaşlarındaki oğulları ve biri on dört, diğeri yedi yaşındaki kızları, yine aynı odayı paylaşıyorlardı. Bay Bruce, yerel yetkililerin böyle bir nüfus sıkışıklığını önlemekle yükümlü olup olmadığını sordu.

Fakat yasadışı koşullarda yaşayan 900 bin kişi olunca, yetkililerin elinden hiçbir şey gelmiyor. Sıkışık halde yaşayan insanlar dışarı

atıldıklarında, kendilerine başka bir delik buluyorlar; eşyalarını geceleyin el arabalarıyla taşıdıkları için (tek bir el arabasına tüm ev eşyalarını ve uyuyan çocuklarını koyuyorlar) izlerini sürmek neredeyse imkânsız. 1891 tarihli Kamu Sağlığı Yasası aniden tam anlamıyla uygulanmaya başlasa, 900 bin insana evlerini boşaltıp sokağa çıkmaları tebliğ edilecektir; hepsini yasaya uygun meskenlere yerleştirmek için 500 bin oda inşa etmek gerekir.

Bu bayağı sokaklar, dışarıdan bakınca sadece bayağı görünümlüdür, ama duvarların arasında bakımsızlık, sefalet, trajedi vardır. Aktaracağım trajedi size rahatsız edici gelebilir, ama unutulmamalıdır ki, böyle bir trajedinin var olması çok daha rahatsız edicidir.

Lisson Grove'daki Devonshire Place'de kısa zaman önce, yetmiş beş yaşındaki bir kadın hayatını kaybetti. Sorgu hâkimliği görevlisinin yaptığı soruşturmanın ardından söyledikleri şöyle aktarılıyor: "Odada, üzeri haşeratla kaplı bir sürü paçavradan başka bir şey yokmuş. Görevlinin de her yanını haşerat sarmış. Oda inanılmaz bir manzara sergiliyormuş; adam hiç böyle bir şey görmemiş. Her yer tamamen haşeratla kaplıymış."

Doktor şöyle demiş: "Mevta şömine demirinin önünde sırt üstü yatar halde bulundu. Elbisesi ve çorapları üzerindeydi. Vücuduna haşerat doluşmuştu ve odadaki tüm elbiseler böcekler yüzünden griye dönmüştü. Gıdasız kaldığı belli olan mevta, bir deri bir kemik haldeydi. Bacakları yara bereyle doluydu; çorapları yaralarına yapışmıştı. Bu yaraların sebebi, odadaki haşerattı."

Soruşturmada hazır bulunan biri şöyle yazmış: "Talihsiz kadının vücudunu toprağa verilmeden önce görme talihsizliğini yaşadım; şimdi bile, o dehşet verici görüntüyü hatırladıkça ürperirim. Açlıktan kuruyup giden bedeni oracıkta yatıyordu; kemikleri sayılır vaziyetteydi. Kirden donuklaşmış saçları haşere yuvasına dönmüştü. Tahtaya dönmüş göğsünde yüzlerce, binlerce haşere sekiyor, yuvarlanıyordu!"

Böylesi bir ölüm sizin annenize, benim anneme uygun düşmüyorsa, bu kadına da uygun düşmez; kimin annesi olursa olsun, böylesi bir ölüm kimseye yakışmaz.

Zulu ülkesinde yaşamış olan Piskopos Wilkinson, yakın zaman önce şöyle demişti: “Hiçbir Afrika köyünde genç erkeklerle kadınların, oğlanlarla kızların böyle uygunsuz biçimde bir araya gelmesine izin verilmez.” Sıkış tıkış yaşayan insanların çocuklarına atıfta bulunuyordu; daha beş yaşındayken öğrenecekleri hiçbir şey kalmamış, buna karşılık akıllarından çıkarmaları gereken çok şeye sahip, ama bunu asla yapamayacak çocuklar.

Bu gettodaki yoksul evlerinin zenginlere ait malikânelerden daha fazla kâr sağladığı biliniyor. Yoksul işçi, hayvanlar gibi yaşamak zorunda kaldığı yetmiyormuş gibi, oransal olarak, zenginlerin geniş ve rahat evlerine ödediklerinden daha fazlasını ödüyor. Ev bulmak için rekabet eden yoksullar sayesinde, sömürgen evsahipleri türemiş. İnsanların sayısı oda sayısından fazla; bir sürü insan başka yer bulamadığı için düşkünlerevine gidiyor. Evler kiraya verilince iş bitmiyor; bu kez kiracılar odaları kiraya veriyor; odaları kiralayanlar da kendilerine kiracı buluyor.

“Bir bölümü kiralık oda.” Kısa zaman önce, St. James Hall’a[3*] beş dakikalık yürüme mesafesinde böyle bir yazı asılı duruyordu. Peder Hugh Price Hughes’un[4*] ifadesine göre yataklar üçlü nöbet sistemi içinde kiralanıyor - yani üç kiracı aynı yatağı kullanıyor; yatakta sekizer saat yatıyorlar, böylece yatak hiç soğumuyor. Yatağın altındaki alan da aynı şekilde üçlü nöbet sistemiyle kiralanıyor. Sağlık görevlileri şöyle vakalarla karşılaşmaya alışmış artık: 28 metreküpten daha dar bir hacimde üç yetişkin kadın aynı yatağı paylaşıyor, iki yetişkin kadın da yatağın altında yatıyor; 47 metreküp hacimli bir odada yetişkin bir erkekle iki çocuk aynı yatağı, iki yetişkin kadın da yatağın altını işgal etmiş oluyor.

Daha saygın olan ikili nöbet sisteminin tipik bir örneğine bakalım. Odayı gündüz vakitlerinde, geceleri otelde çalışan genç bir kadın kullanır. Akşam yedide odayı boşaltınca, bir duvarcı ustası girer içeri. Sabah sekizde o çıkıp işe gider, aynı vakitlerde kadın işten döner.

Spitalfields bölge rahibi W.N. Davies, buradaki ara sokaklarda bir nüfus sayımı yapmış. Şöyle diyor:

> Bir ara sokakta on ev var -elli bir oda, hemen hepsi iki buçuğa üç metre boyutunda- ve 254 kişi yaşıyor bunlarda. Sadece altı odada ikişer kişi kalıyor; diğer odalarda kalanların sayısı üçle dokuz arasında değişiyor. Altı ev, yirmi iki oda bulunan başka bir yerde 84 kişi var - yine birkaç odada 6, 7, 8 ya da 9 kişi kalıyor. Sekiz odalı bir evde 45 kişi var - odaların birinde 9 kişi, birinde 8, ikisinde 7 ve birinde de 6 kişi kalıyor.

Gettodaki bu sıkış tıkıştık isteyerek olmuyor, zorunluluktan meydana geliyor. İşçilerin neredeyse yüzde ellisi, gelirlerinin dörtte biri ila yarısıyla kira ödüyor. Doğu Yakası'nın büyük bölümünde bir oda için ortalama kira dörtle altı şilin arasında. Haftada otuz beş şilin kazanan vasıflı tamirciler, iki-üç ufacık deliğe on beş şilin ödemek zorunda kalıyor, orada çaresizce ev hayatına benzer bir şeyler kurmaya çalışıyorlar. Kiralar sürekli yükseliyor. Stepney'deki bir sokakta sadece iki yıl içinde, kiralar on üç şilinden on sekiz şiline, başka bir sokakta on bir şilinden on altı şiline, yine bir diğer sokakta on bir şilinden on beş şiline çıkmış. Whitechapel'da yakın zamana kadar on şiline kiralanan evler şimdi yirmi bir şiline mal oluyor. Doğu, batı, kuzey ve güneyde kiralar yükseliyor. Toprağın yarım hektarı 20.000 ila 30.000 sterlin ediyorsa, birilerinin ev sahibinin parasını ödemesi gerekir.

Avam Kamarasından W.C. Steadman, kendisinin Stepney'deki seçim çevresinden bahisle, şöyle demiş:

> Bu sabah, yaşadığım yere en fazla yüz metre mesafede, dul bir kadın yolumu kesti. Bakmak zorunda olduğu altı çocuğu vardır ve evinin haftalık kirası on dört şilindir. Eve kiracı almakla ve gündelikçi olarak çalışmakla sağlar geçimini. Bu kadın gözünde yaşlarla, ev sahibinin kirayı on dört şilinden on sekiz şiline çıkardığını söyledi. Ne yapabilirdi ki? Stepney'de kalacak yer sıkıntısı vardır. Her yer tutulmuştur ve tıklım tıklımdır.

Bir sınıfın üstünlüğü için, başka bir sınıfın alçalmışlığı şarttır; işçiler gettoya tıkıldıklarında, bunu izleyen alçalma kaçınılmaz hale gelir. Kısa, güdük insanlar yaratılır - efendilerinin neslinden çarpıcı şekilde farklı, takatten, güçten mahrum görünen bir nesildir bu. Erkeklerin bedeni, düzgün erkek bedenlerinin karikatürü gibidir; bunların kadınları,

çocukları solgun ve kansızdır; gözleri çökmüş, sırtları kamburlaşmış, vücutları erken yaşta şeklini, güzelliğini kaybetmiştir.

Daha beteri, gettodaki insanlar, bir kenara bırakılmış olanlardır - bozulmuş ve iyice bozulmaya terk edilmiş insanlar. En azından yüz elli yıldır, en iyi durumda olanlar, aralarından eksilip gitmiş. Güçlü olanlar, cesaret, girişimcilik ve hırsı bulunanlar, yerkürenin daha taze, daha özgün bölgelerine gidip yeni ülkeler, yeni uluslar kurmuş. Nesli sürdürmek yetersizlere, yüreği, zekâsı ve gücü yetmeyenlere, çürümüş ve umutsuz durumda olanlara kalmış. Seneden seneye, en iyi evlatları alınıyor ellerinden. Yaşam gücü yüksek, boylu boslu bir adam yetiştiği vakit, derhal orduya çağrılıyor. Asker oluyor; asker dediğin, Bernard Shaw'un tabiriyle, "görünüşte ülkenin kahraman ve vatanperver savunucusudur; fakat aslında günde üç öğün yemek, barınak ve giyecek için kendini ateşe atmayı kabul eden talihsiz bir adamdır."

Sürekli olarak işçilerden en iyilerinin seçilmesi, geride kalanların yoksullaşmasına sebep oldu. Gettoda büyük çoğunluğu iyice niteliksiz insanlardan oluşan bu kitle, çukurun en dibine doğru kayıp gidiyor. Çekilip giden yaşam şarabı, kana ve döle dönüşerek dünyanın geri kalan yerlerine saçılıyor. Geride kalanlar posadan başka bir şey değil; tecrit edilmiş, çökelip kalmış durumdalar. Edepsizleşmiş, hayvanileşmişler. Öldürdükleri zaman elleriyle öldürüyor, sonra da gidip aptalca, cellatlara teslim oluyorlar. İşledikleri günahlarda fevkalade bir arsızlık yok. Kör bıçakla bir arkadaşlarını deşiyor yahut demir bir tencereyle kafasına vuruyor, sonra da oturup polisin gelmesini bekliyorlar. Evlenen erkekler, karılarını dövme imtiyazını elde ediyor. Pirinçli, demirli çizmeleri dikkat çekici; çocuklarının gözü morarmış annesini yere yıkıp eziyorlar, Batı'nın damızlık aygırları çıngıraklı yılanları nasıl eziyorsa, aynı öyle.

Aşağı getto sınıflarındaki bir kadın, tıpkı Kızılderili kadınlar gibi, kocasının kölesidir. Ben kadın olsam ve önümde sadece iki seçenek bulunsa, bir Kızılderili kadını olmayı tercih ederdim. İktisadi bakımdan erkekler efendilerine, kadınlarsa erkeklere bağımlıdır. Sonuç olarak koca, efendisine atması gereken dayağı karısına atar; kadın hiçbir şey yapamaz.

Arada çocuklar vardır, eve ekmeği kocası getirmektedir; onu hapse gönderip de aç kalmaya cesaret edemez. Böyle vakalar mahkemeye geldiğinde, nadiren suç delili bulunabilir; ezilen eş ve anne, kural olarak, yavrularının hatırı için kocasını serbest bıraksın diye, gözyaşı dökerek sulh hâkimine yalvarır.

Kadınlar giderek şirretleşir ya da ruhları incinir, köpeksileşirler; genç kızlık günlerinden kalan azıcık edep ve özsaygıyı da yitirerek umursamazca, alçalmışlığın ve kirin içine gömülürler.

Bazen bu getto hayatının kitlesel sefilliğine dair genellemelerimden ürküyor, izlenimlerimin abartılı olduğunu, resme fazla yakından bakıp perspektifi gözden kaçırdığımı düşünüyorum. Öyle zamanlarda, kendimi heyecana kaptırıp şaşkınlaştım mı anlayayım diye, başka kişilerin tanıklığına başvurmayı gerekli görüyorum. Dengeli ve kontrollü bir adam oluşuyla beni her zaman etkileyen Frederick Harrison, şöyle diyor:

> Dikkate alacağımız şey sanayinin yerleşik hali ise, en azından bana göre, modern toplumun köleliği ya da sertliği pek aşamadığını söylemek yeterlidir. Servetin gerçek üreticilerinin yüzde doksanı, evim diyebilecekleri kalıcı bir konuttan yoksundur; ne bir parça toprakları ne de kendilerine ait bir odaları bulunur. Küçük bir at arabasına sığan eski mobilyalardan gayrı hiçbir değerli eşyaları yoktur; alacaklarına emin olamadıkları, hayatta kalmalarına zar zor yeten haftalık ücretleri vardır; çoğu köpek bağlasan durmayacak evlerde kalır; öylesine yokluğun kıyısında yaşarlar ki bir ay işleri kötü gitse, hastalansalar ya da beklenmedik bir kayba uğrasalar, açlık ve muhtaçlıkla yüz yüze gelirler… Ama şehir ve kırlardaki ortalama işçilerin bu normal vaziyetinin de altında, yokluk içinde yaşayan bir sürü dışlanmış insan vardır. Sanayi ordusunu geriden takip eden, iç kaldırıcı bir perişanlık içindeki bu insanlar, toplam işçi sınıfı nüfusunun en az onda birini oluşturur. Modern toplumun yerleşik düzeni böyle olacaksa, medeniyetin insanlığın büyük çoğunluğuna lanet getireceğini söylemeliyiz.

Yüzde doksan! Rakamlar dehşet vericidir ama Stopford Brooke, korkutucu bir Londra resmi çizdikten sonra, bunu yarım milyonla çarpma gereği hisseder. Bakınız:

> Kensington'da stajyer rahip olduğum günlerde, Hammersmith Caddesi üzerinden Londra'ya giden ailelere rastlardım. Bir gün bir işçiyle karısı, oğlu ve iki kızları geliyordu yoldan. Aile epey zaman taşradaki bir malikânede yaşamış ve umumi araziyi kullanarak, emekleriyle geçinip gitmişler. Fakat bir vakit gelmiş, umumi arazi tecavüze uğramış, malikânedeki emeklerine artık ihtiyaç duyulmaz olmuş ve kaldıkları evcikten sessiz sedasız çıkarılmışlar. Nereye gitsinler? Rahatça iş bulacaklarını sandıkları Londra'ya tabii. Azıcık tasarrufları varmış, onunla doğru düzgün iki oda kiralayabileceklerini sanıyorlarmış. Fakat Londra'da karşılarına amansız arazi sorunu çıkmış. Kalacak yer bulmak için düzgün semtleri denemişler; iki odanın haftalık kirası on şilinmiş. Yiyecekler pahalı ve kötüymüş, sular kötüymüş; kısa zamanda sağlıkları bozulmuş. İş bulmak zormuş, ücretler de o kadar düşükmüş ki, çok geçmeden borca girmişler. Zehirleyici ortam karanlık, uzun çalışma saatleri onları iyice hasta etmiş; daha ucuz bir mesken arayışına girmişler. İyi bildiğim bir sokakta böyle bir yer bulmuşlar - tam bir suç ve tarifsiz korkular yatağında. Orada zalimane bir kira karşılığında tek göz odaya yerleşmişler. Artık kötü şöhretli bir yerde oturduklarından, iş bulmaları iyice zorlaşmış; erkek, kadın, çocuk dinlemeden herkesi sonuna dek sömüren adamların eline düşüp, insanı yılgınlığa düşüren ücretlerle çalışmışlar. Karanlık, kir, kötü yemekler, hastalıklar ve su ihtiyacı eskisinden de betermiş; çevrelerindeki güruhla düşüp kalktıkça, özsaygılarını iyice kaybetmişler. İçki denen şeytan ele geçirmiş onları. Sokağın iki ucunda meyhaneler varmış elbette. Teker teker hepsi barınmak, ısınmak, muhabbet etmek ve dertlerini unutmak için oraya kaçmışlar. Böyle böyle iyice borca batmışlar, içki beyinlerini, duyularını yakıp kavurmuş; içkiye duydukları bitimsiz hasreti dindirmek için her şeyi yapacak hale gelmişler. Birkaç ay içinde baba hapse girmiş, anne ölümü bekler olmuş, oğul bir suçlu haline gelmiş, kızlarsa sokaklara düşmüş. *Bunu yarım milyonla çarpın; yine de hakikatin gerisinde kalır*.

Şu dünyada Whitechapel, Hoxton, Spitalfields, Bethnal Green ve Wapping'den East India Rıhtımları'na varıncaya dek, "rezil Doğu"nun tümünden daha kasvetli bir manzara bulunamaz. Buralarda hayatın rengi gri ve donuktur. Her şey çaresiz, umutsuz, sıkıntılı ve kirlidir. Banyo küveti denen şey hiç bilinmez; tanrılara ölümsüzlük sağlayan yiyecekler misali efsanevi bir şeydir. İnsanlar pistir; temizlenmeye yönelik girişimler ya acıklı ve trajik ya da güldürücü sonuçlar verir. Kirli yağmurlara tuhaf,

değişken kokular eşlik eder; gökten su değil de yağ inmektedir sanki. Kaldırım taşları yağ içinde kalır.

Buradaki nüfus, kilometrelerce uzanan rengi solmuş tuğlalar denli sıkıcı ve hayal gücü yoksunudur. Din buraya dokunmadan geçmiştir; insan ruhunu da, güzel yaşam dürtülerini de öldüren kaba, budalaca bir maddecilik hüküm sürmektedir.

Eskiden böbürlenmeyle şöyle denirdi: İngiliz erkeğinin evi, onun kalesidir. Günümüzde bu sözün geçerliliği kalmadı. Gettoda yaşayanların evi yoktur. Ev hayatının anlamını, kutsiyetini bilmezler. Daha üstsınıf işçilerin oturduğu belediye binaları bile, sıkış tıkış barakalardır. Ev hayatı yoktur içlerinde. Kullanılan dil bunu kanıtlar. İşten dönen baba, sokakta oynayan çocuklarına annelerinin nerede olduğunu sorar; aldığı yanıt şudur: "Binaya girdi."

Yeni bir ırk, sokak insanları ırkı türemiştir. Hayatlarını işte ve sokakta geçirirler. Uyumak için girdikleri delikleri, inleri vardır; hepsi o kadar. Böyle deliklere, inlere "ev" demek, kelimeyi gülünçleştirmek olur. Geleneksel olarak sessiz, içine kapanık İngiliz erkeği yok artık. Kaldırımlardaki insanlar gürültücü, konuşkan, sinirli, heyecanlılar - yaşları henüz gençken yani. Yaşlandıkça biranın etkisiyle aptallaşıyorlar. Yapacak başka şeyleri olmadığında inekler gibi geviş getirip duruyorlar. Onlara her yerde rastlayabilirsiniz; kaldırımlarda, köşe başlarında oturup boşluğa bakarlar. Birini izleyin. Orada saatlerce haraketsiz oturur; siz uzaklaşırken o hâlâ boşluğa bakmaktadır. Bu çok ilginçtir. Bira içmeye parası yoktur, inine sadece uyumak için gitmektedir; peki yapacağı ne kalır geriye? Bir kızı, bir eşi, bir çocuğu sevmenin sırrına vakıf olmuştur zaten; bunların uydurma, beydude ve çiy taneleri misali gelip geçici şeyler olduğunu, hayatın acımasız gerçekleri karşısında kolayca silinip gittiğini anlamıştır.

Dediğim gibi, gençler sinirli, gergin, heyecanlıdır; orta yaşlılarsa boş kafalı, kayıtsız ve aptaldır. Yeni Dünya'nın işçileriyle rekabet edebileceklerini akıldan geçirmek bile saçma olur. İktisatçıların çoktan başladığını beyan ettikleri sınai üstünlük mücadelesinde, bu gaddarlaşmış,

alçalmış ve körelmiş getto insanları verimli bir hizmet veremeyecektir. İngiltere unutulmuş insanlarını ihtiyaç duyunca hatırına getirdiğinde, onlar ne işçi ne de asker olarak kifayet edebileceklerdir. İngiltere dünyanın sınai yörüngesinden çıktığı takdirde, yaz bitince helak olan sinekler gibi onlar da helak olacaklardır. Ya da İngiltere onların varlığından ötürü çaresiz bir vahşi hayvana dönmüşken, bu insanlar bir tehdit haline gelip Batı Yakası'na doğru "şişkinleşerek", Batı Yakası'nın Doğu'da gerçekleştirdiği "fakir mahallesi" yaratma sürecini tersine çevireceklerdir. Her halükârda, makineli tüfeklerin ve modern savaş makinelerinin önünde, daha çabuk ve daha kolay helak olacaklardır.

1* Alfred Tennyson'ın şiirinden - ç.n.

2* İskoç şair James Thomson'ın, karanlık bir Londra betimlemesi içeren "Tüyler Ürpertici Gecenin Şehri" ("The City of Dreadful Night") adlı şiirine gönderme - ç.n.

3* Londra'da 1858'de açılmış bir konser salonu. 1905'te yıkılmıştır - ç.n.

4* Hugh Price Hughes (1847 - 1902), sosyal değişim ve reform için çalışmış bir Methodist papazıydı - ç.n.

20. KAFELER VE UCUZ PANSİYONLAR

İşte pırıltılı bir tabir daha; romantizmden, gelenekten ve tabirleri korunmaya değer kılan her şeyden yoksun. Artık "kafe" tabiri, bana makul çağrışımların ötesinde hiçbir şey ifade etmiyor. Oysa dünyanın öte yanında ne zaman bu kelimeyi duysam, kafelere giden onca insanı anımsardım; muhayyilem düşünürlere ve züppelere, partizan yazarlara ve suikastçılara, yazar bozuntusu bohemlere takılıp giderdi.

Oysa burada, dünyanın bulunduğum tarafında ne yazık ki bu isim yerini bulmuyor. Kafe: İnsanların kahve içtiği yer.[1*] Hiç de değil. Böyle bir mekânda asla kahve bulamazsınız. Kahve ısmarlayabilirsiniz gerçi; size fincanın içinde kahve olduğu iddia edilen bir şey getirirler. Ama tadına bakınca hayal kırıklığına uğrarsınız, çünkü kesinlikle kahve değildir bu.

Aynı şey sadece kahve için değil, mekân için de geçerlidir. Bu mekânlara daha çok işçiler gider. Kir pas içinde yerlerdir; insanı kendine çekidüzen vermeye, kendine saygı duymaya yönelten bir tarafları yoktur asla. Masa örtüsü, peçete bilinmez buralarda. Gelip oturan kişi, selefinin artıklarının üzerinde yemeğini yer, o da kendi kırıntılarını masaya ve yerlere saçar. Telaşlı anlarımda, böyle mekânlarda zemindeki pisliklerin arasından zorlukla geçmiş ve yine de yemek yemeyi başarmışımdır; çünkü felaket derecede açtım ve ne bulursam yiyecek durumdaydım.

Masaya keyifle oturuşlarına bakılırsa, işçilerin normal koşulları böyle olsa gerek. Bir şeyler yemek zaruridir, bunun ötesi yoktur. İçinde ilkel bir

açgözlülük taşımaktadır ve eminim iştahı gayet yerindedir. Böyle bir adamın sabahleyin işe giderken bir fincan çay ısmarladığını -ki çaydan başka her şeye benzer fincanın içindeki- ve cebinden bir dilim kuru ekmek çıkarıp çayına bandırarak yediğini, bu kadarcık şeyle yetindiğini gördüğünüz zaman, bilin ki gün boyu çalışacak bu adamın karnına iyisinden ya da kötüsünden hiçbir şey girmemiştir. Ayrıca bilin ki, onun ve ona benzer binlerce kişinin işi, nitelik ve nicelik olarak, bir sürü eti ve patatesi mideye indiren, içtiği kahvenin tadı gerçekten kahveye benzeyen binlerce kişinin işinden aşağıdadır.

Serserilikten düştüğüm bir California hapishanesinin "Aylaklar" bölümünde bize verilen yiyecek ve içecekler, Londralı bir işçinin kafelerde yiyip içtiklerinden iyiydi. Bir Amerikan işçisi olarak, on iki peniye, İngiliz işçilerinin hayal bile edemeyecekleri kahvaltılar etmişimdir. Elbette İngiliz işçisi kahvaltı için sadece üç ya da dört peni ödeyecektir; ancak bu para yine benim ödediğime denk gelir, çünkü o iki ya da iki buçuk şilin kazanırken, ben altı şilin kazanmışımdır. Öte yandan gün boyunca onun çıkardığı iş, benim çıkardığım işin yanında pek acınası kalır. Demek meselenin iki veçhesi vardır. Hayat standardı daha yüksek olan kişi, hayat standardı düşük olan kişiden her zaman daha çok ve daha iyi iş çıkarır.

Denizciler İngiliz ve Amerikan ticaret gemilerini kıyaslarken şöyle derler: İngiliz gemilerinde yemek ve ücret kötü, iş kolaydır; Amerikan gemilerinde yemek ve ücret iyi, iş ağırdır. Aynı şey, iki ülkenin çalışan nüfusu için de geçerlidir. Yolcu gemilerinin sürat ve buhar için paraya ihtiyacı vardır; işçinin de. İşçinin parası yoksa, sürati ve buharı olmayacaktır, bu kadar basit. Söylediğimin ispatını, Amerika'ya gelen bir İngiliz işçisinde görürsünüz. New York'ta Londra'dakinden daha çok tuğla dizer; St. Louis'de biraz fazla ve San Francisco'ya vardığı zaman daha da fazla.[2*] Yaşam standardı sürekli yükselmiştir.

Sabahın erken saatlerinde, çalışmaya giden işçilerle dolu sokaklarda çok sayıda kadın, yanlarında ekmek çıkınlarıyla kaldırıma oturur. Bir sürü işçi bu ekmeklerden satın alıp hem yer hem yürürler. Kuru ekmeği, kafelerden bir peniye alabilecekleri çayla bile ıslatmazlar. Bir insanın böyle

bir yemekle günlük işine başlamasının doğru olmadığına kuşku yok; meydana gelecek zararı işverenin ve ülkenin çekeceğine de kuşku yok. Devlet adamları bir süredir "İngiltere, uyan artık!" diye bağrışıp duruyor. Oysa "İngiltere, beslen artık!" deselerdi, daha sağduyulu bir söz etmiş olurlardı.

İşçi yetersiz beslenmekle kalmaz, yedikleri de kirlidir. Bir kasabın önünde durup, koyun ve dana eti dilimlerini, parçalarını, şeritlerini evirip çeviren meraklı ev kadınlarını izledim. Amerika'da böyle etleri köpeklere verirler. Bu insanların aileleriyle birlikte yaşadığı tek göz odaların temizliğine kefil olamadığım gibi, bu ev kadınlarının parmaklarının temizliğine de kefil olamam. Yine de paralarının karşılığını almak için bu pisliği didikliyor, yayıyor, sıyırıyorlardı. Gözümü bilhassa rahatsız edici görünen bir et parçasına diktim; et yirmiden fazla kadın tarafından ellendikten sonra, kasabın kandırmayı başardığı ürkek görünümlü ufak tefek bir kadının hissesine düştü. Gün boyunca bu et parçaları öbeği kâh büyüdü kâh eksildi; sokağın bütün tozu kiri etlerin üzerine yağıyor, sinekler etlere konup kalkıyor, kirli parmaklar parçaları tekrar tekrar evirip çeviriyordu.

Seyyar satıcılar, bütün gün el arabalarında dünya kadar beneklenmiş, çürük meyve taşır; bunları genellikle hem oturup hem uyudukları tek odalı meskenlerinde gece boyunca saklarlar. Meyveler orada bulaşıcı hastalıklara, pis kokulara, tiksindirici nefeslere ve kokuşmuş bedenlere açık halde bekler, ertesi gün de satılmak üzere tekrar arabaya yüklenir.

Doğu Yakası'nın fakir işçisi güzel, sağlıklı et ya da meyve yemenin nasıl bir şey olduğunu asla bilemez. Aslında et ya da meyve de yiyemez pek. Vasıflı işçinin de yedikleriyle övünecek durumu yoktur. Kafelerin haline bakılırsa, ömürlerinde çayın, kahvenin ya da kakaonun tadını öğrenebilmiş değillerdir. Kafelerdeki sulandırılmış yiyecekler, içecekler arasında sadece sulandırılmıştık farkı vardır; sizin ya da benim çay, kahve olarak bildiğimiz şeylerin yanına bile yaklaşamazlar.

Mile End Caddesi üzerindeki Jubilee Sokağı yakınlarında, bir kafede başıma gelenleri anlatayım.

“Şuncağız paraya bir şey alamaz mıyım, kızım? Ne olursa artık. Vallahi tüm gün bir şeycik komadım ağzıma…”

Siyah paçavralar içindeki yaşlı bir kadın böyle diyordu; elinde bir peni vardı. “Kızım” diye hitap ettiği ise, hem mekân sahibi hem de garson olan, kırk yaşlarında bitkin bir kadındı.

Bu ricanın nasıl karşılanacağını, yaşlı kadının heyecanını paylaşarak bekledim. Akşamüzeri saat dörttü; ihtiyar bitkin ve hasta görünüyordu. Kadın bir an tereddüt etti, sonra büyük bir tabak “kuzu yahnisi ve taze bezelye” yemeği getirdi. Ben de aynı yemekten yiyordum; bana kalırsa kuzu dedikleri aslında koyundu, bezelyeler de bu kadar sert değil de azıcık daha taze olabilirdi. Gelgelelim asıl mesele mekân sahibinin, en hayırsever insanların yoksullar olduğu şeklindeki eski hakikati gözler önüne sererek, altı peniye satılan bu tabağı bir peniye vermesiydi.

Son derece minnettar kalan ihtiyar, dar masanın öteki ucuna geçerek, dumanları tüten yahniye aç kurt gibi saldırdı. İkimiz de sessizce yiyip duruyorduk ki, yaşlı kadın bana bakıp büyük bir neşeyle haykırdı:

“Bir kutu kibrit sattım! Evet,” dedi. Sonra daha da büyük ve taşkın bir neşeyle tekrarladı: “Bir kutu kibrit sattım! Bir peniyi öyle kazandım.”

“Yaşın epey var herhalde,” dedim.

“Dün yetmiş dördümü doldurdum,” diye yanıtlayıp tekrar iştahla tabağına yumuldu.

Yanı başımdaki genç adam, “Ben de bu ihtiyar kız için bir şeyler yapmak isterdim billahi,” dedi. “Ama bugün ilk defa bir şeyler yiyorum. O da tüm gün bir şilin için bulaşık yıkadığımdan, canına yandığım. Kaç tencere yıkadım, bilmiyorum.”

Sorduğum sorulara yanıt olarak, “Altı haftadır kendi mesleğimi yapacak yer çıkmadı,” dedi. “Geçici işlerle idare ediyorum çoktandır.”

* * *

İnsan kafelerde her türden macera yaşayabiliyor; Trafalgar Meydanı yakınındaki bir mekânda rastladığım, hesabımı öderken altın paramı uzattığım Doğu Londra Amazonu’nu kolay kolay unutamam. (Yeri

gelmişken söyleyeyim, buralarda yemeye başlamadan hesabı ödemek gerekir; hele kişi kötü giyimliyse, yemeden önce ödeme yapması şarttır.)

Kız altın parayı ısırdı, tezgâhın üzerine vurdu, sonra da beni ve üzerimdeki paçavraları sert bakışlarla süzdü.

Sonunda, “Nereden buldun bu parayı?” diye sordu.

“Ahmağın biri dışarı çıkarken bunu masanın üstünde unuttu sandın galiba?” diye cevapladım.

Kız sakin sakin gözlerimin içine bakarak “Ne numara çeviriyorsun?” dedi.

“Para bana ait,” yanıtını verdim.

Burun kıvırıp, paramın üstünü küçük gümüş bozukluklar halinde verdi. Bozuklukların her birini ısırıp tezgâha vurarak aldım intikamımı.

“Çaya bir parça daha şeker atarsan, yarım peni veririm sana,” dedim.

Nazik yanıtı, “Cehennemin dibine git,” oldu. Ayrıca bu nazik yanıtın etkisini artırmak için, burada yazamayacağım başka şeyler de yaptı.

Zaten hazırcevap biri değilimdir, ama bu kız ne diyeceğimi iyiden iyiye şaşırtmıştı; ben dayak yemişten beter halde çayımı içip sokağa çıkarken, arkamdan beni zevkle seyrediyordu.

Londra’da 300 bin insan tek göz odalarda kalırken, 900 bin kişi yasadışı ve korkunç şartlarda ikamet ediyor; 38 bin kişi ise yerel dilde “uyku evleri” denen ortak kullanımlı ucuz pansiyonlarda kalıyor. Bu ucuz pansiyonların birçok türü vardır, ama kirli küçük yerlerden koskoca olanlarına kadar hepsi, bir bakımdan aynıdır; halinden memnun ortasınıf insanlarının onlar hakkında bildiği tek şey de budur: Oturmaya elverişli değillerdir. Bunu söylerken çatıların akıttığını, duvarların hava geçirdiğini anlatmaya çalışmıyorum; söz konusu mekânlarda yaşamanın alçaltıcı ve sağlıksız olduğunu anlatmaya çalışıyorum.

Sıklıkla “fakirler oteli” denir buralara; ama bu tabir gülünçtür. İnsanın kendine ait, ara sıra tek başına oturabileceği bir odasının bulunmaması, sabahleyin ilk iş olarak yatağı terk etme zorunluluğu, her gece yeniden yatak ayarlaması ve tekrar para ödemesi, asla mahremi olmaması; şüphesiz bunlar otel hayatından epeyce farklı bir yaşama

biçimidir.

Büyük özel ya da kamusal pansiyonları ve işçilerin evlerini toptan kötülediğim sanılmasın. Hiç de değil. Bunlar sorumsuz küçük pansiyonların iğrençliklerini büyük ölçüde düzelttiler ve işçiye parasının karşılığını eskisinden daha çok veriyorlar. Yine de, çalışan bir insanın kalacağı yer olarak oturmaya elverişli ve sağlıklı değiller.

Küçük özel pansiyonlar, kural olarak, tam anlamıyla korkunçtur. Kaldığım için biliyorum; ama onları boşvererek sadece daha büyük, daha iyi olanlara değineceğim. Whitechapel'da, Middlesex Sokağı civarında böyle bir eve girdim; kalanların neredeyse tümü işçiydi. İçeriye kaldırımdan aşağı doğru inen basamaklarla, binanın kileri olduğu anlaşılan yerden giriliyordu. Burada insanların yemek pişirip yediği iki geniş, kasvetli oda vardı. Ben de bir şeyler pişirmek istedim ama ortamın kokusu iştahımı kaçırdı; daha doğrusu yok etti. Ben de yemek pişiren, yiyen diğer adamları izlemekle yetindim.

İşten eve gelmiş bir işçi, kaba yapılı ahşap masada karşıma geçip oturdu, yemeğine başladı. Pek de temiz olamayan masanın üzerinde, tereyağı niyetine bir avuç tuz vardı. Ekmeğini tuza banıp banıp ağzına atıyor, üstüne büyük bir fincandan çay içiyordu. Bir parça balık, yemek listesini tamamlıyordu. Ne sağma soluna ne de bana bakıyor, sessizce yiyordu. Koca odada neredeyse hiç sohbet yoktu. Loş mekânı bir kasvet duygusu sarmıştı. Birçoğu, yemek kırıntılarının üzerine eğilip arpacı kumrusu gibi düşüncelere dalmıştı. Childe Ronald[3*] gibi ben de, onların bu cezayı hak etmek için geçmişte ne yaptıklarını merak ettim.

Mutfaktan daha cana yakın sesler geliyordu; yemek pişirilen bölüme geçmeyi denedim. Fakat ayırdına vardığım koku orada iyice güçlüydü; midem ayağa kalkınca temiz hava almak için sokağa çıkmak zorunda kaldım.

Döndüğüm zaman bir "kabin" için beş peni ödeyip, kocaman sarı bir makbuzla yukarı kata, sigara odasına çıktım. Burada işçiler için birkaç bilardo masasıyla dama tahtası vardı. Bazı işçiler oyun için sıralarının gelmesini beklerken, birçok adam da oturmuş sigara içiyor, bir şeyler

okuyor ve elbiselerini onarıyorlardı. Gençler neşeli ve gürültücü, yaşlılar mahzundu. Aslına bakılırsa burada iki tip adam vardı: Neşeliler ile miskin ya da hüzünlü olanlar; bu ayrımda belirleyici olan, yaştı.

Ama bu odanın da, tıpkı kilerler gibi, uzaktan yakından eve benzer bir yanı yoktu. Bir evin aslında nasıl olduğunu bilen size ve bana, burası ev gibi görünemezdi elbet. Duvarlarda konukların davranışlarını düzenleyen alabildiğine abes ve aşağılayıcı duyurular asılıydı; saat onda ışıklar sönüyor, yatağa gitmekten başka yapacak şey kalmıyordu. Bunun için tekrar kilere iniliyor, sarı makbuz iriyarı kapı görevlisine verilip uzun merdivenlerden çıkılarak üst kattaki bölümlere varılıyordu. Binanın tepesine çıkıp tekrar aşağı indim, uyuyan adamlarla dolu birkaç kattan geçtim. “Kabinler” kalınacak en iyi yerlerdi; her bir kabinde küçük bir yatakla soyunmaya yetecek kadar yer vardı. Çarşaflar temizdi; ne onlarda ne de yatakta herhangi bir kusur bulabildim. Fakat mahremiyet diye bir şey söz konusu değildi; yalnız başınıza kalamıyordunuz.

Kabinlerle dolu bir katın nasıl göründüğünü anlamak için, bir yumurta mukavvasını büyütün; mukavvanın her bir bölmesi, oranları aynı kalmak koşuluyla iki metre yüksekliğinde olsun. Sonra büyüttüğünüz mukavvayı bir binanın geniş, ambar gibi katına yerleştirin; işte oldu. Bölmelerin tavanı yoktur, duvarları incedir, uyuyan herkesin horultusunu ve size yakın komşularınızın yataktaki her dönüşünü, her hareketini açıkça duyarsınız. Ayrıca bu kabin kısa bir süre için size aittir. Sabahleyin dışarı çıkarsınız. Bavulunuzu içeride bırakamaz, istediğiniz zaman girip çıkamaz, kapıyı arkanızdan kilitleyemez, buna benzer şeyler yapamazsınız. Zaten kapı yoktur; bir kapı aralığı vardır sadece. Bu fakirler otelinde kalmaya karar verirseniz bütün bunları ve size devamlı olarak bir hiç olduğunuzu, bana ait diyebileceğiniz çok az şeyiniz, söyleyebilecek çok çok az lafınız kaldığını hatırlatan hapishane kurallarını sineye çekmek zorunda kalırsınız.

Bence çalışan bir adamın asgari gereksinimi kendine ait, kapısını kilitleyip eşyalarıyla birlikte güvende olacağı bir odadır; orada oturup pencerenin yanında bir şeyler okuyabilmeli yahut dışarı bakabilmelidir;

canı ne zaman isterse buraya gelip gidebilmelidir; sırtında ve cebinde taşıdıklarından öte birkaç şahsi eşyayı burada toplayabilmelidir; duvarlara annesinin, kız kardeşinin, sevgilisinin, bale dansçılarının, buldogların ya da gönlünden ne geçiyorsa onun fotoğrafını asabilmelidir - kısacası, şu dünyada kendisinin olan bu tek yerde şunu söyleyebilmelidir: “Burası bana ait, benim kalem; dünya kapımın eşiğinde biter; buranın hâkimi, efendisi benim.” O zaman bu adam, daha iyi bir vatandaş olur; işini de daha iyi yapar.

Fakirler otelinin bir katında durup ortamı dinledim. Yataktan yatağa gezip, uyuyanlara baktım. Çoğu, yaşı yirmiyle kırk arasında değişen genç adamlardı. Yaşlı adamlar işçilerin kaldığı mekânlara para yetiremez; düşkünlerevine giderler. Ama bu genç adamlara baktım, epeycesine; fena görünümlü adamlar değillerdi. Yüzleri kadınlar öpsün diye, boyunları kadınlar sarılsın diye yapılmış gibiydi. Herhangi bir erkek kadar sevilesiydiler. Sevmeye muktedirdiler. Bir kadının dokunuşu her şeyi telafi eder, yumuşatır; günbegün sertleşmeye değil, böyle bir kefarete ve yumuşamaya ihtiyaçları vardı. Bu kadınların nerede olduğunu merak ederken, “bir orospunun sarhoş kahkahası”nı duydum. Leman Caddesi, Waterloo Caddesi, Piccadilly ve Strand’den bana yanıt gelmişti; böylece anlamıştım nerede olduklarını.

1* Özgün metindeki “*coffee-house*”un kelime anlamı “kahve evi”dir - ç.n.

2* San Francisco’daki duvarcılar yirmi şilin yevmiye alır; şu günlerde yevmiyelerinin yirmi dört şiline çıkarılması için grevdedirler - J. London.

3* Robert Browning’in “Childe Roland to the Dark Tower Came” adlı şiirine gönderme - ç.n.

21. HAYATIN TEKİNSİZLİĞİ

Çok kindar bir adamla konuşuyordum. Ona göre, karısı da yasalar da kendisine haksızlık etmişti. Davanın esası ve ahlâki boyutu önemli değil. Asıl önemli olan karısının ayrılmak istemesi, adamın da onun ve çocuklarının geçimi için her hafta on şilin ödemek zorunda kalması. "Ama bak şimdi," dedi, "On şilini ödemezsem n'olacak? Tut ki başıma bir kaza geldi, çalışamıyorum. Tut ki sakatlandım; romatizmaya, koleraya tutuldum. N'apacak karım, ha? N'apacak?"

Üzgün üzgün başını salladı. "Onun durumu umutsuz. Ev işinden başka bir şeyden anlamaz ki. Düşkünlerevine gitmezse hali daha kötü olur. Gel sana bir geçitte uyuyan kadınları göstereyim; on-on beş kadın. Daha beterini de gösterebilirim. Bana ve ödediğim on şiline bir şey olursa, öyle beter bir hale düşer işte."

Bu adamın öngörüsündeki katiyeti dikkate almak gerek. Karısının yemek ve barınak bulma imkânının nasıl pamuk ipliğine bağlı olduğunu bilecek denli aşinaydı koşullara. Adamın çalışma yetisi düştüğünde ya da ortadan kalktığında karısı için her şey bitecekti. Vaziyete daha geniş açıdan bakınca, dostça bir arada yaşayan, elbirliğiyle yemek ve barınak peşinde koşan yüz binlerce, hatta milyonlarca erkek ve kadın için de aynı şeyin geçerli olduğu anlaşılır.

Rakamlar çarpıcıdır: Londra'daki 1 milyon 800 bin insan sefalet sınırında ve bu sınırın altında yaşıyor; 1 milyon insan, haftalık ücretlerle yoksul bir hayat sürüyor. İngiltere ve Galler'de, toplam nüfusun yüzde on sekizi kiliseden yardım alıyor; Londra'da ise bu oran, Londra Şehir

Konseyi'nin istatistiklerine göre yüzde yirmi bir. Kiliseden yardım almak ile, tam anlamıyla fakir olmak birbirinden çok farklı şeyler; yine de Londra'da 123 bin fakir insan yaşıyor. Epey bir nüfus demek bu. Londra'da her dört kişiden biri devletin hayır kurumlarında ölüyor; her 1000 kişiden 939'u yokluk içinde hayata veda ediyor. 8 milyon kişi açlık sınırında çırpınıp duruyor, 20 milyon kişiyse kelimenin tam anlamıyla rahat bir hayat sürmüyor.

Hayır kurumlarında ölen Londralılar hakkındaki ayrıntılar ilgi çekicidir.

1886'dan 1893'e kadar, Londra'da yoksulların nüfusa oranı İngiltere'nin tümünden düşüktü; ama 1893'ten beri her yıl, Londra'da bu oran İngiltere'nin tümünden yüksek çıkıyor. Bununla birlikte, 1886 yılına ait nüfus kayıtlarında şu rakamlar yer alıyor:

Londra'da ölen 81.951 kişinin dağılımı (1884):

Düşkünlerevinde	9.909
Hastanelerde	6.559
Tımarhanelerde	278
Devlete ait kurumlarda toplam	16.746

Bir Fabian[1*] yazar, bu rakamları şöyle yorumluyor: "Bu rakamların içinde çocukların görece az sayıda olduğunu düşünürsek, her üç Londralı yetişkinden birinin ölmek üzere bu kurumlara gidiyor olması mümkündür. Elbette ölenler içinde, işçi sınıfı mensuplarının oranı daha fazla olmalıdır."

Bu rakamlar, sıradan bir işçinin yoksul düşmeye ne kadar yakın durduğunu biraz olsun göstermektedir. Yoksulluğun kaynakları çeşitlidir. Mesela dünün sabah gazetesinde yer alan şu ilana bakın:

"Steno ve daktilo bilen, fatura düzenleyebilen kâtip aranıyor. Haftalık ücret on şilindir (2,50 dolar). Mektupla başvurunuz," vs.

Yine bugünkü gazetede, Londra düşkünlerevinde kalan otuz beş

yaşındaki bir kâtibin, görevini yapmadığı için hâkim önüne çıkarıldığını okudum. Adam düşkünlerevine geldiği günden beri kendisine verilen çeşitli görevleri, hep yerine getirdiğini söylüyormuş. Ama idareci onu taş kırmaya gönderdiğinde, elleri su topladığından işi bitirememiş. Kalemden daha ağır bir gereç kullanmaya hiç alışkın değilmiş. Sulh hâkimi, onu ve su toplamış ellerini yedi günlük ağır işle cezalandırmış.

İhtiyarlık da yoksulluğa yol açar elbette. Kazalar vardır sonra; kötü bir şey olur, evdeki koca, baba, eve ekmek getiren kişi ölür ya da iş göremez hale gelir. Karısı ve üç çocuğuyla birlikte, yirmi şilin haftalık gelirin kırılgan güvencesinde yaşayan bir adamdır bu - Londra'da böylesi yüz binlerce aile vardır. Yarım yamalak bir hayat sürmek için bile bu paranın her bir kuruşuna muhtaçtırlar; onları yoksulluktan, açlıktan kurtaran işte bu haftalık ücretleridir (bir sterlin). Kötü bir şey olur, baba aciz duruma düşer, peki sonra başlarına ne gelir? Üç çocuklu bir annenin elinden pek bir şey gelmez. Ya çocuklarını küçük yoksullar olarak devlet kurumlarına teslim edecek ve kendine uygun bir iş yapacak serbestiyi kazanacaktır ya da kepaze bir delikte ter akıtmak suretiyle azıcık para kazanabileceği işler arayacaktır. Ama böyle imalathanelerde ücret skalasını, kocalarına destek olmak için çalışan kadınlar yahut sefil koşullarda sadece kendini idare etmeye uğraşan bekâr kadınlar belirler. Bu şekilde belirlenen ücret skalası o kadar düşüktür ki, anneyle üç çocuğu tam anlamıyla hayvanlar gibi ve yarı aç yaşamak zorunda kalırlar; sonunda çürüyüp ölerek ıstıraplarından kurtuldukları güne kadar.

Bakacak üç çocuğu olan bir annenin bu çalışma koşullarına dayanamayacağını göstermek için, gazete haberlerinde yer bulmuş iki ayrı vakayı aktaracağım:

Bir baba gücenik şekilde, kızının ve onun bir kız arkadaşının 12 düzinesi 8,5 peniye kutu imal ettiğini yazmış. Her gün bunun dört katı, yani 576 kutu imal ediyorlarmış. Masrafları yol parası olarak 8 peni, ıstampalar için 2 peni, tutkal için 2,5 peni ve iplik için 1 peniymiş. Dolayısıyla ellerinde kalan bütün para 1 şilin 9 peni ya da 10,5 dolarlık yevmiye oluyormuş.

İkinci vakada, Luton'daki düşkünlerevine gelen bir kadın, yöneticilerden yardım istemiş. "Kadın hasır şapka imalatında çalışırken, parça başı ücretin çok düşük -2,25 peni- olmasından ötürü işten ayrılmak zorunda kalmış. Bu ücret karşılığında şapkaları, süslemelerini de tedarik ederek yapıp bitirmek zorundaymış."

Yine de bahsettiğimiz bu anne ve üç çocuğu, cezalandırılmayı hak edecek hiçbir şey yapmamıştı. Günah işlemiş değillerdi. Kötü bir şey olmuştu, hepsi bu; kadının kocası, çocukların babası ve eve ekmek getiren kişi, aciz duruma düşmüştü. Bundan kaçınmanın yolu yoktur. Her an olabilir. Ailelerin bahtında Uçurum'un dibine düşmekten kurtulmak da olabilir, tepetakla oraya düşmek de. Bu baht soğuk, acımasız rakamlara indirgenebilir; rakamlardan birkaçını vermek uygun düşer kanısındayım.

Sir A. Forwood'un hesabına göre:

Her yıl 1.400 işçiden biri öldürülüyor.
Her 2.500 işçiden biri tamamen sakatlanmış durumda.
Her 300 işçiden biri, kalıcı kısmi sakatlığa uğramış durumda.
Her 8 işçiden biri, 3 ya da 4 hafta süreyle geçici sakatlık yaşıyor.

Fakat bunlar sadece sanayi kazaları. Getto'da yaşayan insanların can kayıpları korkunç. Batı Yakası'ndaki insanların ortalama yaşam süresi elli beş yıl; Doğu Yakası'ndaysa bu süre otuz yıl. Yani Batı Yakası'ndaki bir kişi, Doğu Yakası'ndaki bir kişiden iki kat fazla yaşama şansına sahip. Savaşa ne gerek! Güney Afrika'daki, Filipinler'deki ölümler ehemmiyetini kaybediyor. Asıl kan burada, barışın göbeğinde dökülüyor. Üstelik medeni savaş kuralları da geçerli değil burada çünkü kadınlar, çocuklar, kucaktaki bebekler de tıpkı erkekler gibi vahşice öldürülüyor. Savaş! İngiltere'de her yıl sanayinin çeşitli alanlarında çalışan 500 bin erkek, kadın ve çocuk ölüyor, sakatlanıyor veya hastalıklar yüzünden iş göremez hale geliyor.

Batı Yakası'nda beş yaşını göremeden ölen çocukların oranı yüzde on sekiz; Doğu Yakası'nda ise yüzde elli beş. Londra'da, her yıl doğan yüz çocuktan ellisinin ertesi yıl öldüğü sokaklar var; geriye kalan elli çocuğun da yarısı, daha beş yaşını göremeden ölüyor. Bu bir katliamdır! Kral

Hirodes bile bu kadarını yapmamıştı.

Sanayinin insan hayatını savaştan daha fazla tahrip ettiğine, Liverpool Sağlık Hizmetleri'ne ait ve Liverpool'dan başka yerler için de geçerli sayılabilecek şu rapordan iyi kanıt bulunamaz:

> Çoğu yerde avlulara çok az ışık girebiliyordu ve konutların içindeki hava her zaman kirliydi; bunun sebebi, uzun yıllar boyunca içeridekilerin soluklarını gözenekli yapısına soğuran duvarların ve tavanların artık doyma noktasına gelmiş olmasıydı. Avlulardaki güneş ışığı eksikliğinin ispatı, Parklar ve Bahçeler Komisyonu'nun tutumudur. Komisyon, büyümekte olan çiçekler ve pencere önü saksıları hediye etmek suretiyle fakir sınıfın evlerini ışıtmayı arzulamıştı; fakat *çiçekler ve bitkiler sağlıksız ortamlara duyarlı oldukları ve böyle yerlerde yaşayamayacakları için*, hediyeler teslim edilememişti.

George Haw, St. George Kilisesi'nin üç bölgesinde (Londra kilise bölgeleri) aşağıdaki tabloyu derlemiş:

	Haddinden fazla kalabalık nüfusun yüzdesi	1.000 kişi başına ölüm nispeti
St. George Batı Bölgesi	10	13,2
St. George Güney Bölgesi	35	23,1
St. George Doğu Bölgesi	40	26,4

Bir de sayısız işçinin istihdam edildiği "tehlikeli işler" var. Bu işçilerin hayatı gerçekten tehlikede; yirminci yüzyıl askerinden bile kat kat tehlikeli işler yapıyorlar. Keten dokumacılığında, keten lifinin hazırlanması esnasında ayakların ve elbiselerin ıslanması yüzünden olağandışı sayıda

bronşit, zatürree ve şiddetli romatizma vakaları görülüyor. Taraklama ve iplik bükme bölümlerinde ise ince toz yüzünden çoğu zaman akciğer hastalıkları oluşuyor; on yedi-on sekiz yaşında taraklama işine başlayan bir kadın, otuz yaşında çökmeye başlıyor. En güçlü ve sağlam yapılı adamlar arasından seçilen kimya işçilerinin ortalama ömrü, kırk sekizin altında.

Dr. Arlidge, çömlek imalatı hakkında şunları söylüyor: "Çömlek tozu hemen öldürmez; yıllar geçtikçe akciğerlere iyice yerleşir, sonunda adeta alçı gibi olur. Soluk alışverişi giderek daha zor, daha verimsiz hale gelir; nihayet tamamen sona erer."

Çelik tozu, taş tozu, kil tozu, alkali tozu, kuştüyü tozu, elyaf tozu - bunların hepsi öldürür; makineli tüfekten, seri ateşli toptan daha öldürücüdürler. Üstübeç imalatındaki kurşun tozu hepsinden beterdir. İşte üstübeç fabrikasında çalışan genç, sağlıklı, iyi gelişmiş bir kızın tipik çözülüp gidiş öyküsü:

> Bu kız, fabrikada çeşitli düzeylerde kurşun tozuna maruz kaldıktan sonra kansızlığa yakalanır. Dişetlerinde hafif bir mavi çizgi görülebilir ya da dişleri ve dişetleri çok sağlamsa hiç mavilik göze çarpmayabilir. Kansızlıkla birlikte zayıflama başlar; fakat bu zayıflama o kadar yavaştır ki, ne kızın kendisi ne de arkadaşları tarafından fark edilir. Lakin bunu hastalık takip eder ve giderek yoğunlaşan baş ağrıları gelişir. Çoğu zaman buna görüş bozukluğu ya da geçici körlük eşlik eder. Arkadaşları ve tıbbi uzmanlar, böyle bir kızın sıradan bir histeri yaşadığını zannederler. Hastalık hiçbir uyarı vermeden yavaş yavaş derinleşir, nihayet kızın vücudunda kasılmalar baş gösterir. Yüzün bir tarafında başlayan kasılmalar sonra kola, ardından vücudun aynı tarafındaki bacağa sirayet eder; sonunda şiddetli ve epileptik bir hal alan kasılmalar, her yeri sarar. Buna bilinç kaybı eşlik eder, ardından birbirini izleyen ve giderek güçlenen kasılmalardan biri esnasında kız hayatını kaybeder - ya da bilinç tamamıyla yahut kısmen tekrar yerine gelir ve birkaç dakika, birkaç saat ya da birkaç gün boyunca şiddetli baş ağrısı şikâyeti olur. Bazen kız, tıpkı akut delilikteki gibi hezeyanlı ve coşkulu ya da melankoli vakalarındaki gibi donuk ve keyifsizdir, kendini bilmez halde dolanır, birinin onun uyandırması gerekir; konuşması da bozulmuştur. Nabzın normale yakın seviyede kalmakla beraber azıcık zayıflaması dışında fazladan hiçbir uyarı olmaksızın, her şey birden zor ve tatsız hale gelir; aniden vücudu tekrar kasılan kız, bu kasılma

esnasında ölür ya da komaya girer ve girdiği komadan asla çıkamaz. Bazı vakalarda kasılmalar kademeli olarak azalır, baş ağrısı kaybolur ve hasta toparlanır; fakat gözlerinin tamamen kör olduğunu fark eder. Bu kayıp geçici de olabilir, kalıcı da.

İşte bazı kurşun tozu zehirlenmesi vakaları:

Charlotte Rafferty, gayet güzel gelişmiş, hayatı boyunca tek gün hastalanmamış genç bir kadın, üstübeç işçisi olarak çalışmaya başlamış. Makinelerin bulunduğu yerde, merdiven başındayken vücudunda kasılmalar baş göstermiş. Dr. Oliver onu muayene etmiş; dişetlerinde, sistemin kurşundan etkilendiğine işaret eden mavi çizgiyi görmüş. Kasılmaların yakında tekrar başlayacağını biliyormuş. Gerçekten de öyle olmuş ve kadın hayatını kaybetmiş.

Mary Ann Toler -hayatında hiç hastalık nöbeti geçirmemiş on yedi yaşında bir kız- üç kez hastalanarak fabrikadaki işini bırakmak zorunda kalmış. On dokuz yaşına gelmeden kurşun zehirlenmesi belirtilerini göstermeye başlamış - krize giriyor, ağzı köpürüyormuş; sonunda ölmüş.

Mary A., alışılmadık ölçüde dinç bir kadın, *yirmi yıl* boyunca kurşun fabrikasında çalışabilmiş, bu süre boyunca sadece bir kez bağırsak sancısı çekmiş. Sekiz çocuğunun tümü daha ufacıkken, kasılmalardan ölmüş. Bu kadın bir sabah saçını tararken, iki bileğinden de tüm kuvvet çekilivermiş.

Yirmi beş yaşındaki Eliza H., kurşun makinelerinde *beş ay çalıştıktan sonra*, bağırsak sancıları yaşamaya başlamış. Başka bir fabrikaya girip (onun öncesinde bir fabrikadan red cevabı almış) iki yıl boyunca kesintisiz çalışmış. Sonra eski arazlar tekrar etmiş; vücudu kasılmalarla sarsılan kadın, iki gün içinde akut kurşun zehirlenmesinden hayatını kaybetmiş.

Vaughan Nash,[2*] henüz doğmamış nesiller için şunu söylüyor: "Üstübeç işçilerinin çocukları, kural olarak, kurşun zehirlenmesinden kaynaklanan kasılmalar sebebiyle ölmeye mahkûm olarak dünyaya gelirler - ya erken doğar ya da ilk bir yıl içinde ölürler."

Son olarak Harriet A. Walker örneğini vereceğim; kendisi sanayinin savaş meydanında umutsuzca mücadele ederken katledilmiş on yedi yaşında bir genç kızmış. Emaye tabak çanak işinde çalışırken kurşun zehirlenmesine maruz kalmış. Babası da erkek kardeşi de işsizmiş. Harriet

hastalığını gizlemiş; her gün on kilometrelik yolu yürüyerek işe gidip geliyor, haftada yedi ya da sekiz şilin kazanıyormuş. On yedisinde ölmüş.

Sektördeki bunalım da işçilerin Uçurum'a savrulmasında önemli rol oynar. Aldığı haftalık ücretle ailesi ve yoksulluk arasında sıkışan kişi için bir ay işsiz kalmak, tarifi imkânsız zorluklar yaşamak, sefalete düşmek demektir; kurbanın yeniden çalışma imkânı buluncaya kadar uğradığı tahribatlar, her zaman onarılamaz. Şimdi günlük gazetede, Rıhtım İşçileri Sendikası Carlisle Şubesi'nin toplantısı hakkında bir haber var. Yazılana göre bu işçilerin bir

aylardır, en fazla dört-beş şilin haftalık gelir elde edebilmiş. Bu vaziyete, Londra limanındaki gemi sanayisinin durgunluk içinde olması sebep olmuş.

Genç bir erkek ya da kadın işçi ya da evli bir çift için, mutlu ve sağlıklı bir orta yaşın yahut borçsuz harçsız bir yaşlılığın garantisi yoktur. Ne kadar çalışırlarsa çalışsınlar, geleceklerini güvenceye alamazlar. Her şey şansa bağlıdır. Başa gelecek kötü bir olay her şeyi değiştirir; bunun önüne geçmek mümkün değildir. Önlem alsalar da, kurnazlığa yatsalar da kâr etmez. Sanayinin savaş meydanında kaldıkları sürece, olacaklarla yüzleşmek ve başlarına geleni çekmek zorundadırlar. Elbette durumları uygunsa ve akrabalık vazifeleri onları kısıtlamıyorsa, sanayinin savaş meydanını terk edebilirler. O zaman bir erkeğin yapacağı en güvenli şey, orduya katılmaktır; kadınlar da, ellerinden gelirse Kızıl Haç'ta hemşire olur ya da bir manastıra girerler. Her halükârda bir evden, çocuklardan, hayatı yaşamaya değer kılan ve yaşlılığı kâbus olmaktan çıkaran her şeyden vazgeçmek zorundadırlar.

1* İngiltere'de 1884 yılında kurulan sosyalist örgütün bir üyesi kastediliyor. Simgeleri kaplumbağa olan Fabianlar, sosyalist dönüşümü ve değişimi devrimci yöntemle değil, reformcu yollardan adım adım gerçekleştirmek istiyorlardı - ç.n.

2* Bilhassa İngiltere'deki aç insanlara dair haberleriyle dikkat çeken İngiliz

gazeteci - ç.n.

22. İNTİHAR

Hayat bu kadar tekinsiz, mutlu olma imkânı bu kadar uzak olunca, hayatın ucuzlaması ve intiharların yaygınlaşması kaçınılmaz olur. Bu olgu o kadar yaygındır ki, intihar haberi yer almayan günlük gazete bulamazsınız. Mahkemelerdeki intihar girişimi davaları ise, ancak sıradan bir "sarhoş" kadar ilgi uyandırır ve aynı hızla, aynı ilgisizlikle görülüp geçilir.

Thames Polis Mahkemesi'nde böyle bir davanın görüldüğünü hatırlıyorum. Keskin göz ve kulaklarımın bulunmasıyla; insanlara ve dünyanın işleyişine dair epeyce bilgi sahibi olmakla övünürüm, ama itiraf edeyim ki o mahkeme salonunda dururken sarhoşların, serkeşlerin, serserilerin, kavgacıların, karısını dövenlerin, hırsızların, çalıntı mal alıp satanların, kumarbazların ve sokak kadınlarının adalet makinesinden geçirilişine şaşıp kalmıştım. Sanık yeri mahkeme salonunun ortasındaydı (ışığın en iyi olduğu yer orasıydı çünkü); erkekler, kadınlar, çocuklar bir devamlılık içinde birbiri ardına sanık yerine çıkıyor, cezaları da sulh hâkiminin ağzından aynı şekilde birbiri ardına duyuruluyordu.

Çalıntı eşya alıp satmaktan tutuklanmış veremli bir adam, çalışacak durumda olmadığını, karısına ve çocuklarına bakmak zarureti bulunduğunu beyan etmişti; zihnim bir yıl ağır iş görmeye hüküm giymiş bu adamla meşgulken, yirmi yaş civarında gösteren bir delikanlı sanık yerine çıktı. İsminin "Alfred Freeman" olduğunu işitebildiysem de, neyle suçlandığını anlayamadım. İriyarı, ev hanımı kılıklı bir kadın tanık kürsüsüne çıkıp ifade vermeye başladı. Öğrendiğime göre kadın, Britannia

kanal kapısına* bekçilik eden adamın eşiymiş. Gece vaktiymiş; bir suya düşme sesi duymuş; kapıya koşturunca mahkûmu suyun içinde bulmuş.

Gözlerimi kadından delikanlıya kaydırdım. Suçlama buydu demek: kendini öldürmek. Sersemlemiş; dikkatsiz halde dikiliyordu. Güzel kahverengi saçları alnını örtmüştü; bakışları yabanıl ve kaygılı olsa da, aynı zamanda çocuksuydu.

"Evet efendim," diyordu kapı bekçisinin karısı. "Ben onu çekmeye çalıştıkça, o direniyordu. Ben de yardım çağırdım; birkaç işçi yakın yerdeymiş, hep beraber onu sudan çıkarıp polise teslim ettik."

Sulh hâkimi kadının adale gücünü övünce, salondakiler gülüştü. Benimse tek gördüğüm, hayatın kıyısında duran, ölümün çamuruna gömülmek için kıvranan bir oğlandı; bunda gülünecek bir taraf yoktu.

Bu kez tanık kürsüsüne çıkan adam, delikanlının düzgün bir karakteri olduğuna şahitlik ediyor, mahkemeye hafifletici kanıtlar sunuyordu. Bu adam delikanlının ustabaşıydı, yahut eskiden öyleymiş. Alfred iyi bir çocukmuş, ama evde parasızlıktan doğan bir sürü sorunları varmış. Sonra annesi hastalanmış. Alfred'i kaygı sarmış; o kadar kaygılıymış ki sonunda ayakta duramaz, çalışamaz hale gelmiş. Ustabaşı kendi itibarını sarsmamak için, çok kötü iş çıkaran delikanlıyı istifaya zorlamak zorunda kalmış.

Sulh hâkimi pat diye, "Söyleyecek bir şeyin var mı?" dedi.

Sanık yerindeki delikanlı anlaşılmaz bir şeyler mırıldandı. Hâlâ sersem gibiydi.

Sulh hâkimi, sabırsızca "Ne diyor, memur bey?" diye sordu.

Mavi üniformalı irikıyım adam, kulağını mahkûmun dudaklarına yaklaştırdı. Ardından yüksek sesle, "Çok üzgün olduğunu söylüyor, sayın hâkimim," diye yanıtladı.

"Cezaevine iade edilmiştir," dedi hâkim ve hemen sıradaki davaya geçildi; ilk tanık yemin etmeye başlamıştı bile. Sersemlemiş, dikkati dağılmış delikanlı, gardiyanla birlikte dışarı çıktı. Hepsi bu kadardı; başından sonuna beş dakika sürmüştü. Şimdi sanık yerinde iki çamyarması yabani hararetle, on sent değerindeki çalıntı bir olta kamışının sorumluluğunu birbirlerine atmaya çalışıyorlardı.

Bu fakirlerin temel sorunu nasıl intihar edeceklerini bilmemeleri, başarılı olana kadar genellikle iki ya da üç teşebbüste bulunmakla kalmaları. Bu durum, haliyle polislere ve sulh hâkimlerine müthiş sıkıntı veriyor ve başlarına hep dert oluyor. Ancak bazen sulh hâkimleri son derece açık sözlü davranıp, mahkûmları teşebbüslerinde bu kadar gevşek davrandıkları için kınıyorlar. Örneğin S…B…sulh hâkimliğinin başkanı R. S. önceki gün, kanala atlayarak kendini öldürmeye çalışmaktan yargılanan Ann Wood'a şöyle çıkışmıştı: "Madem bunu istiyordun, niye yapıp da bitirmedin? Hepimizi böyle sıkıntıya sokup uğraştıracağına, niçin suya dalıp bitirmedin şu işi?"

İşçi sınıfı mensuplarının başlıca intihar sebepleri, yoksulluk, sefalet ve düşkünlerevi korkusu. Elli iki yaşındaki Ellen Hughes Hunt, "Düşkünlerevine gitmektense kendimi boğarım daha iyi," demiş. Geçen sah Shoreditch'te vücuduna tahkikat yapılmış. Kocası onu teşhis için Islington Düşkünlerevi'nden gelmiş. Eskiden peynir satıcısıymış, ama işleri yolunda gitmeyip yoksullaşınca düşkünlerevine gitmek zorunda kalmış; karısı düşkünlerevinde ona eşlik etmeyi reddetmiş.

Ellen en son, sabahın birinde görülmüş. Üç saat sonra şapkasıyla ceketi, Regent Kanalı'nın kıyısındaki yolda bulunmuş, daha sonra da vücudunu sudan çıkarmışlar. *Hüküm: Geçici delilik esnasında intihar etmiştir*.

Böyle hükümler, hakikate karşı işlenmiş suçlardır. Yasa bir yalandır ve insanlar yasa aracılığıyla en utanmazca yalanları söylemektedir. Mesela gözden düşmüş, terk edilmiş, dostları ve akrabaları tarafından yüzüne tükürülmüş bir kadın, kendine ve bebeğine afyon tentürü verir. Bebek ölür; kadınsa birkaç hafta hastanede kaldıktan sonra iyileşir. Cinayetle suçlanır, yargılanır ve on yıl ağır hapse mahkûm olur, iyileştiği için, yasa onu eylemlerinden sorumlu tutmuştur; ölmüş olsaydı aynı yasa, onun geçici bir delilik içinde olduğuna hükmedecekti.

Ellen Hughes Hunt vakasını ele aldığımızda, Ellen'ın Regent Kanalı'na atlarken geçici delilik içinde olduğunu söylemek adil ve mantıklıysa, kocasının Islington Düşkünlerevi'ne giderken geçici delilik içinde

olduğunu söylemek de aynı şekilde adil ve mantıklıdır. Gitmek üzere seçilen yerlerden hangisinin makbul olduğu ise bir bakış açısı, entelektüel yargı meselesidir. Ben aynı konumda olsaydım, kanallar ve düşkünevleri hususunda bildiklerimden yola çıkarak, kanalı tercih ederdim. Ayrıca iddia ediyorum ki ben Ellen Hughes Hunt'dan, kocasından ve insan topluluğunun diğer üyelerinden daha deli değilim.

İnsan, içgüdülerini eskiden olduğu gibi doğal bir sadakatle izlemiyor artık. Akıl yürüten bir mahluka dönüşmüş durumda; hayat ona büyük hazlar ya da acılar verdiğinde zekâsıyla hayata sarılabiliyor yahut ondan vazgeçebiliyor. Yer yüzünde geçirdiği elli iki yıl boyunca edindiği tüm yaşam zevkleri hileyle elinden alınan, önünde düşkünlerevinin dehşetinden gayrı bir şey bulunmayan Ellen Hughes Hunt'ın, kanala atlamayı seçerken çok akılcı ve sağduyulu davrandığını söylemeye cüret edeceğim. Dahası, Ellen Hughes Hunt'ın yeryüzünde geçirdiği elli iki yıl boyunca edindiği tüm yaşam zevklerinin hileyle elinden alınmasına izin veren toplumun geçici bir delilik yaşadığına hükmetmenin, jüri açısından daha akıllıca olacağını söyleyeceğim.

Geçici delilik! Ah, karnı tok sırtı pek insanların aç biilaç kardeşlerinin sorumluluğunu üstlenmekten kaçmak için sığındığı şu lanetli terimler, dilimizdeki yalanlar.

Doğu Yakası gazetelerinden *Observer*'ın bir nüshasından şu alelade hadiseleri aktaracağım:

> Johnny King adında bir gemi ateşçisi, intihar etmeye teşebbüsle suçlanmış. Sanık çarşamba günü Bow Polis Karakolu'na giderek meteliksiz olduğu ve iş bulamadığı için bir miktar fosfor hamuru yuttuğunu söylemiş. King içeri alınıp kusturulmuş, midesinden bir miktar zehir çıkarılmış. Sanık şimdi çok üzgün olduğunu söylüyormuş. On altı yaşında, düzgün karakterli bir genç olduğu halde iş bulamıyormuş. Bay Dickinson, sanığı mahkeme misyoneriyle görüşmek üzere alıkoymuş.
>
> Otuz iki yaşındaki Timothy Warner da benzer bir suçlamayla hapse gönderilmiş. Limehouse İskelesi'nden atlayan sanık, kurtarıldığı zaman "Bunu bilerek yaptım," demiş.
>
> Ellen Gray adında düzgün görünümlü bir kadın, intihara teşebbüs

> suçlamasıyla hapsedilmiş. Pazar günü saat sekiz buçukta polis memuru 834 K, sanığı Benworth Sokağı'nda bir kapı ağzında yatar halde bulmuş; kadın çok uyuşuk haldeymiş. Elinde boş bir şişe varmış ve iki-üç saat önce bir miktar afyon tentürü yuttuğunu belirtmiş. Çok hasta olduğu anlaşıldığından ona bakmak üzere gelen polis merkezi cerrahı, kadına biraz kahve içirmiş ve onun uyanık tutulması talimatını vermiş. Sanık mahkemede, evsiz ve arkadaşsız kaldığı için intihar etmek istediğini söylemiş.

İntihar eden herkesin aklı başında insanlar olduğunu söylemiyorum; nasıl ki intihar etmeyen herkesin aklı başında insanlar olduğunu söylemiyorsam. Bununla birlikte, yiyecek ve barınak yokluğu, insanların aklını kaybetmesinin en büyük sebeplerinden biridir. Seyyar satıcılar, işportacılar, kapıdan satış yapanlar, yani diğerlerinden daha kıt kanaat geçinen bir işçi sınıfı, tımarhanede yatanların en büyük yüzdesini oluşturur. Yıl boyunca her 10 bin erkekten 26,9ü deliriyor; kadınlar arasında bu sayı 36,9. En azından yiyecek ve barınaktan yana kaygısı olmayan askerler arasındaysa, her 10 bin kişiden 13'ü deliriyor; çiftçiler ve çobanlar arasında bu sayı 5,1. Yani bir seyyar satıcının aklını kaybetme olasılığı, bir askerden iki kat, bir çiftçiden beş kat fazla.

Bahtsızlık ve sefalet insanları altüst etmeye, bazı kişileri tımarhaneye, bazılarını da morga ya da darağacına yollamaya muktedirdir. Başa kötü bir şey gelip de eş ve baba, karısına, çocuklarına duyduğu bütün sevgiye ve çalışma arzusuna rağmen iş bulamaz olunca, akıl sağlığının sarsılması ve zihnindeki ışığın sönmesi çok kolaydır. Yetersiz beslenme ve hastalıklar bedenini tahrip ederken, ıstırap çeken karısını ve küçük çocuklarını gördükçe ruhu ezilirken, bu bilhassa kolaydır.

"Güzel görünümlü bir adam; gür siyah saçları, etkileyici bakışları, düzgün yüz hatları ve kıvrımlı, hoş bir bıyığı var." Bu bir gazetecinin, bu kasvetli eylül ayında "çok yıpranmış bir gri takım elbise, yakasız bir gömlek"le mahkemeye çıkan Frank Cavilla'yla ilgili sözleri.

Frank Cavilla, Londra'da yaşıyor ve dekoratör olarak çalışıyormuş. İyi bir işçi, güvenilir bir adam olduğu, içki içmediği söyleniyor; tüm komşuları onun nazik, sevecen bir eş ve baba olduğuna şahitlik etmekte.

Karısı Hannah Cavilla iri yapılı, güzel, şen bir kadınmış. Childeric

Caddesi'ndeki okula giden çocuklarının her zaman temiz, derli toplu olmalarına özen gösterirmiş. Böyle iyi huylu, düzgün çalışan, mülayim bir adamla her şey güzel, yolunda gidiyormuş.

Sonra kötü bir şey olmuş. Frank müteahhit Bay Beck için çalışıyor, onun Trundley Caddesi'ndeki evlerinden birinde kalıyormuş. Bay Beck at arabasından düşüp ölmüş. Kazanın sebebi atın huysuzluk etmesiymiş ve dediğim gibi, bir kazadır olmuş. Cavilla yeni bir iş ve başka bir ev aramak zorunda kalmış.

On sekiz ay önceymiş bu hadise. Bu on sekiz ay boyunca büyük bir mücadele vermiş. Batavia Caddesi'ndeki ufak bir evin odalarını kiralamış, ama iki yakaları bir araya gelmiyormuş. Düzenli bir iş bulmak mümkün değilmiş. Karısı ve dört çocuğu gözlerinin önünde açlık çekerken, mert bir adam gibi her tür geçici işi yapmış. Kendisinin de karnı doymuyormuş; güçsüz düşüp hastalanmış. Bu dediğim üç ay önceymiş. Bir lokma yiyecek bulamıyorlarmış. Hiç yakınmasalar, tek kelime etmeseler de, yoksul insanlar böyle şeyleri anlar. Batavia Caddesi'ndeki ev hanımları onlara yiyecek yolluyormuş. Ama Cavillalar o kadar saygın insanlarmış ki gururlarını kırmamak için, bu yiyeceklerin kimden geldiğini belli etmeden, gizli saklı gönderirlermiş.

Başlarına gelenler böyleymiş. Bu adam on sekiz ay boyunca mücadele etmiş, açlık ve ıstırap çekmiş. Bir eylül sabahı erkenden kalkmış. Çakısını açmış. Otuz üç yaşındaki karısı Hannah Cavilla'nın boğazını kesmiş. On iki yaşındaki en büyük evladı Frank'in boğazını kesmiş. Sekiz yaşındaki oğlu Walter'ın boğazını kesmiş. Dört yaşındaki kızı Nellie'nin boğazını kesmiş. On altı aylık en küçük evladı Ernest'ün boğazını kesmiş. Gün boyunca, akşama kadar ölenlerin yanında kalmış. Polis geldiğinde, onlara gaz ölçere bir peni atmalarını söylemiş ki, ışığı yakıp çevrelerini görebilsinler.

Frank Cavilla mahkemeye çıkmıştı. Çok yıpranmış gri bir takım elbise, yakasız bir gömlek giymişti. Güzel görünümlüydü; gür siyah saçları, etkileyici bakışları, düzgün yüz hatları ve kıvrımlı, hoş bir bıyığı vardı.

* Britannia kanal kapısı, Londra'nın Tower Hamlets bölgesindeki kanalın bir bölümünü su drenajı ya da bakım amacıyla kapatabiliyordu. Söz konusu kapı bugün kaldırılmıştır - ç.n.

23. ÇOCUKLAR

Evimiz viran ise gönlümüz düşer hüzne
Unuturuz dünyanın güzelliğini de.

Doğu Yakası'nın tek güzel manzarası, laternacı çalarken onun etrafında dans eden çocuklardır. Ne ilginçtir bu yeni doğmuşları, bir sonraki nesli ayaklarını yere vurup sallanırken izlemek. Küçük sevimli taklitleri, latif buluşları tamamen kendilerine özgüdür; kasları çabuk ve rahat hareket eder, gövdeleri hafiflik içinde sıçrar, dans okullarında asla öğretilmeyen ritimleri dokurlar.

Bu çocuklarla şurada, burada, her yerde konuştum. Her seferinde onların da diğer çocuklar kadar zeki, hatta bazı bakımlardan daha zeki olduklarını görüp etkilendim. Son derece etkin, küçük muhayyileleri var. Macera ve fantezi dünyasına geçiverme kapasiteleri olağanüstü. Damarlarında fıkır fıkır hayat kaynıyor. Müzikten, hareketten, renklerden büyük haz duyuyorlar; kirin, pasağın ve giydikleri paçavraların altından, çehrelerinin ve bedenlerinin güzelliğini ele veriyorlar sık sık.

Fakat Fareli Köyün Kavalcısı, tüm çocukları alıp götürüyor. Kayboluyorlar. Bir daha hiç kimse ne onları ne de onlara ait bir şeyi görebiliyor. Yetişkinlerin neslinde beyhude yere ararsınız çocukları. Bulacağınız tek şey güdük kalmış vücutlar, çirkin suratlar, küt ve duyarsız zihinlerdir. Zarafetten, güzellikten, hayal gücünden, zihnin ve bedenin direncinden eser kalmamıştır. Lakin bazen bir kadın görürsünüz; ille yaşlı olması da gerekmez, fakat çarpılıp bozulmuş, kadınlığa dair ne

varsa kaybetmiştir; sarhoş, şiş göbekli haliyle kirli eteklerini yukarı çekip, kaldırımın üzerinde garip, hantal bacak hareketleri yapar. Onun bir zamanlar laternacının etrafında dans eden çocuklardan biri olduğunu anlarsınız. Çocukluğun vaat ettiği şeylerden geriye sadece bu garip, hantal bacak hareketleri kalmıştır. Beyninin dumanlı oyuklarında, bir kız çocuğu olduğu zamanların hatırası belirir. Bir kalabalık toplaşır. Küçük kızlar yanı başında, etrafında, onun hayal meyal hatırladığı bir zarafetle dans etmeye başlarlar; ama kadının hareketleri bunların gülünç bir taklidi olmaktan öteye geçemez. Sonra soluğu kesilir kadının, gücü tükenir; sendeleyerek çemberin dışına çıkar. Küçük kızlar dans etmeye devam etmektedir oysa.

Getto çocukları soylu kadınları, soylu erkekleri ortaya çıkaran tüm niteliklere sahiptir. Ama getto, öfkesini çocuklarına yönelten bir dişi kaplan gibi tüm bu nitelikleri bozup yok eder, ışığı ve kahkahayı söndürür, öldürmeden bıraktıklarını mahzun, meyus, kaba saba, düşkün, hayvanlardan da perişan mahluklara dönüştürür.

Bunun ne şekilde gerçekleştiğini, önceki bölümlerde uzun uzun anlatmıştım. Şimdi durumu Profesör Huxley özetlesin: "Şu ya da bu ülkenin büyük sanayi merkezlerindeki nüfusa aşina olanlar bilirler ki, bu büyük ve giderek çoğalan nüfusun içinde…Fransızların *la misère*[1*] dediği, İngilizcede eşdeğerinin bulunmadığını sandığım durum hüküm sürer. Bu öyle bir durumdur ki, vücudun normal işlevlerini yerine getirmesi için lazım olan besin, ısınma ve giyim kuşam ihtiyacı karşılanamaz; erkekler, kadınlar, çocuklar edebin ortadan kalktığı ve en basit sağlık koşullarını elde etmenin imkânsız olduğu deliklere tıkıştırılır. Buralarda sadece vahşilik ve sarhoşluk düzeyindeki hazlara erişmek mümkündür; acılar katlanarak açlık, hastalık, yetersiz gelişim ve ahlâki çöküntü şeklinde birikir; düzenli olarak, namusluca çalışmak isterken açlıkla boğuşarak geçirdiğiniz hayat, bir yoksullar mezarlığında sonlanır."

Bu koşullarda, çocukların istikbali umutsuzdur. Sinekler gibi ölüp giderler; ölmeyenler de hayatta kalmalarını, üstün dayanma güçlerine ve çevrelerindeki alçalmışlığa uyum sağlama kapasitelerine borçludurlar. Ev

hayatları yoktur. Yaşadıkları deliklerde, inlerde her tür müstehcenliğe, edepsizliğe maruz kalırlar. Zihinleri bozulurken, bedenleri de sağlık koşullarının kötülüğünden, aşırı kalabalıktan ve besinsizlikten ötürü bozulur. Anneyle baba üç-dört çocukla aynı odada yaşıyorsa, çocuklar sıçanları uyuyanlardan uzak tutmak için sırayla nöbet tutuyorlarsa, bu çocuklar asla yeterince yiyecek bulamayıp, her tarafı sarmış haşeratın ısırıkları yüzünden sefil, güçsüz duruma düşüyorlarsa, hayatta kalanların nasıl erkekler ve kadınlar olacağını tahayyül etmek zor değildir.

Umutsuzluk ve sefalet
Başlarındadır doğumdan beri;
Çirkin küfürler, daha çirkin gülüşlerdir,
Onların ilk ninnileri.[2*]

Bir erkekle kadın evlenip bir odaya yerleşirler. Aile yıllar içinde genişlemekle birlikte gelirleri artmaz; erkek sağlığını koruyabiliyor, işini elinde tutabiliyorsa son derece talihli sayılır. Önce bir bebek gelir, sonra bir tane daha. Bir oda daha lazımdır artık; fakat bu küçük bedenlerin getirdiği ilave masraf, daha çok alan edinmeyi kesinlikle imkânsız hale getirir. Yeni bebekler gelir. İçeride adım atacak yer kalmaz. Gençler sokakları doldurur; on iki ya da ondört yaşına geldiklerinde yer sorunu ayyuka çıkar, onlar da temelli olarak sokağa vururlar kendilerini. Erkek çocuk, şanslıysa eğer, ortak pansiyonlardan birine kapağı atmayı başarır ve bundan sonra önünde sayılı seçenek vardır. Ama ev denilen odayı bu şekilde terk etmeye zorlanan ve haftada en çok beş ya da altı şilin kazanabilen on dört-on beş yaşındaki bir kızın akıbeti bellidir. Onu bekleyen acı son, polisin bu sabah Whitechapel'da, Dorset Sokağı'ndaki bir kapı ağzında bedenini bulduğu kadınınki gibidir. Gece vakti evsiz, korunmasız, hasta vaziyette sokaklarda olan bu kadın, son saatinde yanında hiç kimse olmaksızın hayatını kaybetmiş. Altmış iki yaşında bir kibrit satıcısıymış. Vahşi hayvanlar gibi ölmüş.

Doğu Yakası polis mahkemesinin sanık yerinde duran bir erkek çocuğun resmi, zihnimde taptaze. Başı parmaklığa kadar ancak

uzanıyordu. Bir kadından iki şilin çaldığı için suçlu bulunmak üzereydi; parayı şeker, pasta almak ya da güzel vakit geçirmek için değil, yiyecek için çalmıştı.

Sulh hâkimi sanki incinmiş gibi, "Niçin kadından yiyecek istemedin?" diye sordu, "Sana bir şeyler verirdi mutlaka."

"İsteseydim, dilendiğim için hapse atarlardı beni," dedi çocuk.

Sulh hâkimi kaşlarını çatıp bu azarı sineye çekti. Hiç kimse ne oğlanı ne de annesini-babasını tanıyordu. Başlangıcı, evveliyatı olmayan kimsesiz bir çocuk, bir sahipsiz varlık, imparatorluğun cangılında yiyecek arayan, kendinden güçsüzleri avlayıp, kendinden güçlülere av olan bir hayvan yavrusuydu.

Yardımda bulunmaya çalışan, getto çocuklarını toplayıp bir günlüğüne kırlara çıkaran insanlar, en azından bir günlerini oralarda geçirmeyen çocuklardan çok azının on yaşına ulaşabildiğine inanıyorlar. Bir yazar bu hususta şöyle diyor: "Kırlarda geçirilen bir günün yarattığı zihnî değişim küçümsenmemelidir. Şartları nasıl olursa olsun, çocuklar yeşil alanların, ormanların anlamını öğrenir; okudukları kitaplarda yer alan, daha önce hiçbir izlenime yol açmayan kır betimlemeleri böylece anlaşılır hale gelir."

Kırlarda, ormanlarda geçirilen bir tek gün; yardımda bulunmaya uğraşan insanlar tarafından oraya götürülecek denli şanslılarsa eğer! Her gün doğum hızları artıyor; hayatlarında bir gün olsun kırlara, ormanlara götürülmeleri mümkün olmuyor. Bir gün! Hayatları boyunca sadece bir gün! Kalan günleri ise, çocuklardan birinin konuştuğu piskoposa söylediği gibi, şu şekilde geçiyor: "On yaşımızda okulu asarız, on üçümüzde bir şeyler aşırırız, on altımızda aynasızları pataklarız." Yani on yaşında okuldan kaçıyorlar, on üç yaşında hırsızlığa başlıyorlar, on altılarında polisleri ezebilen kabadayılar haline geliyorlar.

Peder J. Cartmel Robinson, kendi kilise bölgesinden bir oğlanla kızın ormana gitmek üzere yürümeye koyulduklarından bahsediyor. Az sonra ormanı görecekleri umuduyla yürümüşler de yürümüşler, sonunda bitkin ve bezgin şekilde yere çökmüşler; iyi yürekli bir kadın onları

kurtarıp geri getirmiş. Yardımda bulunmaya çalışan insanlar, onları gözlerinden kaçırmış besbelli.

Aynı beyefendi, Hoxton'daki (geniş Doğu Yakası'nın bir bölgesi) bir sokakta, seksen küçük evde, yaşları beşle on üç arasında değişen yedi yüzden fazla çocuğun yaşadığını söylüyor. Ve ekliyor: "Londra şehri çocuklarını sokaklardan, evlerden oluşan bir labirente hapsettiği, onların en doğal hakkı olan gökyüzünü, kırları, dereleri ellerinden aldığı için, bu çocuklar bedenen yetersiz erkekler, kadınlar olarak yetişmektedir."

Cemaatinden bir adamın, bir bodrum katını evli bir çifte kiraladığını anlatıyor. "İki çocukları olduğunu söylemişler; fakat eve girmelerinin ardından, dört çocukları olduğu anlaşılmış. Bir süre sonra beşinci çocukları peydah olunca, ev sahibi onlara evi terk etmeleri için bildirimde bulunmuş. Hiç aldırış etmemişler. Çoğu zaman yasaya aykırı şeyleri görmezden gelen sağlık müfettişi devreye girip, arkadaşımı yasal işlemleri uygulamakla tehdit etmiş. Onları evden çıkaramayacağını ileri sürmüş. Evde kalanlar da, bu kadar sayıda çocukla hiç kimsenin onlara uygun fiyatla ev kiralamayacağını savunmuşlar; yoksulların en yaygın şikâyetlerinden biri budur zaten. Ev sahibi ne yapsın? Çok zor durumda kalmış. Nihayet sulh hâkimine başvurmuş, o da durumu araştırması için bir memur göndermiş. Üzerinden yirmi gün geçmiş, daha bir şey yapıldığı yokmuş. Böylesi tek vaka bu mu? Asla değil; benzer olaylar öyle yaygın ki."

Geçen hafta polis, huzursuzluk yaratan bir eve baskın yaptı. Bir odada iki küçük çocuk bulundu. Bunlar tutuklanarak, oradaki kadınlarla birlikte kaldıkları için yargılandılar. Babaları mahkemede ifade verdi. Kendisiyle karısının ve daha büyük yaşta iki çocuklarının da mahkemeye çıkarılanlarla birlikte kaldığını, haftada yarım şilin ödediği bu odadan başkasını tutmaya gücünün yetmediğini söyledi. Sulh hâkimi iki çocuğu tahliye ederken, babayı çocuklarını sağlıksız koşullarda büyüttüğü için uyardı.

Fakat örnekleri çoğaltmaya hiç gerek yok. Londra'da masumların kurban edilmesi, dünya tarihinde görülmemiş, hayret verici bir ölçekte

devam ediyor. İsa'ya inanan, Tanrı'ya bağlı, her pazar kiliseye giden insanların katı yürekliliği de eşit derecede hayret verici. Bu insanlar haftanın diğer günleri, onlara çocukların kanıyla lekelenmiş olarak Doğu Yakası'ndan gelen kiralardan, elde ettikleri kazançtan yakınıyorlar. Hem bunlar öyle kendine has insanlar ki, bazen bu kira ve kazançlardan yarım milyon para ayırıp, Sudan'daki kara derili çocukların eğitimi için bağışlayabiliyorlar.

1* (Fr.) Sefalet.

2* Mathilde Blind'ın (1841-1896) “The Street Children's Dance” [“Sokak Çocukları Dansı”] adlı şiirinden - ç.n.

24. BİR GECE GÖRÜNTÜSÜ

> Yıllar önce bunların hepsi al yanaklı, küçük, yumuşacık çocuklardı; onları yoğurup pişirebilir, istediğiniz toplumsal forma sokabilirdiniz.
>
> – CARLYLE

Dün gece Commercial Caddesi boyunca Spitalfields'dan Whitechapel'a kadar yürüyüp, güneye doğru yoluma devam ederek Leman Caddesi'nden rıhtıma indim. Yürürken Doğu Yakası gazetelerindeki yazılara gülümsüyordum; bu gurur dolu yazılarda Doğu Yakası'nda yaşam mekânı olarak hiçbir sorun bulunmadığı iftiharla beyan ediliyordu.

Gördüklerimin onda birini dahi anlatmak hayli zor. Çoğunun iler tutar yanı yok. Ama genel olarak bir karabasan, kaldırımları canlandıran ürkütücü bir çamur, Piccadilly ve Strand'in "korku veren geceleri"ni gölgede bırakan, anlatılmaz bir müstehcenliğe tanık olduğumu söyleyebilirim. Burası, insanı andıran, elbise giydirilmiş iki ayaklı yaratıkların tutulduğu bir hayvanat bahçesi gibiydi; bu yaratıklar fazla şiddetli hırladıklarında düzeni sağlamak üzere gelen metal düğmeli bekçiler de söz konusu resmi tamamlıyordu.

Bekçilerin varlığından hoşnuttum, çünkü "denizci" giysilerim yoktu üzerimde; sinsice aşağı yukarı dolanan avcı yaratıklar için "hedef" konumundaydım. Bazen bu erkekler bekçilerin arasından bana sertçe, aç gözlerle bakıyordu. Bu izbeliğin kurtlarıydı onlar; ellerinden, çıplak

ellerinden korkuyordum; insan bir gorilin ellerinden nasıl korkarsa. Gorilleri hatırlatıyorlardı bana. Gövdeleri ufarak, çarpık ve güdüktü. Şişkin kasları, kuvvetli bir yapıları, geniş omuzları yoktu. Daha ziyade, temel düzeyde bir iktisat sergiliyordu vücut yapıları; herhalde mağara adamları da böyle görünüyordu. Fakat bu sıska bedenlerde kuvvet vardı; tutmayı, kavramayı, yırtmayı, parçalamayı sağlayan yırtıcı, ilkel kuvvet. Hatta av olarak seçtikleri insanın üzerine atladıklarında, kurbanın gövdesini beli kırılıncaya dek eğip geriye büktükleri vakidir. Ne vicdanları ne duygusallıkları vardır; fırsatını buldular mı üç kuruş için duraksamadan adam öldürürler. Bunlar yeni bir ırktır; bir şehir vahşileri ırkı. Caddeler, evler, ara sokaklar ve avlular onların av sahalarıdır. Tabiattaki vahşiler için vadilerle dağlar neyse, bunlar için caddelerle binalar odur. Yoksul mahalleleri onların cangılıdır; bu cangılda yaşar ve avlanırlar.

Batı Yakası'nın altın tiyatroları ve muhteşem malikânelerindeki insanlar bu yaratıkları görmezler; var olduklarını hayal bile edemezler. Ama buradalar işte, cangıllarında yaşıyorlar. Bir gün gelir de İngiltere en son siperlerinde savaşmaya mecbur kalır, güçlü kuvvetli erkeklerini ateş hattına sürerse, eyvah! Zira o gün bu yaratıklar inlerinden, deliklerinden çıkacak, Batı Yakası'nın halkı onları görecektir; feodalite zamanı Fransa'sının yumuşak aristokratları gibi birbirlerine soracaklardır: "Nereden geldiler?"

"İnsan mı bunlar?"

Ama hayvanat bahçesini dolduran başka hayvanlar da vardı. Erkekler sadece orada burada gezinip karanlık avlularda gizleniyor, duvarların dibinden gri gölgeler gibi geçiyorlardı; fakat onları kokuşmuş rahimlerinden peydah eden kadınlar, her yerdeydiler. Arsızca sızlanıyorlar, ağlak bir tonla benden para dileniyor yahut daha beter şeyler söylüyorlardı. Bunlar her fırsatta kendilerini içkiye vuruyorlardı; kirli, pasaklı, gözleri çapaklı, darmadağınık haldeydiler; çapkın çapkın bakıp anlaşılmaz laflar geveleyerek, üstlerinden pislik ve kokuşmuşluk akarak, sefih vaziyette bankların üstüne, parmaklıkların dibine yayılmışlardı.

Anlatılmaz derecede iğrençtiler, bakmaya korkardınız.

Sonra diğerleri vardı; sağımdan solumdan bana omuz vurup geçen yabansı, acayip yüzler, çarpık çurpuk ucubeler. Akıl almaz çirkinlikte donuk suratlar, toplumun enkazları, yürüyen cesetler, yaşayan ölüler - hastalıkların tahrip ettiği, şu kadarcık utanması kalmayacak denli sarhoş kadınlar ve enfes paçavralar içinde, çektikleri zorluklar yüzünden insanlıktan çıkmış, yüzleri acıların etkisiyle çarpılmış, aptal aptal sırıtan adamlar; bunlar şebekler gibi ayaklarını sürüyerek yürüyorlar, attıkları her adımla, aldıkları her nefesle ölüme biraz daha yaklaşıyorlardı. Ayrıca on sekizinde-yirmisinde, bir çırpıda Uçurum'un dibini boylamış, vücutları düzgün, yüzleri henüz şişkinleşip çarpılmamış genç kızlar vardı. On dört yaşında bir delikanlıyla altı-yedi yaşlarında bir çocuk hatırlıyorum. Bembeyaz yüzlü, hasta görünümlü, evsiz barksızdı ikisi de; kaldırıma oturup sırtlarını bir tırabzana vermişler, bütün bunları seyre dalmışlardı.

Elverişsizler ve gereksizler! Sanayi onlar için hiç tantana etmez. Çalıştıracak insan sıkıntısı yoktur ne de olsa. Rıhtım ahalisi giriş kapısında yığılıyor, ustabaşı kendilerini çağırmayınca da küfrederek gerisin geri dönüyorlar. İş sahibi mühendisler, yapacak hiçbir şey bulamayan mühendis kardeşlerine haftada altı şilin ödüyor; 514 bin tekstil işçisi, on beş yaşın altındaki çocukların istihdamını engelleyen yasaya karşı çıkıyor. Yeri doldurulması çok kolay kadınlar, günde on dört saat ter dökmenin karşılığında sadece on peni kazanıyor. Alfred Freeman işini kaybettiği için çamurlar içinde ölmeyi seçiyor. Ellen Hughes Hunt, Regent Kanalı'ın Islington Düşkünlerevi'ne tercih ediyor. Frank Cavilla, yiyecek ve barınak temin edemediği karısıyla çocuklarının boğazını kesiyor.

Elverişsizler ve gereksizler! Toplumun mezbahasında ölen sefiller, hor görülenler, unutulmuşlar. Bir fahişelik nesli - erkeklerin, kadınların, çocukların, etin ve kanın, canın ve ruhun fahişeliği; kısacası emeğin fahişeliği. Uygarlığın insan için yapabildiği buysa, vahşi ve çıplak halimizi geri verin bize. Bu makinenin ve Uçurum'un insanları

olmaktansa, ıssızlığın, çöllerin, yere çöküp oturduğumuz mağaraların insanları olmak evladır.

25. AÇLIĞIN FERYADI

"Babam benden daha dayanıklıdır, çünkü o taşrada doğmuş."

Doğu Yakası'ndan zeki bir genç, bedenen güçsüz yetiştiğine böyle hayıflanıyordu.

"Baksana şu kolumun cılızlığına." Gömleğinin kolunu sıyırdı. "Sorun, yeterince yiyememek. Ah, şimdi değil. Bu günlerde istediğim kadar yiyebiliyorum. Fakat çok geç artık. Çocukken yemem gerekenleri şimdi telafi edemem. Babam Londra'ya Fen bölgesinden gelmiş. Annemiz ölünce, biz altı çocuk, babamızla iki göz yerde yaşamaya başladık.

"Babam zor günler geçirdi. Bizi başından atabilirdi, ama yapmadı. Tüm gün köle gibi çalıştı, gece eve gelip yemek pişirdi, bizlerle ilgilendi. Hem anne hem de baba oldu bize. Elinden geleni yaptı, ama yiyeceğimiz yetmiyordu. Nadiren et görürdük; o da en kötüsünden. Büyüme çağındaki çocukların ekmekle peynire talim etmeleri, onu da yeterince bulamamaları pek fenadır.

"Sonuçta ne oldu? Boyum güdük kaldı, babamın dayanıklılığı da yok bende. Açlıktan ötürü böyle oldu. Birkaç nesil sonra burada, Londra'da benden hiçbir şey kalmayacak. Ama küçük kardeşim var; o daha yapılı, daha iyi gelişti. Babam ve biz çocuklar birbirimize destek çıktık, o sayede böyle oldu."

"Fakat anlamıyorum," diye itiraz ettim. "Bence bu koşullar altında yaşam gücü düşmeli, sonradan gelen çocuklar giderek daha zayıf doğmalı."

"Birbirlerine destek çıkarlarsa, öyle olmuyor," diye yanıtladı. "Doğu

Yakası'nda yaşı sekizle on iki arasında, yapılı, iyi gelişmiş, sağlıklı görünen bir çocuğa sorarsan, ailenin en küçüğü, en azından küçüklerden biri olduğunu öğrenirsin. Bu şöyle gerçekleşiyor: Büyük çocuklar, küçüklerden daha fazla açlık çekiyor. Küçükler peydah olduğunda, büyük kardeşler çalışmaya başladığından eve daha çok para giriyor, yiyecek de daha bol bulunuyor."

Yarı aç yarı tok gezmenin insanı öldürmediğini, fakat gelişimini köstekledliğini ispat eden kolunu örttü. Sesi, dünyanın en büyük imparatorluğunda açlıktan feryat eden sürüyle insanın sesiydi. Her gün 1 milyondan fazla insan, İngiltere'deki fakirlere yardım kanunu kapsamında. İşçi sınıfı içinde her on bir kişiden biri, yıl boyunca fakirlere yardım kanunundan yararlanıyor. 37 buçuk milyon kişi, aile başına ayda 12 sterlinden daha az para kazanıyor ve 8 milyon kişilik bir ordu, sürekli açlık sınırında yaşıyor.

Londra ili okul heyetinden bir kurul şu açıklamayı yaptı: "Şu sıralarda, *özel bir sıkıntının yaşanmadığı günlerde*, sadece Londra okullarında 55 bin çocuk açlık çekmektedir; bu durum, onlara bir şeyler öğretmeye çalışmayı faydasız kılmaktadır." İtalikler bana ait. "*Özel bir sıkıntının yaşanmadığı günler*", İngiltere'nin iyi zamanlarını ifade eder; zira İngiliz halkı açlığa ve ıstıraba toplumsal düzenin bir parçası, bir "sıkıntı" gözüyle bakar olmuş. Süreğen açlık olağan bir şeymiş gibi değerlendiriliyor. Sadece şiddetli bir açlık geniş ölçekte görünür hale gelince, bunun alışılmadık bir şey olduğunu düşünüyorlar.

Kasvetli bir günün sonunda, Doğu Yakası'ndaki küçük bir imalathanede acı acı feryat eden kör adamı unutamam. Beş çocuğun en büyüğüymüş; anasız-babasız büyümüşler. En büyük çocuk kendisi olduğundan, ufak kardeşlerine ekmek getirmek için erken yaşta çalışmaya başlamış. En fazla üç ayda bir et yiyebilirlermiş. Karnının tam anlamıyla doyduğunu hiç bilmemiş. Çocukken çektiği bu süreğen açlık yüzünden, görme yetisini kaybettiğini ileri sürüyordu. Bu iddasını desteklemek için, körler hakkında çalışma yürüten kraliyet heyetinin raporundaki şu ifadeye başvuruyordu: "Körlük yoksul mahallelerde daha fazla görülmekte,

fukaralık bu korkunç illeti hızlandırmaktadır."

Ama bu kör adam daha da ileri gidiyordu; toplumun yeterince besin vermediği bir mağdurun acı sesiyle konuşuyordu. Londra'daki muazzam körler ordusunun bir neferiydi o; körlere hizmet veren kurumlarda, karınlarının yarı yarıya bile doymadığını söylüyordu. Günlük öğünleri şöyleydi:

Kahvaltı	—	Yarım litre yulaf unu çorbası ve kuru ekmek.
Öğle Yemeği	—	100 gram et. Bir dilim ekmek. 250 gram patates.
Akşam yemeği	—	Yarım litre yulaf unu çorbası ve kuru ekmek.

Oscar Wilde, huzur içinde yatsın, hapishanedeki çocuğun çığlığını seslendirir; bu da bir ölçüde, hapishanedeki erkeklerin, kadınların çığlığıdır:[1*]

"Hapishanedeki bir çocuğa ıstırap çektiren ikinci unsur, açlıktır. Ona verilen yemek, bir parçacık ve ekseriyetle kötü pişirilmiş hapishane ekmeğiyle sabahın yedi buçuğundaki kahvaltıda içeceği bir tas sudur. Çocuk saat on ikide, bir tas iri taneli mısır unu çorbasından ibaret öğle yemeğini yer; beş buçukta da akşam yemeği niyetine bir parça kuru ekmekle bir tas su verirler ona. Güçlü bir yetişkin söz konusu olduğunda, böyle bir beslenme her zaman bir tür hastalığa sebep olur; bilhassa ishale ve beraberinde gelen bitkinliğe elbette. Esasen, büyük hapishanelerde gardiyanlar eliyle düzenli olarak, dokuları büzücü ilaçlar dağıtılır. Bir çocuk ise, kural olarak bu yemekleri hiç yiyemez. Çocukları azıcık tanıyan herkes, ağlama nöbetlerinin, herhangi bir sorunun ya da zihinsel sıkıntının çocukların iştahını nasıl kolayca kaçırdığını bilir. Loş ışıklı bir hücrede gün boyunca tek başına sonra da belki gecenin yarısına kadar ağlayan, korku içindeki bir çocuğun böyle kötü, böyle korkunç bir yemeği yemesi mümkün değildir. Gardiyan Martin'in bisküviyi verdiği küçük çocuk, bir salı sabahı açlıktan ağlıyormuş; kahvaltıda verilen ekmeği yiyemeyeceği aşikârmış. Kahvaltı dağıtıldıktan sonra Martin dışarı çıkmış, çocuğun açlıktan kıvranışını seyretmek yerine ona birkaç tatlı bisküvi almış. Kendince çok güzel şekilde hareket etmiş; çocuk da böyle düşünmüş

olacak ki, hapishane heyetinin kurallarından tamamen habersiz şekilde, daha kıdemli gardiyanlardan birine bu iyi kalpli genç gardiyanın yaptığı şeyi anlatmış. Bunun neticesi, elbette durumun bildirilmesi ve Martin'in işten çıkarılması olmuş."

Robert Blatchford[2*] düşkünlerevindeki yoksulların günlük öğünlerini askerlerin öğünleriyle karşılaştırmış; askerlik yaptığı günlerde yeterli bulmadığı bu öğünler, yine de yoksullara verilenin iki katıymış.

Yoksullar	Besin Maddesi	Askerler
100 gram	Et	350 gram
450 gram	Ekmek	700 gram
170 gram	Sebze	230 gram

Erkek yoksullara çorba dışında, haftada sadece bir kez et verilmekteymiş; ayrıca yoksullar, "besbelli ki açlıktan, beti benzi solmuş halde"ymiş.

İşte düşkünlerevi görevlilerinin haftalık yiyecek payını, yoksullarınkiyle karşılaştıran bir tablo:

Görevliler	Besin maddesi	Yoksullar
3 kg 175 gr	Ekmek	3 kg
2 kg 270 gr	Et	500 gr
340 gr	Jambon	70 gr
225 gr	Peynir	60 gr
3 kg 175 gr	Patates	680 gr
2 kg 720 gr	Sebze	Hiç
450 gr	Un	Hiç

55 gr	İçyağı	Hiç
340 gr	Tereyağı	200 gr
Hiç	Sütlaç	450 gr

Aynı yazarın belirttiği üzere: "Görevlilerin yiyecekleri gene yoksullarınkinden boldur; ama yeterince bol olmadığı düşünülmüş olacak ki görevlilerin masasına iliştirilen notta 'tüm görevlilere ve hizmetlilere her hafta iki şilin altı penilik nakit ödeme de yapılacağı' belirtilmiştir. Yoksulların kâfi miktarda yiyeceği varsa, görevlilere niçin daha fazlası verilmektedir? Eğer görevlilerin yiyeceği gereğinden fazla değilse, yoksullar onun yarısı kadar yiyecekle doğru dürüst beslenebilirler mi?" Ama sadece gettoda yaşayanlar, mahkûmlar, yoksullar açlık çekmiyor. Köylüler, taşralılar da her zaman dolu karınla gezmenin nasıl bir şey olduğunu bilmiyorlar. Aslında çok sayıda köylünün şehre yönelme sebebi, karınlarının doymaması. Berks'deki Bradfield Poor Law Union Düşkünlerevi'nin bölgesindeki bir emekçinin yaşama şeklini inceleyelim. Bu emekçinin iki çocuğu ve düzenli bir işi bulunduğunu, kaldığı yere kira ödemediğini ve on üç şilin, yani 3,25 dolar haftalık aldığını kabul edelim. Bu durumda emekçinin haftalık bütçesi şöyle olur:

	Şilin	Peni
Ekmek (9 kg)	1	10
Un (2 lt)	0	4
Çay (125 gr)	0	6
Tereyağı (450 gr)	1	3
İçyağı (450 gr)	0	6
Şeker (2 kg 700 gr)	1	0
Jambon ya da diğer etler (yaklaşık 125 gr)	2	8

Peynir (450 gram)	0	8
Süt (suyu alınmış olarak yarım teneke	0	3,25
Kömür	1	6
Bira	Hiç	
Tütün	Hiç	
Sigorta (Prudential)3*	0	3
Sendika	0	1
Odun, aletler, sıhhi malzeme, vs.	0	6
Sigorta (Foresters)4* ve elbiseler için yedek para	1	1.75
Toplam	13	0

Bahsettiğimiz düşkünlerevinin gardiyanları, uyguladıkları sıkı iktisattan gururlu. Yoksul başına maliyetleri şu kadar:

	Şilin	Peni
Erkekler	6	1,5
Kadınlar	5	6,5
Çocuklar	5	1,25

Bütçesini açıkladığımız emekçi, işinden ayrılıp düşkünlerevine giderse, kendisinin, karısının ve iki çocuğunun gardiyanlara maliyeti şöyle olur:

	Şilin	Peni
Kendisi	6	1,5
Karısı	5	6,5

İki çocuğu	10	2,5
Toplam	21	10,5

Ya da kabaca, 5,46 dolar.

Bu adamın nasıl yapıyorsa on üç şilinle geçindirmeyi başardığı ailesinin bakımı, düşkünlerevine 21 şilinden biraz fazlasına mal olur. Hem de bilindiği üzere çok sayıda insanı beslemek -her şeyi toplu olarak almak, pişirmek ve sunmak- daha az sayıda kişiyi, mesela bir aileyi beslemekten daha ucuza mal olduğu halde.

Bununla birlikte, bu bütçeyi derlediğimiz sırada aynı bölgede bir başka aile daha vardı ki, bu aile dört değil on bir kişiden oluşmaktaydı ve haftada on üç değil, on iki şilinle (kışın on bir şilinle) geçinmek zorundaydılar. Ayrıca kira ödeme zorunlulukları vardı ve haftalık kiraları üç şilindi.

Şu anlaşılmalıdır; hem de iyi anlaşılmalıdır: *Yoksulluk ve alçalmışlık anlamında Londra için geçerli olan her şey İngiltere'nin bütünü için de geçerlidir*. Paris hiçbir şekilde Fransa demek değildir, ama Londra şehri İngiltere demektir. Londra'yı bir cehennem olarak damgalayan korkutucu şartlar, İngiltere'yi de bir cehennem olarak damgalamaktadır. Londra'da ademi merkeziyete geçilmesinin şartları iyileştireceği fikri, boş ve yanlıştır. Londra'daki 6 milyon kişinin 60.000 nüfuslu yüz şehre bölünmesi, sefaleti merkezsiz kılar, ama azaltmaz. Toplam sefaletin büyüklüğü aynı kalır.

Bu noktada B. S. Rowntree,[5*] kapsamlı bir çözümlemeyle, Charles Booth'un[6*] taşra kasabaları için kanıtladıklarını büyükşehir için de kanıtlamıştır. Buna göre şehir sakinlerinin dörtte biri, onları fiziksel ve ruhsal olarak tüketen bir yoksulluğa mahkûmdur; aynı dörtte bir yeterince yiyecek bulamamakta, sert bir iklimde yaşarken gereğince giyinememekte, barınamamakta, ısınamamakta, temizlik ve edep bakımından onları vahşilerden daha aşağı seviyeye çeken ahlâki bir bozulmaya uğramaktadır.

Robert Blatchford, Keny'de İrlandalı bir köylünün yakınmalarını dinledikten sonra, ona ne istediğini sormuş. "İhtiyar adam bahçe küreğine yaslanıp, kasvetli göğün altındaki kara turba alanlarına baktı. 'Ne mi istiyorum?' dedi; sonra derinden, ağlamaklı bir tonla, benimle değil de kendi kendine konuşur gibi, sözlerine devam etti: 'Tüm güzel oğullarımız, sevgili kızlarımız denizler ötesine gitti, tahsildar domuzlarımı elimden aldı, yağmur da patatesleri mahvetti. Kocadım artık, *Kıyamet Günü gelsin istiyorum.*'"

Kıyamet Günü! Adamın istediğinden de fazlası oluyor. Ülkenin her yerinden, gettodan ve taşradan, hapishaneden ve geçiciler koğuşundan, tımarhaneden ve düşkünlerevinden açlığın feryadı yükseliyor - yiyecek bulamayan insanların bağrışı bu. Milyonlarca insan, erkekler, kadınlar, çocuklar, küçük bebekler, körler, sağırlar, topallar, hastalar, serseriler ve ağır işçiler, mahkûmlar ve yoksullar İrlanda'nın, İngiltere'nin, İskoçya'nın, Galler'in yiyecek bulamayan insanları. Hem de beş adam bin kişi için ekmek üretebilirken; bir işçi 250 kişi için pamuklu kumaş, 300 kişi için yünlü kumaş, 1000 kişi için ayakkabı ve çizme üretebilirken. Görünüşe bakılırsa 40 milyon insan büyük bir evi idare ediyor, ama çok kötü idare ediyorlar. Gelir gayet iyi, ama idare suç sayılacak ölçüde kötü. Beş kişi bin kişinin ekmeğini üretebilirken, bu idarenin suç derecesinde kötü olmadığını kim söyleyebilir?

1* Bu, Oscar Wilde'ın 1897'de Reading Hapishanesi'nden salıverilmesinin ardından, *Daily Chronicle* gazetesinin editörüne yazdığı bir mektuptan alıntıdır. Mektup, "Gardiyan Martin Vakası: Hapishane Hayatının Bazı Acımasızlıkları" başlığını taşıyordu - ç.n.

2* Robert Peel Glanville Blatchford (1851-1943), İngiliz sosyalist eylem adamı, gazeteci ve yazar - ç.n.

3* İngiltere'de 1848'de *The Prudential Mutual Assurance Investment and Loan Association* adıyla kurulmuş, çalışan kişilere para yardımı yapan bir şirket

kastediliyor - ç.n.

4* İngiltere'de 1834'te kurulan ve üyelerine sigorta hizmeti sunan *Foresters Friendly Society* adlı dernek kastediliyor - ç.n.

5* Benjamin Seebohm Rowntree (1871-1954): İngiliz sosyal araştırmacı, toplumsal reformcu ve sanayici - ç.n.

6* Charles Booth (1840-1916): İngiliz yardımsever ve sosyal araştırmacı. 19. yüzyıl sonunda Londra'daki işçi sınıfının hayatını belgelemişti. Onun ve B.S. Rowntree'nin çalışmaları hükümetin yoksulluğa karşı önlem almasını, yaşlılara ödenekler ayrılması ve yoksul çocuklara parasız yemek sağlanması gibi uygulamaları teşvik etmişti - ç.n.

26. İÇKİ, İÇKİ KARŞITLIĞI VE TUTUMLULUK

İngiliz işçi sınıfının gırtlağına kadar içkiye batmış olduğu söylenebilir. Bira içmekten donuklaşmış, fitil gibi sarhoş olmuş haldedirler. Üzücü şekilde verimleri düşmüş, ırksal olarak taşıdıkları ne kadar hayal gücü, keşifçilik, tezcanlılık varsa kaybetmişlerdir. İçkiye sonradan kazanılmış bir alışkanlık demek zordur, çünkü ufacık yaşlarından itibaren alışırlar içkiye. Çocuklar sarhoşluk içinde dünyaya getirilir, daha ilk nefeslerini almadan içkiyle tanışır, içkinin kokusunu, tadını alarak doğar ve içkili ortamların göbeğinde yetişirler.

Meyhaneler pek boldur. Her köşe başında, adım başı her yerde meyhaneler vardır; kadınlar da neredeyse erkekler kadar sık gider buralara. Çocuklar da bulabilirsiniz meyhanelerde. Anaları-babaları eve gitmeye hazır oluncaya kadar beklerler; bu arada büyüklerin bardağından içki yudumlar, hoyrat lisanı ve alçaltıcı sohbetleri dinler, bu sohbetlerin zararlı etkisine maruz kalırlar; böylece ahlâksızlıkla, sefahatle tanış olurlar.

Bayan Grundy[1*] burjuvazi üzerinde olduğu kadar, işçiler üzerinde de etkilidir; ama işçiler söz konusu olduğunda, kaşlarını çatarak bakmadığı tek şey meyhanelerdir. Ne meyhaneleri ayıplar ne de buraya girip çıkan genç kızları, kadınları.

Kafede konuştuğum bir kızın, “Meyhanede asla damıtılmış içkilerden içmem,” dediğini hatırlıyorum. Genç, güzel bir garson kızdı; başka bir

garson kıza kendisinin ne kadar saygın ve sağduyulu olduğunu ispata çalışıyordu. Bayan Grundy damıtılmış içkilere müsaade etmez, ama temiz bir genç kızın bira içmesinde ve bira içmek için meyhaneye gitmesinde sakınca görmez. Bu bira insanların içmesi için uygun olmadığı gibi, çoğu zaman erkekler ve kadınlar da bu birayı içmeye uygun değildir. Öte yandan, insanları bira içmeye yönelten de bu uygunsuzluktur. Gıdasızlıktan, yetersiz beslenmeden, sıkış tıkış yaşamanın ve bakımsızlığın kötü etkilerinden mustaripken, bünyeleri içkiye karşı marazi bir özlem geliştirir; tıpkı haddinden fazla gerilmiş Manchesterlı fabrika işçisinin hasta midesine salatalık turşusu ve benzeri acayip yiyecekler doldurmak istemesi gibi. Sağlıksız iş ve hayat koşulları, sağlıksız bir iştaha, sağlıksız arzulara yol açar. Bir insan at gibi çalıştırılıp domuz gibi beslenirken, domuz ağılı gibi yerlerde yatarken, temiz ve sağlıklı ideallere, arzulara sahip olamaz.

Ev hayatı silinip giderken, meyhaneler ortaya çıkıyor. Aşırı iş yüklenmiş, tükenmiş, mide bozukluğundan ve gayri sıhhi koşullardan mustarip, hayatlarının çirkinliği ve tekdüzeliği yüzünden ölgünleşmiş erkekler ve kadınlar, içkiyi anormal şekilde arzulamakla kalmaz; ev hayatı olmayan, sosyalleşmekten hoşlanan erkekler ve kadınlar da bu sosyalleşme ihtiyaçlarını ifade etmek için, beyhude yere ışıltılı, gürültülü meyhaneleri doldururlar. Bir aile tek göz odada yaşadığı zaman, ev hayatı diye bir şey olamaz.

Bu ikamet şartlarını şöyle bir yakından incelemek, sarhoşluğun önemli bir sebebini açığa çıkarmaya yardımcı olur. Tek göz odada yaşayan aile sabahleyin kalkar, giyinir, tuvaletini yapar; anne, baba, erkek ve kız kardeşler hep omuz omuzadır (oda küçüktür çünkü); anne kahvaltıyı hazırlar. Gece boyunca yan yana uzanmış bedenlerin soluğuyla havası ağırlaşmış, mide bulandırıcı hale gelmiş odada kahvaltı ederler. Baba işe gider, büyük çocuklar ya okula gider ya da sokağa çıkar; anne ev işlerini yapmak üzere, emekleyen, yeni yeni yürümeye başlayan çocuklarıyla kalır - yine aynı odada. Burada çamaşır yıkar, basık mekân sabun köpükleriyle, kirli çamaşırların kokusuyla dolar; ıslak elbiseleri kurusunlar diye

başının üstüne asar.

Akşam vakti yine burada, gündüzden kalma bir sürü kokunun içinde, aile uykuya çekilir. Yani mümkün olduğunca çok sayıda insan bir yatağa sığışır (yatakları varsa tabii); kalanlar yere kıvrılır. Hayatları aydan aya, yıldan yıla böyle geçip gider; çünkü evden tahliye edilmeleri durumu haricinde, hiç tatil yapmazlar. Bir çocuk öldüğünde -ki Doğu Yakası çocuklarının yüzde elli beşi, daha beş yaşına gelmeden öldüğünden, bu her zaman olasıdır- ceset aynı odada durur. Aile çok fakirse, ceset toprağa verilebilene dek bir süre odada kalır. Gün boyunca yatakta bekler, geceleyin aile yatacağı zaman masaya konur; sabah olunca aile kahvaltısını edebilsin diye, ölü tekrar yatağa alınır. Bazen cesedin, yiyecekler için kiler niyetine kullanılan rafa yerleştirildiği de olur. Daha birkaç hafta önce Doğu Yakası'daki bir kadının başı derde girmişti; çünkü çocuğunun toprağa veremediği ölüsünü, bu şekilde üç hafta boyunca bekletmişti.

Betimlediğim tarzda bir oda, ev değil bir dehşettir; bu evlerden meyhaneye kaçanları suçlamamak, onlara acımak gerekir. Londra'da aile aile bölünmüş halde tek göz odalarda yaşayan 300 bin insan vardır. 900 bin kişiyse, 1891 tarihli Kamu Sağlığı Yasası'na aykırı şekilde ikamet etmektedir - içki trafiği için hatırı sayılır toplanma yerleridir buralar.

Ayrıca mutluluğun her an tehlikede olması, hayatın tekinsizliği, sağlam nedenleri olan gelecek korkusu - bunların tümü insanları içmeye yönlendirebilecek etkenlerdir. Perişanlıklarının acısını azaltmak isterler; meyhanede dindirirler acılarını; çektiklerini unuturlar. Bu sağlıksızdır. Elbette öyledir, ama hayatlarındaki her şey sağlıksızdır zaten; ama meyhane, onlara hayatlarında hiçbir şeyin sağlamadığı unutuşu sağlar, Onları yüceltir, kendilerini daha iyi hissetmelerini sağlar, lakin aynı zamanda onları aşağı çeker, iyiden iyiye hayvanileştirir. Bu bahtsızlar için söz konusu olan, ölümle neticelenecek ıstıraplar arasındaki bir yarıştır.

Bu insanlara içki karşıtlığını, alkolden uzak durmayı telkin etmeye çalışmak boşunadır. İçki alışkanlığı birçok ıstırabın sebebi olabilir, ama aynı zamanda, başka öncül ıstırapların bir sonucudur. İçkinin doğurduğu kötülüklere dair ne ne söylenirse söylensin, insanları içmeye yönlendiren

kötülükler ortadan kalkmadıkça, içki ve kötülükleri var olmaya devam edecektir.

İnsanlara yardımcı olmaya çalışanlar bunu anlayıncaya dek, tüm iyi niyetli çabaları beyhude kalacak ve Olimpos'taki tanrıları kahkahaya boğan bir gösteriden öteye gidemeyecektir. Whitechapel'daki yoksulları ruhen yükseltmek, içlerinde güzelliğe, hakikate ve iyiliğe yönelik arzu uyandırmak için düzenlenmiş bir Japon sanatı sergisini gezmiştim. Yoksul insanların bu şekilde güzelliği, hakikati ve iyiliği arzulayacağını kabul etsek dahi (ki böyle bir şey yoktur), hayatın acı gerçekleri ve hayır kurumlarında kalan üç kişiden birini ölüme mahkûm eden toplum yasası karşısında, bu bilgi ve arzu onlar için sadece fazladan bir lanet olarak kalacaktır. Yeni şeyler öğrenip, yeni arzular duymaya başlamalarından öncesine nazaran, çok daha fazla şeyi unutmak zorunda kalacaklardır. Kader bugün beni Doğu Yakası'nda yaşamaya mahkûm etse ve bir tek dileğimi yerine getirecek olsaydı, ondan güzelliğe, hakikate ve iyiliğe dair bildiğim her şeyi unutturmasını isterdim. Okuduğum kitaplardan öğrendiklerimi, tanıdığım insanları, duyduğum şeyleri, gördüğüm toprakları unutmayı dilerdim. Kader dileğimi yerine getirmediği takdirde, eminim ki sarhoş olur, bildiklerimi elimden geldiğince unutmaya çalışırdım.

İnsanlara yardım etmeye çalışanlar! Yüksekokul yerleşkeleri, misyonları, hayır kurumları falan, hep fiyaskodur. Eşyanın tabiatı gereği, fiyaskodan başka bir şey olamazlar, iyi niyetle, ama yanlış şekilde tasarlanmışlardır. Bu iyi insanlar, hayata bir yanlış anlama içinde yaklaşırlar. Batı Yakası'nı anlamadıkları halde, Doğu Yakası'na öğretmenler, âlimler olarak gelirler. İsa'nın basit sosyolojisini anlamadıkları halde, sefil ve horlanmış insanlara kurtarıcıların debdebesi içinde yaklaşırlar. Sadakatle çalışmışlardır, ama sefaleti hafifletmeye ancak ölçülemeyecek kadar az katkıda bulunabilmişler ve daha bilimsel yoldan, daha az maliyetle elde edilebilecek bir miktar veriyi toplamanın ötesinde, hiçbir başarı kazanamamışlardır.

Birinin vaktiyle söylediği gibi, fakirlerin sırtından inmekten gayrı her

şeyi yaparlar onlar için. Çocukça tertiplerle toparladıkları paralar, yine yoksulların cebinden çıkar. İşçiye hakkını vermeyen iki ayaklı yırtıcıların ırkından gelirler; işçiye elinde kalan acınası parayla ne yapacağını söylemeye kalkarlar. Allah aşkına, Islington'da on iki düzinesi dörtte üç peniden yapay menekşeler satan bir kadının çocuğuna bakmak üzere kreş kurmanın ne faydası vardır? Baş edemeyecekleri kadar çok sayıda çocuk ve menekşe satıcısı dünyaya gelmektedir oysa. Bu menekşe satıcısı her bir çiçeği üç kez eline almaktadır; dörtte üç peni için üç kez. Gün boyunca, dokuz peni kazanmak için bu çiçekleri 6.912 kez eline alır. Bu bir soygundur. Sırtında birilerini taşımaktadır; güzellik, hakikat ve iyilik arzusu onun yükünü hafifletmez. Bu hevesliler o kadın için hiçbir şey yapmaz; anne için yapmayıp gün boyunca çocuk için yaptıkları da geceleyin, çocuk eve döndükten sonra hükümsüz kalır.

Hepsi birden, esaslı bir yalanın öğretilmesine ortak olurlar. Bunun yalan olduğunu bilmezler gerçi, ama cehaletleri, öğretilen şeyi yalan olmaktan çıkarmaz. Telkin ettikleri yalan, "tutumluluk"tur. Bir örnekle bu yalanı sergileyelim. Haddinden fazla kalabalık olan Londra'da iş bulma mücadelesi keskindir; bu mücadele yüzünden ücretler en temel ihtiyaçlar seviyesine kadar düşmüştür. Bir işçinin tutumlu olması, gelirinden daha azını harcaması demektir - başka deyişle, daha azla yetinerek yaşayacaktır. Bu da yaşam standardının düşmesi demektir. İş bulma rekabeti içinde yaşam standardı düşük olan kişi, yaşam standardı yüksek olan kişiden daha az ücrete razı olacaktır. Haddinden fazla kalabalık bir iş kolunda, böyle küçük tutumlu işçiler grubu, o iş kolundaki ücretleri kalıcı olarak aşağı çekecektir. O zaman tutumlu insanlar artık tutumlu sayılmayacaktır; çünkü gelirleri, harcamalarını dengeleyinceye kadar düşürülmüş olacaktır.

Kısacası tutumluluk, tutumluluğu etkisiz kılacaktır. İngiltere'deki her işçi tutumluluk telkin edenlere uyup harcamalarını yarıya indirse, çalışmaya hazır insan sayısı mevcut işlerin sayısından fazla olduğundan, ücretler hızla yarıya inecektir. O zaman İngiltere'deki işçilerin hiçbiri tutumlu olmayacaktır, çünkü azalan gelirleriyle yaşamak zorunda

kalacaklardır. Elbette, öngörüsüz tutumluluk telkincileri de neticeye şaşıp kalacaktır. Başarısızlıklarının ölçüsü, propagandalarının başarısına eşit olacaktır. Sonuç olarak, ailelere bölünmüş halde 21 şilinden az haftalık gelir elde eden, bunun dörtte biri ila yarısını kira olarak veren 1 milyon 800 bin Londralı işçiye tutumluluk telkin etmek, saçmalıktır.

İnsanlara yardımcı olmaya çalışan insanların faydasızlığına değinirken, bunun dikkate değer, soylu bir istisnasından bahsetmek isterim; bu istisna, Dr. Barnardo Evleri. Dr. Barnardo,[2*] çocukları toplayan biri. Onları henüz tazeyken, toplumun zararlı ortamı içinde şekillenip sertleşmeden topluyor; onları uzak yerlere, daha iyi bir toplumsal ortamda büyüyüp şekillenmek üzere gönderiyor. Şimdiye kadar 13.340 çocuğu ülkeden dışarı yollamış ve çoğu Kanada'ya giden çocukların ellide birinde dahi başarısızlığa uğramamış. Enfes bir durum; hele bunların sahipsiz, başıboş gençler, evsiz ve anne-babasız gençler oldukları, Uçurum'un ta dibinden çekilip alındıkları ve elli çocuktan kırk dokuzunun adam edildiği düşünülünce.

Dr. Barnardo yıl boyunca, her yirmi dört saatte dokuz başıboş genci sokaktan kurtarıyor; ne kadar muazzam bir faaliyet alanı olduğunu anlayın. İnsanlara yardımcı olmaya çalışanların ondan öğreneceği şeyler var. Hafifletici çarelerle uğraşmıyor. Toplumsal kötülüğün, sefaletin kaynağına iniyor. En aşağıdaki insanların evlatlarını ölümcül ortamlarından alıyor; onlara adam olmaya yönlendirilecekleri, bu doğrultuda şekillendirilecekleri sağlıklı bir ortam sunuyor.

İnsanlar gündüz bakımevleriyle, Japon sanatı sergileriyle uğraşmayı bırakıp Batı Yakası'nı ve İsa'nın sosyolojisini öğrenmeye çalıştıkları zaman, şu dünya üzerinde yapmaları gereken işe dört elle sarılacak duruma gelecekler. İşlerine dört elle sarıldıkları zaman da Dr. Barnardo'nun izinden gidecekler; böylece onun yaptıklarını ülke çapında yaygınlaştıracaklar. On iki düzinesi dörtte üç peniden menekşeler yapan bir kadına güzelliği, hakikati ve iyiliği dayatmak yerine, onun sırtına binmiş adama orada tıkınıp durmaktan vazgeçmesini, bir hamama gidip Romalılar gibi terleyerek pisliğini atmasını söyleyecekler. Ve hayretler

içinde, kadının sırtından inmesi gerekenin kendileri olduğunu fark edecekler; hiç düşünmedikleri halde başka kadınların, çocukların da sırtına binmiş olduklarını anlayacaklar.

1* Bayan Grundy hayali bir İngiliz karakteridir; gelenekçi değerlerin toplum üzerindeki kontrolünü, çevredeki insanların kanaatlerinin insanlar üzerinde yarattığı baskıyı simgeler - ç.n.

2* Thomas John Barnardo (1845-1905), Dublin doğumlu bir hayırseverdi. Fakir çocuklar için evler kuran Barnardo, 1870 yılından ölümüne dek, 100 bin kadar çocuğu sokaklardan kurtarmış, eğitmiş, onlara daha iyi bir hayat temin etmişti - ç.n.

27. YÖNETİM

Bu son bölümde toplumun Uçurum'una geniş açıdan bakmak, Medeniyet'e bazı sorular yöneltmek iyi olacak; Medeniyet, bu sorulara vereceği yanıtlara bağlı olarak ayakta kalacak ya da yıkılacaktır. Örneğin, Medeniyet insanları daha iyi duruma getirmiş midir? "İnsan" kelimesini demokratik anlamda, ortalama insanı kastederek kullanıyorum. Böylece soru kendini yeniden biçimlendiriyor: *Medeniyet ortalama insanı daha iyi duruma getirmiş midir*?

Bakalım. Alaska'da, Yukon Nehri'nin kıyısında, nehrin ağzına yakın yerde Eskimolar yaşar. Çok ilkel bir topluluktur Eskimolar; Medeniyet denen muazzam hüner, ancak taslak halindedir yaşamlarında. Kişi başına düşen sermayeleri, muhtemelen 2 sterlin civarındadır. Avlanmak, balık yakalamak için kemik uçlu mızrakları, okları vardır. Asla barınak sıkıntısı çekmezler. Genellikle hayvan derisinden yaptıkları elbiseleri onları sıcak tutar. Ateşi tutuşturacak yakıtları, malzemeleri vardır her zaman; evlerinde odunları da. Evlerini kısmi olarak yerin altına doğru inşa eder, çok soğuk dönemlerde burada rahatça yatarlar. Yazın esintilere açık, serin çadırlarda kalırlar. Sağlıklı, güçlü ve mutludurlar. Tek sorunları yiyecek bulmaktır. Bolluk ve kıtlık zamanları vardır. İyi zamanlarda ziyafet çekerler kendilerine; kötü zamanlarda açlıktan ölürler. Ama süreğen, aralarından çok sayıda kişiyi etkileyen bir durum olmak anlamında açlığı bilmezler. Üstelik kimseye borçları yoktur.

Birleşik Krallık'ta, Atlantik Okyanusu'nun kıyısında İngiliz halkı yaşar. Son derece medeni bir halktır. Kişi başına düşen sermayeleri en

azından 300 sterlindir. Yiyeceklerini avlanarak ya da balık tutarak değil, işyerlerinde muazzam emekler harcayarak elde ederler. Genellikte barınak sıkıntısı çekerler. Birçoğu berbat evlerde kalır, kendilerini sıcak tutmaya yetecek yakıtları yoktur ve elbiseleri yetersizdir. Bir kısmı sürekli olarak evsizdir ve yıldızların altında, korunaksız biçimde uyurlar. Yaz-kış bir sürü insanın sokakta, paçavralar içinde titrediğini görebilirsiniz. İyi zamanları da vardır, kötü zamanları da. İyi zamanlarda birçoğu yeterli yiyecek bulmayı başarır, kötü zamanlarda açlıktan ölürler. Şimdi ölüyorlar, dün ve geçen yıl ölüyorlardı, yarın ve gelecek yıl da açlıktan ölecekler; çünkü Eskimolardan farklı olarak onlar, süreğen bir açlık halinden mustaripler. 40 milyon İngiliz vatandaşı var; bunlar arasında her 1000 kişiden 939'u yoksulluk içinde ölüyor, 8 milyon kişilik bir ordu ise sürekli açlık sınırında mücadele veriyor. Üstelik her yeni bebek, 22 sterlin borçla dünyaya geliyor. Bunun sebebi, devlet borcu denen bir hile.

Eskimo ile İngiliz'i dürüstçe karşılaştırırsak, hayatın Eskimo için daha kolay olduğu görülecektir. Eskimo sadece kötü zamanlarda açlık çekerken, İngiliz iyi zamanlarda da açlık çeker; hiçbir Eskimo yakıt, giysi, barınak sıkıntısı içinde değilken, İngiliz bu üç temel unsurdan her daim yoksundur. Bu bağlamda, Huxley'nin bir yargısını örneklemek faydalı olacak. Londra'nın Doğu Yakası'nda tıbbi görevli olarak çalışırken edindiği bilgilerden ve en ilkel vahşiler arasında yapılmış araştırmalardan yola çıkarak şöyle diyor: "Bana seçenek sunulsaydı, vahşilerin hayatını Hıristiyan Londra'daki insanların hayatına tercih ederdim."

İnsanın sahip olduğu konforlar, insan emeğinin ürünleridir. Medeniyet ortalama İngiliz'e Eskimo'nun sahip olduğu yiyecek ve barınağı veremediğine göre, şu soru akla gelir: *Medeniyet ortalama insanın üretim gücünü artırdı mı*? Eğer artırmadıysa, Medeniyet ayakta kalamaz.

Ama hemen kabul edeceğimiz gibi, Medeniyet insanın üretim gücünü artırdı. Beş adam bin kişinin ekmeğini üretebiliyor. Bir adam 250 kişi için pamuklu elbise, 300 kişi için yünlü elbise, 1000 kişi için ayakkabı ve çizme üretebiliyor. Yine de, bu kitabın sayfaları boyunca gösterildiği üzere, milyonlarca İngiliz'in yeterince besini, elbisesi, çizmesi yok. Bu

durumda üçüncü amansız soru beliriyor: *Medeniyet ortalama insanın üretim gücünü artırdıysa, niçin ortalama insanı daha iyi duruma getirmedi*?

Bunun bir tek yanıtı olabilir: KÖTÜ YÖNETİM. Medeniyet her tür konforu, her tür keyfi mümkün kıldı. Ortalama İngiliz bu konfordan, hazdan pay alamıyor. Sonsuza kadar alamayacaksa, Medeniyet yıkılıp gider. Böyle ayan beyan bir başarısızlığın devam etmesi için hiçbir sebep yoktur. Ama insanların boşu boşuna böyle muazzam bir hileyi besleyip büyütmüş olması imkânsızdır. Bu akla ziyan bir şeydir. Böylesine ezici bir mağlubiyeti kabul etmek, mücadeleye ve ilerlemeye ölümcül darbeyi vurmak demektir.

Ortada tek bir seçenek kalır. *Medeniyet ortalama insanı daha iyi duruma getirmeye zorlanmalıdır*. Bunun nasıl yapılacağı, bir iş yönetimi meselesidir. Faydalı şeyler devam ettirilmeli, faydasız şeyler bertaraf edilmelidir. İmparatorluk İngiltere'ye fayda mı getirmektedir, yoksa zarar mı? Eğer zarar getiriyorsa, ortadan kaldırılmalıdır. Fayda getiriyorsa, ortalama insanın da bu faydadan payını almasını sağlayacak şekilde yönetilmelidir.

Ticari üstünlük mücadalesi faydalıysa, devam ettirilsin. Yok eğer değilse, işçilerin canını yakıp onları vahşilerden daha kötü duruma düşürüyorsa, yabancı pazarları ve sanayi imparatorluğunu denize atın gitsin. Çünkü Medeniyet'in desteğine sahip 40 milyon insanın Eskimolardan daha fazla bireysel üretim gücü taşıdığı aşikâr olduğuna göre, bu 40 milyon insan konforları, keyifleri Eskimolardan daha fazla tatmalıdır.

1881 nüfus sayımında "meslek sahibi olmadıklarını" belirten 400 bin İngiliz beyefendisinin bir faydası yoksa, onlardan kurtulun. Çiftliklerde işe koyun onları; toprağı sürsünler, patates eksinler. Bir faydaları varsa aynen devam etsinler, ama onların meslek sahibi olmaksızın elde ettikleri kârdan ortalama İngiliz de payını alsın.

Kısacası toplum yeniden örgütlenmeli, başına kabiliyetli bir yönetim getirilmelidir. Mevcut yönetimin kabiliyetsiz olduğuna şüphe yok. Bu

yönetim İngiltere'nin kanını tüketti. Yurttaki insanları, rekabetçi devletler liginde mücadele edemeyecek denli takatsiz bıraktı. Krallığın kendisi kadar büyük bir Batı ve Doğu Yakası inşa etti; bu yakalardan biri sefih ve kokuşmuş, diğeri aç ve dermansızdır.

Koca imparatorluk, bu kabiliyetsiz yönetimin elinde çöküp gidiyor. İmparatorluktan kastettiğim şey, Amerika Birleşik Devletleri dışındaki dünyada İngilizce konuşan insanları bir arada tutan politik mekanizmadır. Bunu kötümser bir ruh haliyle söylemiyorum. Kan imparatorluğu, politik imparatorluktan daha büyüktür; Yeni Dünya'daki, Avustralya ve Yeni Zelanda'daki İngilizler, her zamanki gibi güçlü ve dinç haldeler. Fakat isminin altında bir araya geldikleri imparatorluk çürüyor. İngiliz İmparatorluğu olarak bilinen politik makine tükeniyor. Bu yönetimin elinde günden güne hareket gücünü kaybediyor.

Ülkeyi hoyratça, suç sayılacak tarzda idare eden bu yönetimin silinip gitmesi kaçınılmazdır. Müsrif ve verimsiz davranmakla kalmamış, mali kaynakları da zimmetine geçirmiştir. Bitkin, benzi solmuş tüm yoksullar, körler, hapishanede doğmuş onca bebek, açlıktan kıvranan her erkek, kadın ve çocuk, bu yönetimin zimmetine geçirdiği mali kaynaklar yüzünden açlık çekmektedir.

Yönetici sınıftan hiç kimse, insanlık mahkemesine çıktığında suçsuz olduğunu iddia edemez. Gıdasızlıktan ölmüş her bebek, ter döktüğü in benzeri atölyeden kaçıp geceleri Piccadilly Meydanı'nda sürtmeye başlayan her kız, kendini kanala atmış her bitik işçi, "evinde oturanlara, mezardaki ölülere" meydan okuyacak, itiraz edecektir. Bu yönetici sınıfın yediği yemeklere, içtiği şaraplara, yaptığı gösterilere ve giydiği güzel elbiselere, ağzına lokma girmeyen sekiz milyon ağız ve bunun iki katı sayıdaki esvapsız, barınaksız beden itiraz edecektir.

Söylediklerimizde yanlış yoktur. Medeniyet insanın üretim gücünü yüz kat artırmıştır. Kötü yönetim yüzünden, bu Medeniyet'in insanları hayvanlardan beter hale düşmüşlerdir. Yiyecekleri, giyecekleri ve barınma imkânları, dondurucu bir iklimde on bin yıl öncesinin taş devri insanlarından farksız şekilde yaşayan Eskimolardan daha azdır.

MEYDAN OKUMA

Hayal meyal hatırlarım
Bir öykü anlatılmıştı
Ya bir İspanyol efsanesinden
Ya da tarihten alıntıydı.

Gözü pek kral Sanche
Katledilmiş Zamora önünde,
Şehri kuşatan koca ordusu
Kamp kurmuş düzlük bir yerde.

Don Diego de Ordenez
Hep ordunun önünde olurmuş,
Surlarda bekleyen nöbetçilere
Haykırarak meydan okurmuş.

Zamora'nın ahalisine,
Doğmuşlarına doğmamışlarına,
Hainler diye seslenirmiş
Küçümsemeyle ve alayla.

Orada evinde oturanlara,
Mezardaki ölülere,
Irmakta akan sulara,
Şaraba, yağa, ekmeğe.

Daha büyük bir ordu var
Şimdi çevremizi kuşatan,
Açlık çeken neferleriyle,

Hayatın kapılarını tutan.

Yoksulluk çeken milyonların
Gözü var ekmeğimizde, şarabımızda,
Ve hain diyorlar hepimize,
Doğmuşlarımıza, doğmamışlarımıza.

Ne zaman otursam bir ziyafete,
Yenilip içilirken, söylenirken şarkılar,
Ortasında müziğin, neşenin
Kulağım o korkunç çığlığı duyar.

Işıltılı salona bakar
Hep yabanıl boş yüzler
Düşen kırıntıları toplar
Uzanan çarpık eller.

Burası aydınlık, bolluk içinde
İçerisi ne kadar güzel kokuyor;
Oysa dışarıda soğuk, karanlık,
Açlık, yeis kol geziyor.

Ordu kampı kıtlık yeri
Soğuktur, yel eser, yağmur yağar,
Ve İsa, ordunun yüce kumandanı,
Bir düzlükte ölmüş yatar.

– LONGFELLOW